

11 | **Pavel Rušar**
Krása Jeseníků lidským
očím skrytá

20 | **Aleš Létal**
Haná – zaniklý rybníkářský
náj Moravy

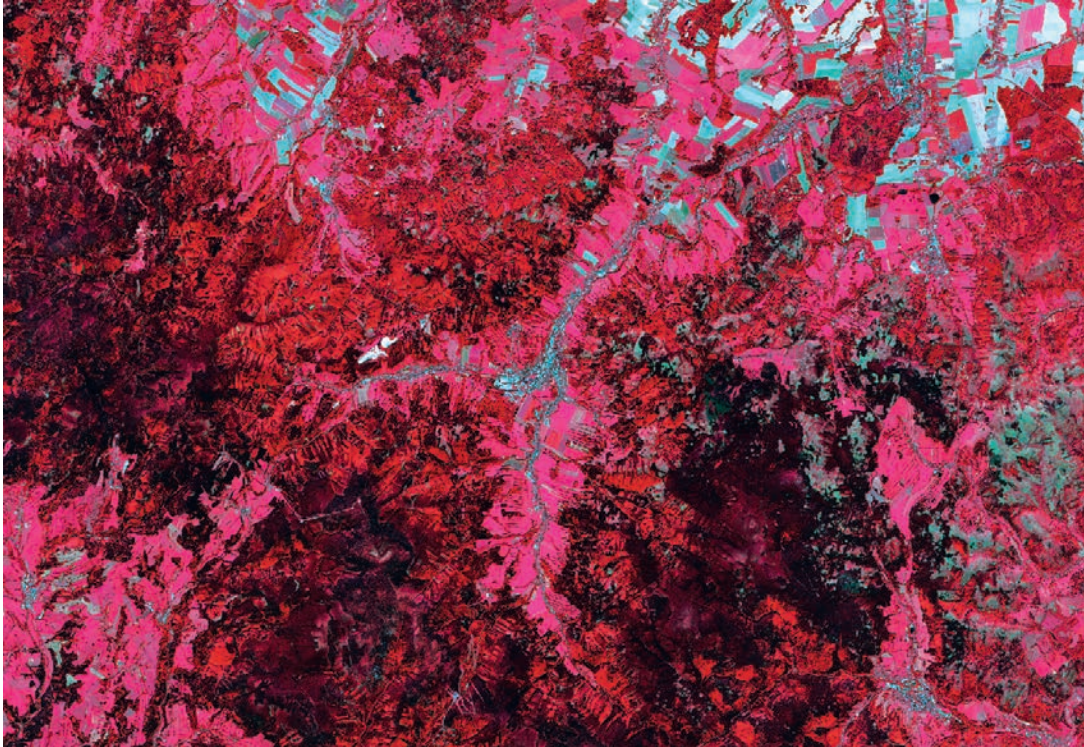
28 | **Petr Hudec**
Cisterciácké klášterní krajiny –
dědictví rozmanitosti v jednotě

TÉMA ČÍSLA

Krajina

*Myšlenky krajiny mělo srdce
M. Fajtlík 2021*

Pohled na město Jeseník (uprostřed snímku) obklopené horskými lesy. Snímek je zachycen v tzv. nepravých barvách, tj. v nevhodnějším zobrazení pro znázornění stavu vegetace, kdy propojujeme modrou a zelenou část světelného spektra s blízkou infračervenou. Čím více je barva sytější až velmi tmavě červená, tím je vegetace zdravější a odolnější. Snímek satelitu Sentinel 2 ze dne 9. 9. 2021. Zdroj dat: ESA, Copernicus.

KROK 1/2024

Periodický tisk územně
samosprávného celku Olomoucký kraj

Téma čísla:

Krajina

Obálka:

Antonín Vojtek. Vyznání krajině mého
srdce, 2021, 145 × 200 cm.

Vydává Vědecká knihovna v Olomouci

Ročník 21., číslo 1

Vychází čtyřikrát ročně v Olomouci

Vedoucí redaktor:

Mgr. Michaela Heloňová

Redakční rada:

RNDr. Bc. Iveta Ťulpíková,

Mgr. Miloš Korhoň,

PhDr. Martin Kučera, Mgr. Lubor Maloň,

prof. Mgr. Jindřich Štreit,

Mgr. Michaela Heloňová,

PhDr. Marie Gronychová,

Mgr. Filip Gregor, PhDr. Jindřich Garčic,

RNDr. Lenka Prucková,

MgA. Antonín Valenta, Mgr. Pavel Rušar

Adresa vydavatele a redakce:

Vědecká knihovna v Olomouci,

Bezručova 3, 779 11 Olomouc

IČO: 100625

tel.: 585 205 311, fax: 585 225 774

e-mail: redakce@vkol.cz

internet: www.vkol.cz/krok

facebook: <https://www.facebook.com/kulturnirevue>

kulturnirevue

Grafická úprava:

Petr Macháček

Předtisková příprava a tisk:

Profi-tisk group, s. r. o.

ISSN:

1214-6420 (tištěná verze)

1214-648X (elektronická verze)

Registrace:

MK ČR E 6450

Číslo vychází:

20. 2. 2024

Obsah

- 03** Úvodník (*Jindřich Štreit*)
- 04** Za geologii i zkamenělinami
do národního geoparku
Krajina břidlice
(*Tomáš Lehotský,
Vladimíra Jašková*)
- 11** Krása Jeseníků lidským očím
skrytá (*Pavel Rušar*)
- 15** Významné stromy jsou živými
přírodními památkami
i symboly národní a kulturní
identity
(*Michaela Heloňová*)
- 20** Haná – zaniklý rybníkářský
ráj Moravy (*Aleš Létal*)
- 28** Cisterciácké klášterní
krajiny – dědictví
rozmanitosti v jednotě
(*Petr Hudec*)
- 33** Svatý Kopeček – dominanta
hanácké roviny u Olomouce
a pohled do jeho historie
(*Vlasta Hlůzová*)
- 44** Krajinná ronda
(*František Všetická*)
- 45** Krajina
(*Marie Dokoupilová*)
- 51** Krajina malíře Antonína
Vojtky (*Veronika Hrbáčková*)
- 65** Závěr revolučního roku 1848
na c. k. Františkově univerzitě
v Olomouci (*Jiří Fiala*)
- 70** Malíř Oldřich Lasák, sochař
Jan Tríska a portréty Jiřího
Wolkera v jejich díle
(*Markéta Odehnalová*)
- 75** Záhadné předměty
jesenických sbírek
(*Michaela Heloňová*)
- 78** Autorské čtení románu *Ada*
mělo hořkosladký nádech
(*Veronika Wdóvková*)
- 81** O historii ve Vědecké
knihovně v Olomouci
(*Lubomír Novotný*)
- 84** Vzpomínka na fotografii
Františku Ševčíkovou
(*Karel Tabery*)
- 87** Kulturní itinerář
- VARIA**
- 59** Ratkowskeho anachronický
pamflet
(*Lubomír Novotný*)
- TÉMA ČÍSLA 2/2024**
České stopy v zahraničí

Otisk v krajině. Foto: Jindřich Štreit.

Úvodník

Celý život žiji v kopcovité krajině. V takové krajině jsme omezeni vzdáleností, kterou určují okolní vrcholky. Zvykl jsem si na toto vymezení. Láká mne dostat se za obzor, abych se podíval, jak vypadá krajina za horizonty. Vnímám to jako tajemství, které je dráždivé. Kolikrát se ale dostaneme do situace, abychom nahlédli za obzor? Spíše máme možnost pozorovat krajiny z perspektivy ptáků, která je úplně jiného rozměru. To, co máme na dosah, toho se většinou nedotkneme, to zůstává zahaleno jakýmsi tajemstvím.

Nedávno jsem projížděl cestou z Litovle do Olomouce. Bylo studené počasí, země promrzlá. Sněhu však jen nepatrně. Rovina s pohledem dalekého nekonečna. Oko zastaví až v dáli Svatý Kopeček. Napadla mne zvláštní myšlenka. Proč bych měl jet po asfaltové cestě, kterou jsem již ani nevnímal? Odbočil jsem na polní cestu, která byla panensky nedotčena. Kola auta kreslí dvě souběžné linie. Projížděl jsem poli, nekonečnou bílou krajinou ticha dalek. Míjím osamělý strom v krajině. Mnohokrát jsem podobný přírodní milník zaznamenal. Jeden druhému se podobá, i když je každý jiný... Uvědomil jsem si nekonečné opakování téhož.

Krajina se mi otvírala a já jsem se cítil, že objevuji nový prostor... Jedu dál a přede mnou

se objevil posed. Ne, to není posed, ale moderní plastika z přírodního materiálu a na jejím vrcholu vlaje kus igelitu. Ne, to není plachta, ale prapor, který udává směr větru. Pustá krajina se najednou otevírá... To není cesta, to je směr čistého myšlenkového pohybu. Po levé straně zatažená opona lesa a nad ním nekonečná modř oblohy. Paprsek slunce mne oslepil a já v temnotě najednou spatřím jednoduchý vysoký dřevěný kříž. Vertikála je protknuta horizontálou. Co může být dokonalejšího? Myšlenka bolesti, ale i naděje na setkání se vnoří do nitra duše. Dokážu pokračovat v jízdě krajinou ticha, ale i krásy? I když cítím nekonečnost roviny, tu se najednou přede mnou vynoří hora. Kde se tu vzala? Těžké stroje shrnulý hlínu. I my občas vytvoříme bariéry, které se snažíme potom překonat. Tak i tyto uměle vytvořené kopce časem zmizí.

Přeji vám příjemné ponoření do problematiky krajiny, kterou toto číslo nastiňuje. Važme si jí a opatrujme ji. Nosme ji v srdci jako drahokam. Krajina zůstává, i když my již tu nebudeme. Přenechejme ji v přijatelném stavu tak, aby ti, kteří přijdou po nás, mohli navázat na to, co jsme jim předali.

prof. Mgr. Jindřich Štreit, dr. h. c.

Za geologií i zkamenělinami do národního geoparku Krajina břidlice

Tomáš Lehotský, Vladimíra Jašková

Geoparkem označujeme území, které dokládá vývoj Země a ukazuje vliv místního přírodního bohatství na ekonomický a kulturní rozvoj společnosti. Hlavním cílem zřízení geoparků je ochrana geologických lokalit, výzkum, vzdělávání a popularizace geověd, rozvoj specificky orientované turistiky a udržitelný rozvoj území. V České republice bylo vyhlášeno již 11 národních geoparků: Barrandien, Broumovsko, Český ráj, Egeria, Kraj blanických rytířů, Krajina břidlice, Královská Šumava, Podbeskydí, Ralsko, Vysočina a Železné hory.

Kde najdeme národní geopark Krajina břidlice?

Jedním z našich nejmladších národních geoparků, vyhlášených v roce 2022, je Krajina břidlice. Jeho území se nachází na severovýchodě České republiky v Nížkém Jeseníku a zahrnuje část Olomouckého a Moravskoslezského kraje. Severozápadní hranici geoparku lemují svahy Hrubého Jeseníku, na severovýchodě jej omezuje Opavská pahorkatina, na jihu a jihovýchodě sníženiny Hornomoravského úvalu a Moravské

brány. Nejvyšším vrcholem je hora Slunečná nedaleko Dětrichova nad Bystřicí, která dosahuje výšky 802 m n. m.

V geologickém podloží dominují horniny prvohorního stáří související i s významným fenoménem, který dal název celé oblasti, s jílovou břidlicí. Ta byla v minulosti těžena a zpracovávána na mnoha místech. Pohornická krajina je protkána téměř stovkou kilometrů naučných stezek vedených kolem starých dolů a odvalů z odpadní břidlice, táhnoucích se po hřebenech náhorní plošiny Nížkého Jeseníku, ale i kličkujících po březích hlubokých údolí řek Odry, Bystřice a Moravice. Rozmanitost přírody společně s technickými památkami po hornické činnosti nabízí návštěvníkům prostor pro aktivní odpočinek i poznávání přírody a historie. Nejen z těchto důvodů se stalo znakem geoparku právě srdce z břidlice.

Moře střídají vulkány

Geologická historie národního parku se začala psát na přelomu starších a mladších prvohor.

→ Sloupcovitá odlučnost čediče, Mezina. Foto: Tomáš Lehotský.

V devonu a zvláště karbonu se zde rozkládala mořská pánev, která byla postupně vyplňována usazenými horninami. Zhruba uprostřed Nízkého Jeseníku v tzv. šternbersko-hornobenešovském pruhu vystupují na povrch devonské horniny, které jsou zastoupeny břidlicemi, vápenci a také podmořskými vulkanity. Na ně jsou vázána v minulosti těžená ložiska železných rud v okolí Šternberka a olověných rud v okolí Horního Benešova.

Převážná část Nízkého Jeseníku je však tvořena horninami spodnokarbonského stáří. V monotónních sledech se zde střídají mocné vrstvy

usazených hornin, tedy slepenců, drob a jílových břidlic. Tyto horniny vznikly na dně někdejšího hlubokého moře. Na konci spodního karbonu, již po ústupu moře, došlo k usazování uhlonosných sedimentů, které známe z oblasti Ostravska a Karvinska.

Do formování Nízkého Jeseníku výrazně zasáhlo variské vrásnění, které vrcholilo v karbonu a permu. V té době totiž kolidovaly dva superkontinenty, jižní Gondwana a severní Laurussie, jejichž srážkou vzniklo nejen vysoké pásemné pohoří, ale i prakontinent Pangea. Dodnes můžeme vidět na

mnoha lokalitách jeho intenzitu a sílu ve formě vrás, které jsou instruktivně odkryty např. v opuštěném lomu ve Staré Vsi u Bílovce nebo v přírodní památce Vrásový soubor u Klokočůvku. Variské vrásnění ovlivnilo vznik tence štípatelných jílových břidlic a podmínilo také existenci ložisek oloveno-stříbrných rud v okolí Hluboček nebo Fulneku.

Po skončení variského vrásnění se oblast budoucího geoparku stala souší, kde probíhala intenzivní eroze. V důsledku tohoto procesu došlo k rozrušení a odnosu až několika kilometrů usazenin. I další vrásnění, tentokrát alpinské, se vepsalo do tváře Nízkého Jeseníku. Na konci druhohor a zejména ve třetihorách se na východní okraj českého masivu nasunuly příkrovy Karpat. To oživilo staré, ale i nově vzniklé zlomy, podél kterých se pohybovaly jednotlivé tektonické kry. Vytvořily se strmé okrajové svahy celého pohoří a došlo i k výstupu žhavého čedičového magmatu, který podmínil

Otisk misky mlže druhu *Posidonia becheri*, spodní karbon, Melč.
Foto: Tomáš Lehotský.

vznik sopek. Jednoduchým vulkánem je Hůrka u Štamplovce, mezi stratovulkány pak patří Velký a Malý Roudný, Venušina sopka nebo Uhlířský vrch v blízkosti Bruntálu a Červená hora u Staré Libavé. Většina sopek byla aktivní na hranici třetihor a čtvrtohor. Unikátní jsou staré stěnové lomy u Razové, odkrývající vodorovně uložené horniny známé jako razovské tufity, související s výbuchem čedičové lávy pronikající do silně zvodněných usazenin na úpatí Velkého Roudného.

Na východním okraji Nízkého Jeseníku je i několik lokalit, kam zasáhlo i poslední moře vyplňující prostor Ostravské pánve, Moravské brány i Hornomoravského úvalu. V Jerlochovicích, které jsou součástí Fulneku, je možné prohlédnout si třetihorní slepence a pískovce dokumentující tuto poslední mořskou záplavu na našem území. Starší čtvrtohory poznamenaly krajinu Nízkého Jeseníku intenzivním mrazovým zvětráváním, jehož pozůstatky představují časté mrazové sruby (např. skalisko Malý Rabštýn) a kamenné proudy u Domašova nad Bystřicí. Kontinentální ledovec však naši oblast nikdy nepokryl. Ve třetihorách i čtvrtohorách se pak formovala dnešní říční síť s typickými hluboce zařezanými údolími Bystřice, Moravice a Odry. Opomenout nelze ani zdroje minerálních vod. Mezi nejznámější patří minerální voda Ondrášovka, známá už od roku 1260, a hojně vyhledávaná je i Těšíkovská kyselka.

Vzácné zkameněliny již z devonu

Stáří hornin Nízkého Jeseníku bylo spolehlivě určeno na základě výskytu charakteristických druhů zkamenělin, jejichž sběr však vyžaduje značnou dávku trpělivosti. Devonské zkameněliny jsou v Nížkém Jeseníku vzácné a byly potvrzeny

Opuštěný lom v Olšovci je významnou paleontologickou lokalitou. Foto: Tomáš Lehotský.

na několika lokalitách. Paleontologicky nejbohatší lokalita byla spojena s těžbou rud u Horního Benešova. Zkameněliny jsou odtud známy z tmavě šedých, slabě přeměněných břidlic a z šedých prachovců. Od Horního Benešova tak byli popsáni zejména zástupci trilobitů (např. rody *Kettneraspis*, *Thysanopeltis*, *Benesovella* a další). Kromě trilobitů se na haldách dolů vyskytovali i zástupci ramenožců, vymřelých tabulárních a čtyřčetných korálců nebo lilijic. V souvislosti s ukončením těžby je dnes možno považovat lokalitu za zaniklou.

Mezi sběrateli fosilií je velmi známým nalezištěm zarostlá rokle ve Šternberku-Chabíčově. Střednodevonské zkameněliny se zde objevují v tmavě šedých, dobře štípatelných prachových a slídnatých břidlicích, které jsou po navětrání hnědavě až zelenavě zbarvené. Pozoruhodné společenstvo zkamenělin tvoří zástupci flóry, fauny i fosilních stop po činnosti organismů (ichnofosilií). Rostliny zde reprezentují suchozemské druhy patřící do primitivní skupiny psilofytů. Z fauny patří nejvíce nálezů zástupcům trilobitů, a to zejména

slepému druhu *Iliaenula illaenoides*. Tento specifický trilobit se často nachází s kompletními krunyři. Jeho délka dosahuje do 6,5 cm a mimo Chabičov byl nalezen ještě v Rýnském břidličném pohoří a ve Vietnamu. Z ostatní fauny se hojně vyskytují zástupci tentakulitů, což jsou vyhynulí měkkýši s drobnými, několik milimetrů dlouhými kuželovitými schránkami, kterými jsou plochy břidlic doslova „pocukrovány“.

Život zakletý v břidlici

Spodnokarbonské fosilie jsou známy z mnoha nalezišť. Řadí se mezi ně klasické lokality v údolí řeky Bystřice (Jívová, Malý Rabštýn, Hrubá Voda), na Opavsku (Svobodné Heřmanice, Jakartovice, Kajlovec), v údolí Moravice (Lhotka, Zálužné, Nové Těchanovice). Na jihovýchodě jsou to naleziště Olšovec, Hrabůvka, v údolí Odry a jeho blízkém okolí Jakubčovice nad Odrou, Heřmánky, Černná ve Slezsku, Svatoňovice, Staré Oldřůvky, Klokočov, na severovýchodě Budišovice, Kyjovice nebo Bobrovníky.

Zkameněliny rostlin se vyskytují velmi hojně v jílových břidlicích i drobách. Jedná se o suchozemskou flóru, která byla z pradávného kontinentu splavena do mořské pánve vodními toky. Pro spodnokarbonské uloženiny jsou typické především přesličky, plavuně, kapradiny a kapraďosemenné rostliny. Nejběžnější přesličkou dosahující stromovitého vzrůstu je druh *Archaeocalamites scrobiculatus*. Plavuně reprezentují různé druhy lepidodendronů s typickými kosočtverečnými listovými jizvami na kůře. Kapradinovité a kapraďosemenné rostliny jsou druhově nejrozmanitější.

Vrásavý soubor u Klokočůvku. Foto: Tomáš Lehotský.

Zachovávají se však jen ve formě fragmentů listových vějířů.

Ve zkamenělinách fauny jednoznačně dominují bezobratlí živočichové. Z geologického hlediska jsou nejvýznamnější složkou společenstva fosilií goniatiti. Jedná se o zástupce hlavonožců, kteří mají vnější spirálně stočenou diskovitou schránku. Rozvoj goniatitů během karbonu byl velmi rychlý, brzy osídlili tehdejší moře velkým množstvím rodů a druhů. Proto jejich fosilie využívají geologové k časovému zařazení hornin, ve kterých se objevují. Velmi početní hlavonožci patří také do skupiny loděnkovitých, kterou reprezentují především druhy s přímými kornoutovitými schránkami nebo schránkami spirálně stočenými. Společně s goniatity tvořili podstatnou součást mořského nektonu.

Ve spodnokarbonském moři byly rozšířeny i druhy bentické – tedy ty, které žily při dně. Ve velkém množství se vyskytovali především

mlži. Nachází se zde především druh *Posidonia becheri*, jehož lastury zdobí charakteristické koncentrické linie. Z Nížkého Jeseníku jsou známy i nálezy trilobitů. Jedná se však o vzácnější zkameněliny, které reprezentuje jen několik rodů, jako jsou *Cyrtoproetus* nebo *Kulmiella*. Mezi další zkameněliny pak patří zbytky ulit plžů, schránek ramenonožců, stonků a článků lilijic, opravdu velmi vzácně se nacházejí i zuby žraloků.

Paleontolog stopařem?

Na mnoha lokalitách v Nížkém Jeseníku se ve spodnokarbonských jílových břidlicích vyskytují útvary dříve označované souborným názvem „problematika, hieroglyfy nebo bioglyfy“. Původně byly považovány za jevy anorganické, v lepším případě pak za zbytky či otisky řas. Jedná se však o pozůstatky stop po činnosti dávných organismů, jejichž výzkumem se zabývá vědecká disciplína zvaná paleoichnologie.

Krunýř trilobita druhu *Illaeula illaenoides*, devon, Šternberk-Chabičov. Foto: Tomáš Lehotský.

Otisk schránky goniatita druhu *Arnsbergites falcatus*, spodní karbon, Nové Těchanovice. Foto: Tomáš Lehotský.

V současné době je z oblasti Nízkého Jeseníku známo více než padesát různých typů fosilních stop, které souvisejí s životními projevy organismů. Za jejich původce považujeme zejména červy a mlže, jejichž velmi početné populace osídlovaly dno karbonského moře. V břidlicích tak zůstaly zachovány jejich stopy lezení po povrchu někdejšího dna, doupata, ve kterých vyhledávali úkryt, nebo složité prostorové útvary po vyžírání sedimentů, ze kterých získávali potravu.

V krajině národního geoparku tepe srdce z břidlice

Nízký Jeseník a národní geopark Krajina břidlice není v žádném případě nezajímavou oblastí. Ve skutečnosti se jedná o krajinu barevnou, malebnou a rozmanitou. Nekonečné pastviny, hluboká údolí,

řeky a lesy střídají třpytivé haldy břidlic a ostrá skaliska. Z plochého reliéfu pahorkatiny nenápadně vystupuje několik vrcholů sopek. Jezírka vzniklá ze zatopených lomů ukrývají nesčetné druhy vodních rostlin a živočichů. Složitý geologický vývoj místní krajiny je zapsán v její horninové náplni. Břidlicové doly, lomy i haldy dodnes přitahují mnoho zájemců o neživou přírodu. Ze stručného přehledu nálezů zkamenělin vyplývá, že Nízký Jeseník je velmi zajímavou oblastí, která v minulosti poskytla řadu krásných exemplářů. Návštěvníci mají možnost podrobně poznat nejen geologický vývoj oblasti v Muzeu břidlice v Budišově nad Budišovkou nebo v Imagináriu břidlice v Mokřinkách, ale mohou dokonce také sestoupit do podzemí v Raabově štole v obci Zálužné či do Flascharova dolu u Oder.

Tomáš Lehotský (* 1978) vystudoval obory biologie, geografie a geologie na PŘF Univerzity Palackého a obor geologické vědy na Masarykově univerzitě v Brně. Pracuje jako odborný asistent Katedry geologie PŘF Univerzity Palackého a zároveň jako paleontolog Vlastivědného muzea v Olomouci.

» tomas.lehotsky@upol.cz

Vladimíra Jašková (* 1959) vystudovala obor základní a ložisková geologie na Univerzitě J. E. Purkyně (nyní Masarykova univerzita) v Brně. Pracuje jako geoložka v Muzeu a galerii v Prostějově. Působila jako redaktorka časopisu *Přírodovědné studie Muzea Prostějovska*.

» vjaskova@muzeumpv.cz

Krása Jeseníků lidským očím skrytá

Hory pohledem satelitů

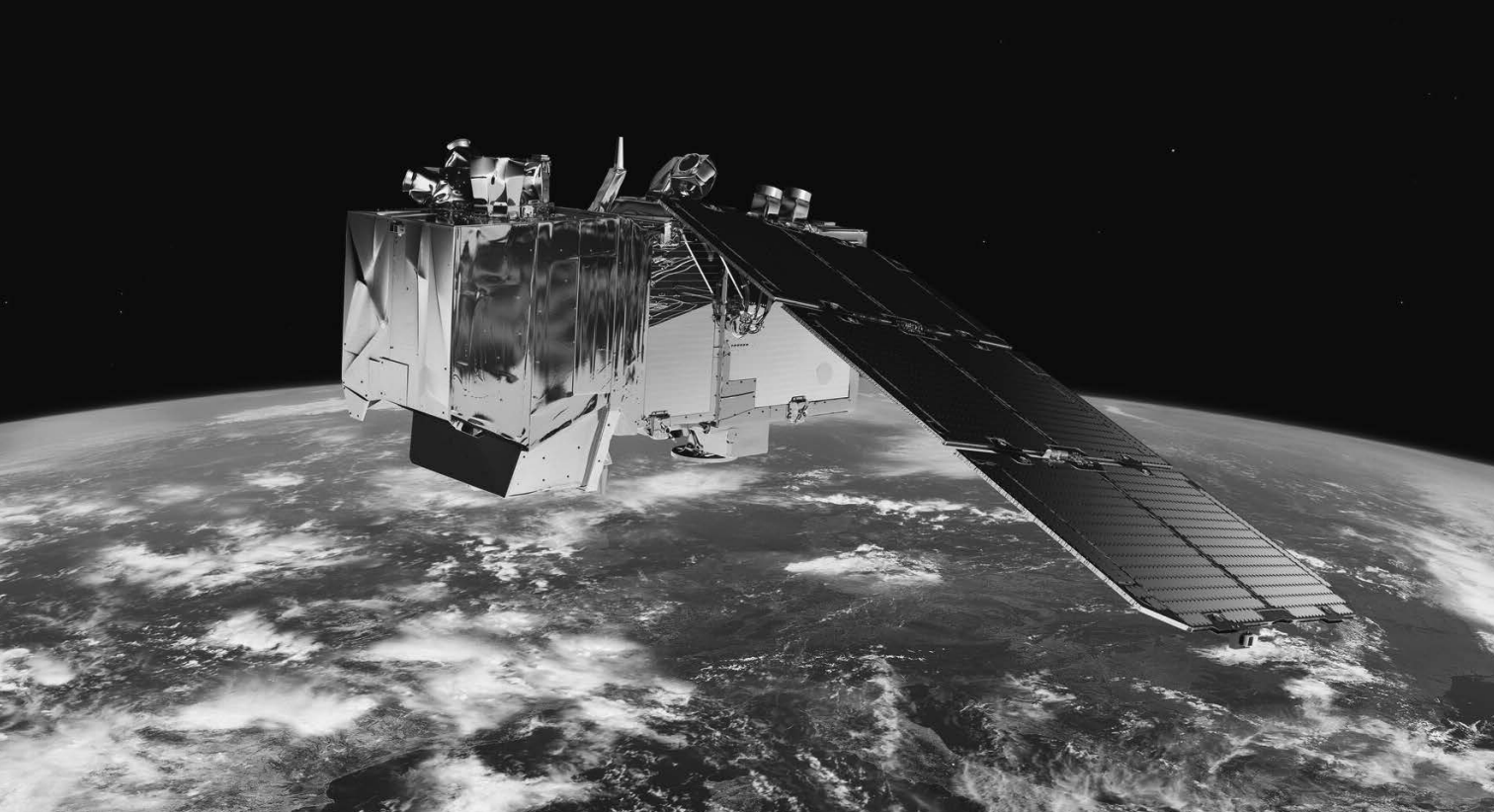
PAVEL RUŠAR

Čtenáři této revue se pravděpodobně shodnou, že Jeseníky jsou úžasným místem. Ať už jimi projíždíme na kole v letních měsících, sjíždíme jejich stráně v zimě, nebo obdivujeme jejich barevnou paletu na podzim či na jaře, přechází nás krásou zrak. Málokterý místní či turista si při procházce jesenickou krajinou řekne, že tomu něco chybí, že jeho pohledy jsou nějak ochuzené. Málokdo by nebyl spokojen s výhledy z rozhleden či ze skalisek, málokdo by míjel staré turistické chaty, lovecké stezky, říční údolí, potůčky, procházel vysokohorskými lesy, zelenými či zasněženými loukami a říkal si, že jeho vjemy z přírodních krás Jeseníků jsou nějaké chudé a jakoby nehotové.

Fyzika je ale neúprosná věda. Podle ní z celého spektra elektromagnetického záření, které objekty odrážejí nebo vyzařují, vnímáme prostřednictvím našeho zraku jen určitou, a to velmi omezenou část. Lidské oko je totiž citlivé pouze na světlo, tj. na vlnové délky elektromagnetického záření přibližně mezi 390 a 750 nanometry (nm). Cokoliv, co je před tímto pásmem a za ním, to lidskému oku uniká.

S čím nepomůže lidské oko, s tím pomohou technologie, které vymyslí lidský mozek. Princip dálkového průzkumu Země je založen na poznání, že objekty na zemském povrchu různým způsobem odrážejí různé části elektromagnetického záření. Voda např. odráží maximum ve své modré části spektra, tj. okolo 460 nm (proto ji vnímáme modře), naopak v oblasti infračerveného spektra voda záření silně pohlcuje a neodráží (přeměňuje je na teplo). A tak jako má voda své speciální spektrální chování, tak je mají i ostatní objekty na zemském povrchu. Ať už jde o jehličnatý les, pšeničné pole, budovy, či ornou půdu, můžeme je dálkově identifikovat skrze jejich spektrální chování.

Zemský povrch dnes zkoumáme za využití principů dálkového průzkumu Země především z kosmických družic a letadel. Na nich jsou umístěny speciální přístroje (skenery), které dokáží zachytit elektromagnetické záření na rozdíl od lidského oka takřka v celé jeho šíři. Přístroje nejčastěji zaznamenávají data v ultrafialové, světelné, blízké infračervené, střední infračervené a mikrovlnné části elektromagnetického spektra.

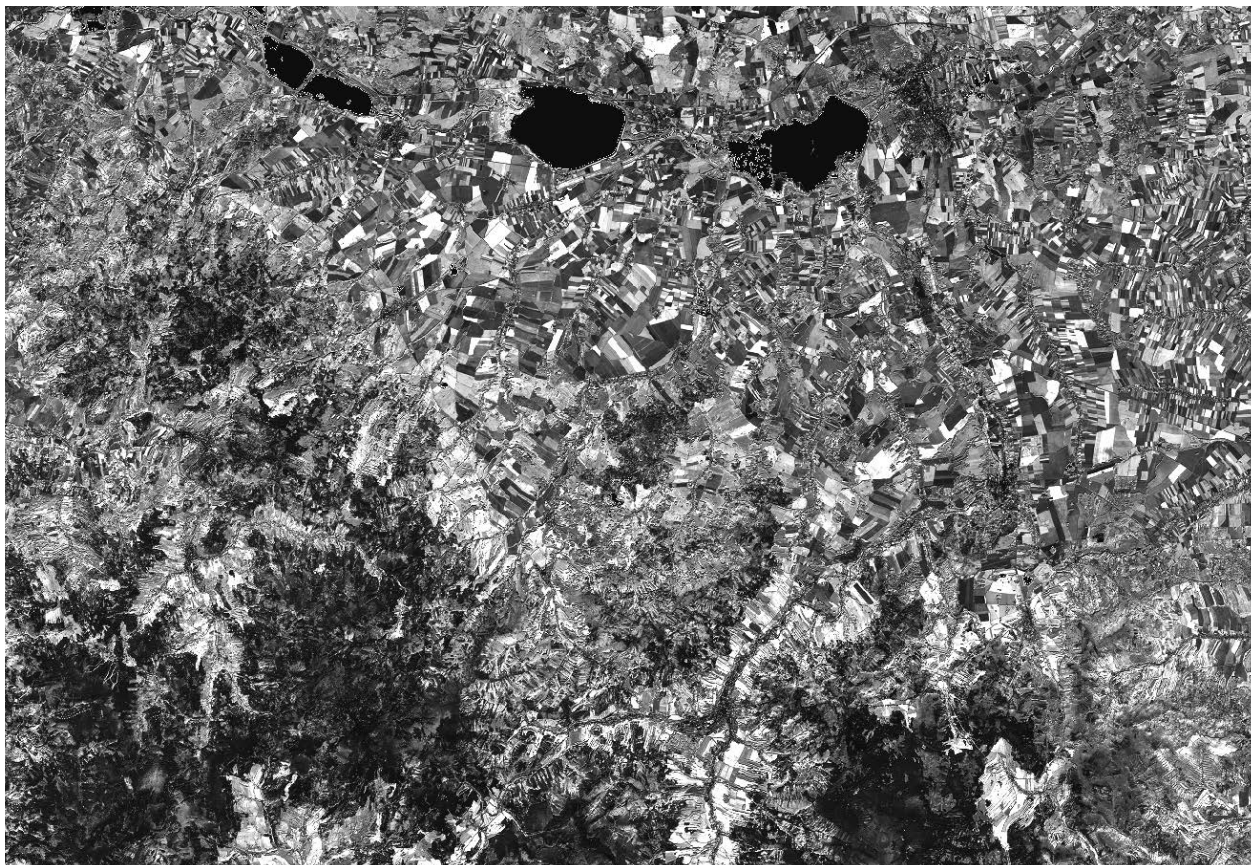
Satelit Sentinel 2 Evropské vesmírné agentury zachycuje elektromagnetické záření v celkem 13 pásmech. Zdroj: ESA, Copernicus.

Satelitů umístěných na orbitu využívají mnohé obory lidské činnosti, téměř každý z nás alespoň občas využije navigačních technologií (GPS) v automobilech či chytrých telefonech a většina z nás sleduje pohyby atmosférických hmot prezentovaných meteorologickými družicemi při předpovědi počasí. Znamé jsou rovněž programy zachycující změnu krajinné pokrývky v čase. Analýza změn krajinné pokrývky může postihnout dopady těžby či katastrofálních událostí meteorologického charakteru, požárů apod., sledovat podrobně lze i rozšiřování obytné či průmyslové zástavby, úbytek orné půdy aj.

Satelitní snímkování hraje významnou roli při sledování polnohospodářské půdy, kdy podle spektrální odrazivosti jednotlivých plodin můžeme měřit a analyzovat jejich rozložení i odhadovat úrodu v budoucnosti. Družicové snímky jsou důležité také pro lesníky, kteří na nich mohou sledovat zdraví lesů. Právě tato problematika se vzhledem k šíření dřevokazného hmyzu v posledních letech týká i našich horských lesů. Satelitní snímky využívající viditelné a infračervené záření dokážou upozornit na snižování množství chlorofylu v korunách stromů předtím, než dojde k jejich zjevnému oslabení.

Pro hodnocení stavu vegetace a za účelem srovnávání bylo vytvořeno několik indexů, které využívají blízkého infračerveného záření. Blízká a částečně i střední infračervená oblast elektromagnetického spektra je důležitá např. z hlediska různé buněčné struktury listů nebo detekce vody

přímo v listech rostlin. Jako nejvhodnější pro zobrazení stavu vegetace se tak jeví syntéza dvou barev světelného spektra (zelená, modrá) a blízkého infračerveného pásma. Toto zobrazení, které obvykle nazýváme „*nepravými barvami*“, bylo původně využíváno především pro vojenské účely, avšak jeho

Snímek okolí česko-polské hranice pořízený satelitem Sentinel 2 dne 9. 9. 2021. Zachycení prostoru v blízké infračervené části elektromagnetického spektra nám velmi zřetelně odlišuje vodní plochy (polská jezera severně od naší hranice). V této části spektra voda na rozdíl od jiných objektů totiž neodráží téměř žádné záření a obraz vodní plochy je tak vzhledem ke zbytku snímku značně kontrastní, téměř černý. Zdroj dat: ESA, Copernicus.

výhody pro studium vegetace jsou nesporné. Zdravá vegetace se na nich ukazuje červeně, výstavba, pole a mrtvá vegetace zeleně nebo modře a oslabené rostliny v odstínech hnědé. Pohled na město Jeseník a okolí v nepravých barvách zachycuje obrázek, který se nachází na vnitřní přední obálce.

Nejnámějšími z indexů zachycujících stav vegetace jsou *Ratio vegetation index* (RVI), který hodnoty pro vykreslení počítá poměrem hodnot získaných v červené a blízké infračervené části spektra, a *Normalized difference vegetation index* (NDVI), který opět vychází z červeného a blízkého infračerveného pásma, ale propočítává je o něco složitějším způsobem. Indexy vychází z poznání, že chlorofyl zelených rostlin absorbuje červené světlo a buněčná struktura zase odráží blízké infračervené světlo. Lze říci, že čím více infračerveného záření strom odráží v poměru k červenému, tím je zdravější a odolnější vůči napadení např. právě kůrovcem.

Vedle výzkumu ohrožení vegetace se různých vlnových délek elektromagnetického záření používá při analýze ledovců, geologických struktur či při analýze záplav a znečištění ovzduší. Družicové snímkování pomáhá v nespočtu témat, např. při

vyhledávání a výzkumu ložisek nerostných surovin či archeologických nalezišť, čím dál častěji dochází k využití technologie při výzkumu migrace zvířat na jedincích vybavených telemetrickou GPS a samozřejmě je důležitost satelitních snímků pro tvorbu map. Pro ty se používají nejčastěji snímky v tzv. *pravých barvách*, tedy takové, které zobrazují zemský povrch přibližně tak, jak by jej nahlíželo lidské oko. Pohled na Hrubý Jeseník a okolí v pravých barvách zachycuje obrázek, který se nachází na vnitřní zadní obálce.

Vraťme se však nyní k hypotetickým nespokojencům z úvodu. Asi jen málokterý z nich by si nakonec přál vnímanou realitu rozšířit. Zobrazení nejrůznějších vlastností zemského povrchu v podobě pestrobarevných syntéz má nepochybně své vlastní kouzlo a možnost rentgenového nebo infračerveného vidění se člověku může jevit minimálně jako zajímavá, buďme však rádi, že náš zrak nám umožňuje vidět právě pouze světelné záření. V syntéze jeho barev, alespoň já jsem o tom přesvědčen, jsou i přes zajímavost různých dalších vlnových délek jesenické hory pro člověka nejkrásnější.

Pavel Rušar (* 1988) je absolventem Univerzity Palackého v Olomouci, historik a geograf, věnuje se regionálním dějinám, popularizaci vlastivědy a muzejních sbírek, satelitním technologiím, dálkovému průzkumu Země a také práci s nadanými žáky. V současnosti je ředitelem Vlastivědného muzea Jesenicka.

» muzeum@jeseniky.net

Významné stromy jsou živými přírodními památkami i symboly národní a kulturní identity

Stromy patří do našeho každodenního života, mnozí máme „svůj“ strom, který je pro nás z nějakého důvodu důležitý. Významné stromy jsou unikátní svými funkcemi, vlastnostmi a charakteristikami v mnoha oblastech, připomínají důležité události, legendy, místa, jsou součástí lidové kultury. Často kolem těchto stromů chodíme, aniž bychom si uvědomovali jejich výjimečnost. Významnými stromy v naší republice se zabývá prof. Ing. Ivo Machar, Ph.D., z Katedry rozvojových a environmentálních studií Univerzity Palackého.

Jste spoluautorem publikace *Významné stromy v České republice, která je výsledkem projektu Významné stromy – živé symboly národní a kulturní identity (2016–2022). Jak náročný je takový projekt, s jak s velkým vzorkem jste pracovali?*

Projekt byl podpořen Ministerstvem kultury ČR v programu aplikovaného výzkumu a vývoje NAKI II. Navázali jsme na náš předchozí projekt, ve kterém jsme zkoumali kulturní dědictví

krajinou v historických hranicích arcidiecéze olomoucké. Proto jsme zprvu soustředili náš zájem na stromy, které rostou v místech s pří-
mou vazbou na sakrální památky (typicky jde o alej stromů u kostela nebo o skupinu několika stromů, které chrání zapomenutou kapličku kdesi v polích). Brzy jsme si uvědomili, že pojem „významný strom“ nelze vztahovat jen na stromy mohutné, staré či dominantní v místě, kde rostou. Rozšířili jsme naše pátrání i na stromy mladší (třeba i nedávno vysazené) s tím, že jsme cíleně hledali stromy spojené s nějakou historickou či kulturní událostí v lokálním měřítku (tedy v konkrétních obcích či městech). Rychle se ukázalo, že stromů, které jsou pro někoho „významné“, je opravdu kolem nás hodně. Jistě to souvisí s faktem, že střední Evropa je po tisíciletí kulturní krajinou, kterou člověk přetváří k obrazu svému, a to velmi často pozitivně.

Můžete nám to přiblížit?

Biologická diverzita v krásné a pestré kulturní krajině je neuvěřitelně bohatá díky nejrůznějším

formám hospodaření, které vytvářejí mozaiku různých typů ekosystémů a jejich přechodů (tzv. ekotonů). Člověk rozhodně není jen škůdcem životního prostředí, jak se nám někteří environmentální alarmisté snaží namluvit. V rámci našeho projektu jsme zjistili, že problematika významných stromů je natolik komplexní a obsáhlá, že je potřeba se „v tom“ vyznat. Proto jsme jako jeden z výstupů projektu připravili metodiku, která umožňuje identifikovat významné stromy (tedy rozhodnout, zda konkrétní strom je, či není „významný“) a zařadit strom do určité kategorie, s čímž se dá dále pracovat (např. stanovení kategorie významného stromu je předpokladem pro odborné zajištění arboristické péče, kterou mimochodem každý strom v kulturní krajině potřebuje).

Rozdělením stromů do kategorií to však patrně nekončí, že?

Přesně tak, následně jsme připravili druhou metodiku k tématu „jak o významné stromy odborně pečovat“, certifikovanou ministerstvem kultury, coby podrobný návod pro lidi, kteří se chtějí o významné stromy starat, protože je mají rádi. Projekt jsme ukončili publikováním řady dalších výstupů, mezi něž patří např. odborná monografie o významných stromech v České republice i řada vědeckých sdělení ve formě odborných článků v recenzovaných časopisech. Všech výsledků projektu mohlo být zdárně dosaženo jen díky tomu, že do jeho řešení byl zapojen kolektiv patnácti skvělých kolegů a kolegyn z různých institucí, kteří spolu vytvořili multidisciplinární dobře fungující tým.

← Hruška polnička rostoucí poblíž bývalé hájovny Lutchóz na svazích Kosífe. Foto: Ivo Machar.

Co se vlastně skrývá za spojením „významné stromy“, co strom musí splňovat, aby byl na seznam zařazen?

Můžeme říci, že významné stromy jsou živými přírodními památkami a současně i živými symboly národní a kulturní identity. Připomeňme si např. bory a sady v naší krásné národní hymně. Významné stromy jsou velmi často nositeli nehmotné lidové kultury v podobě pověstí a zkazek vázaných na konkrétní stromy (např. Zpívající lípa v Telecí, Husova lípa v Chlístově u Vimperka, Žižkův dub v Náměšti nad Oslavou či Dub Karla IV. ve Vráží). Mohutné a věkovité stromy od pradávna člověka okouzlovaly a v dobách předkřesťanských představovaly magické symboly (posvátné háje starých Slovanů). Křesťanská tradice střední Evropy akcentuje významné stromy jako nezbytný doplněk sakrálních objektů v krajině. Stromy také velmi často koexistují s lidovou architekturou a dotvářejí urbanistickou strukturu vesnických památkových rezervací. Významné stromy tvoří základní kostru památkově cenných zámeckých parků, městských sadů zakomponovaných do obrazu městských památkových rezervací a historických sídel. Bez významných stromů si nelze představit krajinné památkové zóny. Významné stromy dotváří místní genius loci, mohou to být stromoví jedinci nápadní svou velikostí, bizarním růstem, nebo dokonce mohou být dominantou kulturní krajiny.

Jaký význam má jejich registrace?

Problematika významných stromů se dnes zdánlivě nachází až na okraji zájmů památkové péče, protože po rozdělení památkové péče a ochrany přírody v devadesátých letech minulého století do dvou různých resortů (kultura a životní prostředí) převzal gesci

za tzv. památné stromy resort životního prostředí. V památkářské, ochranné i arboristické praxi bohužel díky tomu přetrvává určitý terminologický zmatek. Je nutné připomenout, že významné stromy představují mnohem širší problematiku, než jsou pouze tzv. památné stromy vyhlášené rozhodnutím orgánu ochrany přírody. Státem chráněné památné stromy (cca 23500 jedinců) představují početně jen velmi malou podmnožinu celkového množství významných stromů v ČR, jejichž počet je odhadován minimálně na několik stovek tisíc. Úzké zaměření resortu životního prostředí pouze na zvláště chráněné vyhlášené památné stromy ve svém důsledku znamená hluboké podcenění problematiky významných stromů ve vztahu k národní a kulturní identitě. Problémem z toho plynoucím je absence moderního softwarového řešení evidence a dokumentace významných stromů, odpovídající úrovni technologií na počátku 21. století. Z těchto důvodů náš projekt vytvořil moderní online Registr významných stromů, který bude provozovat Nadační fond prof. A. Bayera. Podrobnosti lze najít na webu našeho projektu (vznamnestromy.cz), kde si může každý volně stáhnout např. již zmíněnou knižní monografii o významných stromech.

Jak vnímá významné stromy dnešní společnost?

Zájem o významné stromy u široké veřejnosti v současné době překvapivě narůstá – např. celorepubliková anketa Strom roku, pořádaná Nadací Partnerství z Brna a probíhající od roku 2002, zaznamenává stále větší počty návrhů nominovaných stromů. Anketa má za cíl vyhledávat nejoblíbenější stromy, které spojují místní lidi a posilují identitu jejich místních komunit s krajinou domova. Vítězný strom této ankety v daném roce získává finanční

prostředky na odborné ošetření a postupuje do soutěže Evropský strom roku. V Evropě je současný zájem o vyhledávání, identifikaci a ochranu významných stromů mimořádně velký. V některých evropských anglofonních zemích existují dokonce organizované aktivity lidí (tzv. tree hunters), kteří se zaměřují na vyhledávání a evidenci významných stromů v kulturních krajinách.

Je jistě velmi důležité, že všechny tyto aktivity vedou k renesanci vztahů lidí s krajinou jejich domova, a tedy k obnově tolik potřebné místní i regionální identity. V roce 2016 byl zahájen společný projekt místních akčních skupin v rámci Programu obnovy venkova nazvaný Milion ovocných stromů pro krajinu. Je zřejmé, že téma významných stromů podporuje regionální i místní identitu obyvatel i v současné poněkud uspěchané době moderních komunikačních technologií.

Národním stromem ČR je lípa. Proč právě tento strom?

Lípa je tradičně užívána jako jeden ze symbolů české státnosti (např. na uniformách, v heraldice atd.). Důvodů „proč zrovna lípa“ bude jistě více a po odpovědi na tuto otázku bychom museli pátrat i v minulosti. Významné stromy hrají v českém národním prostředí tradičně velkou roli při významných událostech. Vysazeným významným stromům je dáno do vínku důležité poselství – připomínat určitou událost, oslavu historického okamžiku. Může se jednat například o dokončení důležité stavby, výsadbu stromů na paměť výročí města či v lokálním měřítku místní komunity, při narození dítěte. Zásadním momentem pro výsadbu stromů byl v české historii vznik samostatného státu nebo jeho důležitá výročí. A právě někde zde lze hledat začát-

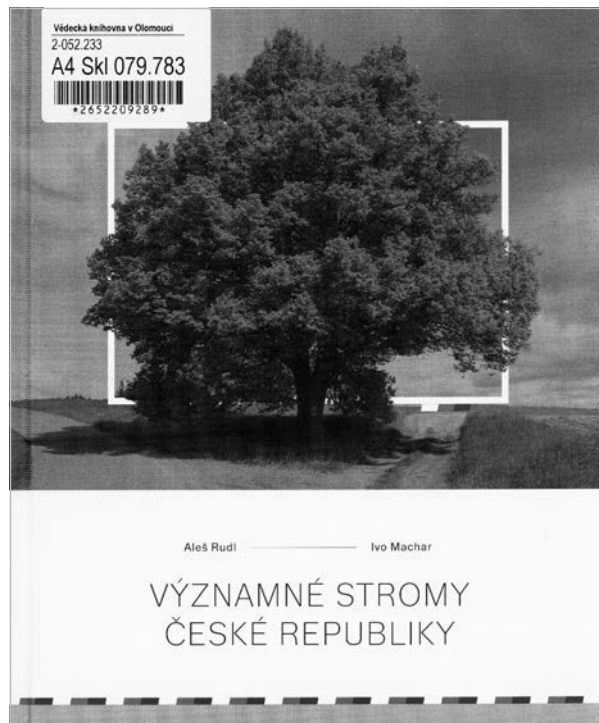
ky tradičního vnímání lípy jako národního stromu. Takové významné stromy jsou potom nazývány Stromy republiky nebo také Lípy svobody. Výsadby těchto stromů byly zahájeny v roce 1918 vznikem Československé republiky a poté byly opakovaně vysazovány v dalších letech na oslavu výročí. Velké množství těchto Stromů republiky bylo také vysázeno v roce 1968, o čemž se málo ví. Nicméně, je to právě lípa jako národní strom, která je při těchto slavnostních příležitostech vysazována – viz lipové výsadby v roce 2018 v mnoha obcích a městech při stoletém výročí vzniku ČR.

Po celé ČR byly vysázeny Lípy republiky, svobody, rovněž skautské, jubilejní či pamětní. Najdeme nějaké v Olomouckém kraji?

Těchto významných stromů je mnoho. Prakticky téměř v každé obci lze najít takové lípy, které zasluhují přídomek „významný strom“. Velmi často si místní lidé ani neuvědomují, že leckterá lípa na návsi byla vysazena třeba už v roce 1918 při vzniku Československa. Těchto významných lip, které jsou živými památkami naší státnosti, je opravdu hodně.

Kolik významných stromů najdeme v Olomouckém kraji?

Přesnou inventarizaci nikdo zatím neudělal. Lze odhadnout, že se jedná nejméně o několik stovek stromů. V rámci kvalifikačních studentských prací (bakalářských a diplomových) se nám daří v některých mikroregionech Olomoucka zpracovat podrobné přehledy významných stromů, ale jsou to zatím jen první „vlastovky“. Identifikace a vyhledávání významných stromů v terénu je spojena s téměř detektivní prací, kdy je třeba projít místní

Knihu *Významné stromy České republiky* má VKOL ve svém fondu.

kroniky, kontaktovat se s mnoha místními lidmi atd. Udělat podrobnou inventarizaci všech významných stromů na území o rozloze samosprávného kraje by byla náročná práce jistě na několik let.

Máte vy „svůj“ strom, který má pro vás osobně zvláštní význam?

Ano, je to lípa vysazená v roce 1918 u malebné kapličky Panny Marie ve Lhotě pod Kosířem. Pod tímto stromem jsem si jako dítě hrával s kamarády.

Michaela Heloňová

Haná – zaniklý rybníkářský ráj Moravy

ALEŠ LÉTAL

Asi by nikoho z nás nenapadlo, že by naše „úrodná Haná“ mohla být jedním z významných center chovu vážných kaprů českých zemí. Určitě nevíte, že termínem „moravská Třeboň“ bychom mohli označit Pňovice, přičemž i Tovačov by samozřejmě mohl být možnou variantou. Pokud bychom hledali podobnou stavbu, jako je Opatovický kanál nebo Zlatá stoka, našli bychom ji také na Hané. Následující příspěvek nám blíže osvětlí, jak je možné, že v jednom z nejúrodnějších koutů naší země, mírně zvlněné krajíně a rovině nivy Moravy, naši předkové vybudovali významnou rybníkářskou oblast.

Za počátek masivnějšího budování rybníků na střední Moravě můžeme podle dostupných informací označit začátek 14. století. Zlatá éra rybníkářství na Hané se časově kryje s ostatními částmi českých zemí a probíhala v 15. a 16. století. Rybníky se z krajiny Hané začaly postupně vytrácet v druhé polovině 18. století a prakticky vymizely v druhé polovině 19. století. K tradici rybníkářství se opětovně vrátily některé oblasti Hané v druhé polovině 20. století.

Za oblibou chovu kaprů v české kotlině stálo několik faktorů, jejichž přispěním získala česká krajina nový jedinečný prvek kulturní krajiny, rybník. Termínem „rybník“ jsme z minulosti zvyklí označovat jakékoliv malé vodní nádrže. V současnosti je označení rybník úzce spojeno s produkční funkcí vodních ploch. Jeho definici najdeme v zákoně o rybníkářství č. 99/2004 Sb. Rybník je zde definován jako *„vodní dílo, které je vodní nádrží určenou především k chovu ryb, ve kterém lze regulovat vodní hladinu, včetně možnosti jeho vypouštění a slovení; rybník je tvořen hrází, nádrží a dalšími technickými zařízeními“*.

Proč rybníky na Hané?

Proč stavět rybníky na rovině, když zaberou velkou plochu na velmi úrodné půdě? Důvodů, proč tomu tak bylo, je několik. Hlavním důvodem byly jako v jiných oborech peníze. Chov kapra, novinky ve středověké Evropě, přinášel v době zlaté éry rybníkářství hospodářstvím mnohem větší zisk než tradiční hospodářské aktivity. A zvěsti o výnosném hospodářském zázraku, chovu kapra, se šířily velmi

rychle. Zájem o rybníkářství vycházel i z faktu, že daný typ podnikání svou rentabilitou předstihl všechna zemědělská odvětví, rentu peněžitou či naturální. Výnosy rybníků tvořily někdy i více než 60% ročního hospodaření statků a kapr byl cenným exportním artiklem. Každý, kdo měl vhodné pozemky, se snažil zakládat rybníky. V dané době to kromě klášterů byla biskupství, dokonce i některé farnosti. Hlavní slovo ale samozřejmě měli feudálové. Jejich mnohdy rozsáhlá dominia se pro dané aktivity přímo nabízela. Pozadu ovšem nezůstala ani města nebo vesnice. Například město Olomouc mělo největší rybníční hospodářství ze všech královských měst (v roce 1694 je doloženo v jeho vlastnictví 20 rybníků). Další důvod pro budování rybníků na úrodné půdě Hané souvisel s nedostatkem pracovní síly. V 15. století se krajinou Hané prohnala vojska (za husitských a česko-uherských válek) a válečné události citelně snížily počet poddaných. Nárázová potřeba pracovní síly v době výlovu nebo letnění rybníka proto byla ideálním řešením nedostatku poddaných na panstvích. Válečné události přinesly přeživším feudálům možnost rozšířit si poměrně snadno svá panství na úkor zaniklých obcí. Založení rybníka na pozemcích zaniklých obcí máme doloženo jmény rybníků Lávecký (obec Lávky), Mošťánecký (Mošťánky u Hnojic), Prlovský (Prlov), Ratiborský (Ratiborova Lhota) nebo Řítovecký (Řítov). Bohužel nedostatek pracovní síly po třicetileté válce a rušení robotních povinností patřily k faktorům, které přinesly rybníkářství 18. a 19. století opačný efekt, rušení rybníků.

Rybníční soustavy Hané

Rybníky se v krajině Hané nejčastěji koncentrovaly na vhodných místech. Nebylo to ovšem bez práce

a bylo nutné vybudovat množství hrází a umělých kanálů (náhonů) poskytujících nově vytvořeným rybníkům dostatek vody a umožňujících jejich snadné odvodnění v době výlovu, zimování nebo letnění. Z důvodu bezpečnosti hráze nebyly rybníky zakládány jako průtočné, ale nejčastěji byly napájeny z hlavního toku náhonem, který zabezpečoval potřebnou regulaci v normálním režimu i během povodňových stavů nebo v době nedostatku vody. Tyto rybníky nazýváme obtočné a jejich převaha je zřejmá z důvodu bezpečnějšího provozu i snadnější údržby. Dostatek vody pro rybníky zajišťovaly jezy budované na řece Moravě, jejich ramenech nebo převážně levostranných přítocích přivádějících vodu z Nízkého Jeseníku a Beskyd. Když už si dal někdo práci s vybudováním náhonu, bylo efektivní na něj napojit co nejvíce rybníků, a tak se rybníky koncentrovaly do rybníčních soustav. Rybníční soustavy Hané můžeme vidět na obr. str. 23, který zachycuje rybníční plochy na konci 18. století. Vidíme zde 182 rybníků o ploše cca 5400 ha, z nichž deset rybníků zabíralo více než 100 ha. Tři největší rybníky měly nad 200 ha. Největšími rybníky s rozlohou cca 290 ha byly Starý rybník u Majetína, Řítovecký u Pňovic a Skašovský u Tovačova s plochami kolem 200 ha. Poměrně rozsáhlou soustavu rybníků bychom v minulosti našli kolem Zábřeha. Rozvoj Zábřeha a vybudování rybníční soustavy na Zábřežsku, Bludovsku a Šumpersku v 15. století je třeba spojit s rodem Tunklů z Brníčka. Asi nejkontroverznější postavou byl Jiří starší Tunkl, který byl přímo posedlý budováním rybníků i za cenu velkých sporů se sousedy nebo vlastními poddanými. Jeho přičiněním zanikla obec Závořice, na jejíchž pozemcích vybuvoval plošně největší rybník Zábřežska. Touha budovat rybníky za každou cenu se mu stala

osudnou. Robotní povinnosti poddaných se vztahovaly i na výstavbu a údržbu rybníků a záleželo na majitelích panství, jak dalece poddané zatěžovali těmito fyzicky náročnými pracemi. Jiří starší Tunkl podle dobových zpráv nijak své poddané v otázkách rybníkářských prací nešetřil, spíše naopak. Ti se na konci roku 1483 proti Jiřímu vzbouřili a zbili ho tak, že těmto zraněním podlehl. Vzpouza souvisela s výstavbou dvou rybníků v okolí Šumperka.

Další významnou rybníkářskou soustavou jsou rybníky v okolí Hnojic a Babic u Šternberka. O budování zdejších rybníků se zasloužil klášter augustiniánů ve Šternberku a rody Berků z Dubé a Šternberků, vlastníci v době zlaté éry šternberské panství. Rybníky bychom našli i v blízkosti obce Žerotín. Žerotín byl rodný statek významného moravského šlechtického rodu Žerotínů, kteří měli na budování rybníků v regionu také svůj podíl. Velmi rozsáhlá soustava rybníků vzhledem k rozloze panství byla vybudována na pňovickém panství. Rybníky prakticky Pňovice obklopovaly a velká část z nich byla založena na pozemcích zaniklých obcí. Díky charakteru krajiny byly Pňovice označovány za hanáckou Třeboň. Okolí Olomouce bylo územně spojeno s městem Olomouc, rybníkářství na Olomoucku rozvíjeli také premonstráti z Klášterního Hradiska. Většina rybníků mezi Litovlí a Olomoucí ale patřila městu Olomouci, stejně jako velké rybníky u Grygova a Holic. Velká koncentrace rybníků byla na Tovačovsku. Tovačov by stejně jako Pňovice snesl srovnání s Třeboní. Rybníkářství zde proslavil rod Pernštejnů, jejichž dominium zasahovalo do východních Čech i na jižní a jihozápadní Moravu, starou rybníkářskou oblast. Pernštejnové společně s Rožmberky patřili v 16. století k nejmocnějším

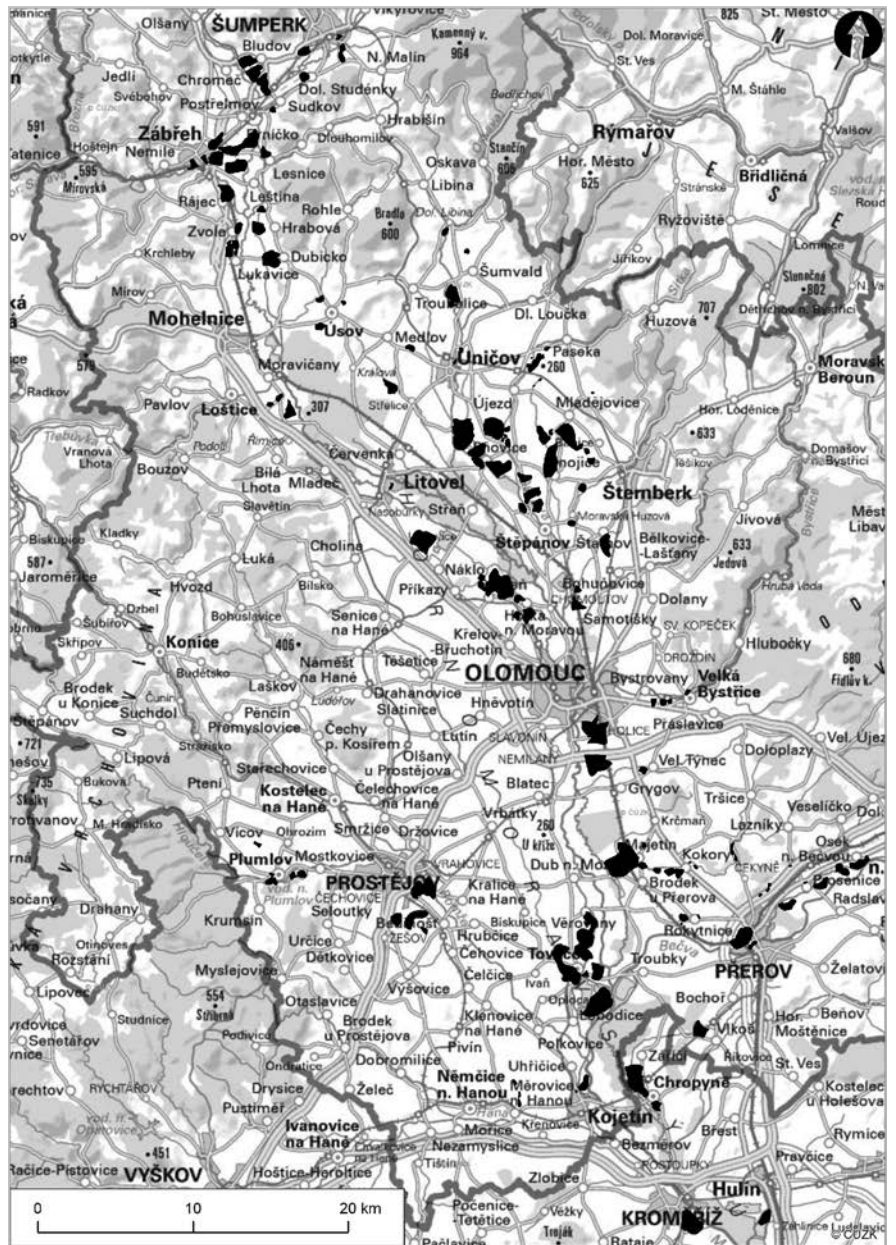
rodům české koruny. V době jejich zlaté éry patřila do dominia Pernštejnů na Hané panství Plumlov, Prostějov, Tovačov, Lipník nad Bečvou, Přerov, Hranice aj. Jejich um nespočíval jen v budování rybníků, ale také jezů, náhonů a kanálů nezbytných pro správné fungování rybníčních soustav.

Zajímavosti z rybníkářské praxe na Hané

Robotní povinnosti poddaných

Až na výjimky se z původních rybníčních soustav na Hané moc nezachovalo. Většina informací je převzata z obecních kronik, monografií a starých map. Cenné jsou informace získané z archivních materiálů města Olomouce nebo z dochovaných archiválií o hospodaření církevních řádů. Zajímavými informacemi jsou zcela jistě robotní povinnosti poddaných. Rybníky a vodohospodářské objekty s nimi spojené, jako jsou jezy, náhony, svodnice, vyžadovaly pravidelnou péči. Zatímco výstavba rybníků byla doménou specialistů, kteří byli dobře zaplaceni, údržba byla až na výjimky zajišťována poddanými v rámci jejich robotních povinností. Díky tomu, že se majitelé panství snažili mít povinnosti poddaných stvrzeny písemně, se nám zachovalo množství informací, které nemusely být zaneseny do hospodářských instrukcí jednotlivých panství nebo odborných publikací věnovaných rybníkářství dané doby. Pomocné rybníční práce vykonávané v rámci robotních povinností patřily mezi fyzicky náročné aktivity poddaných.

Majitelé panství si úmyslně nedrželi velké stavy tažných zvířat a přenášeli tak tzv. potažní práce na sedláky. Velmi pracný byl jistě dovoz kamení,

Rybníční plochy na Hané na konci 18. století.

dřevo, dřevěných trub a dalšího materiálu pro výstavbu nebo obnovu rybníka. Na Hané bylo velmi časté zpevnování hrází nebo břehů rybníka a vodotečí tarasováním (kůly nebo trámký propletené proutím). Pletené plotky (brlení, prlení) se hojně využívaly na to, aby zabránily úniku ryb z rybníka během roku nebo při výlovu a opravách. Poddaní samozřejmě museli materiál připravit, plést brlení nebo tarasy a zabudovávat je na potřebná místa. Časté bylo čištění svodnic a náhonů. Velmi náročné bylo tzv. greftování, tj. čištění odvodových stok (greftů) na dně rybníka, které zajišťovaly odvodnění a vysušení rybníka. Během výlovu bylo robotní povinností také hlídání rybníka ve dne v noci a přenos odlovených ryb do sádek (haltýřů). Sedláci s povozy většinou také zajišťovali odvoz a dovoz ryb. Tato nepřilíš oblíbená činnost ale rozhodovala o úspěchu prodeje ryb nebo dovozu kvalitní živé násady pro rybníky. Majitelé proto raději pro tyto činnosti motivačně zavedli peněžité náhrady, které v případě problémového odbytu nahradila natu-
rální platba rybami. Do robotních povinností se tak dostal dovoz i odvoz ryb na kratší vzdálenosti jedné až dvou milí. Závěrem je důležité zdůraznit, že robotní povinnosti spojené s rybníkářstvím patřily mezi nejtěžší práce v rámci poddanských robotních povinností.

Zásobování rybníků vodou

Založení rybníka bylo podmíněno vlastnictvím vhodných pozemků, finančních prostředků a materiálu na stavbu a údržbu a zejména dostatkem vody pro jeho provoz. I při splnění daných podmínek nemusel mít majitel vyhráno v případě, že soused vodu v hlavním toku dál neposlal. Proto v písemných záznamech najdeme velmi často

smlouvy, kterými si majitelé rybníků zajišťovali vodu od sousedních panství. Hornomoravský úval s řekou Moravou, jejími rameny a levostrannými vodnatými přítoky zajišťoval relativní dostatek vody. Naplnit vodou rybník bylo možné jen díky jezům postaveným na hlavních tocích, ze kterých byla voda k rybníkům dopravena náhony. Někdy bylo dokonce nutné změnit koryto řeky, což se stalo v případě napájení Člunovského rybníka u Štěpánova, kdy bylo přeloženo koryto řeky Oskavy. Nedostatek vody vlivem velkého sucha na Moravě v 16. století zmiňuje ve své monografii Rudolf Hurt (1960) v souvislosti se sporem mlynářů s rodem Pernštejnů. Pro potřeby zásobování vodou rozsáhlé rybníční soustavy Tovačovska a Kojetínska vybudovali Pernštejnové náhon, který funguje dodnes. Vodu do náhonu přiváděly jezy vybudované na řece Moravě u obce Bolelouce a u lesa Království. V době velkého sucha tak Pernštejnové převedli většinu vody z Moravy do mlýnského náhonu, od Bolelouce až po Kojetín byl proto úsek Moravy téměř bez vody. Situaci nelibě nesli mlynáři, kteří měli na daném úseku Moravy postavené mlýny a byli tak bez potřebné energie pro mletí. Rybníky se také staly prostředkem úspěšné obrany před nepřátelskými vojsky. Albrecht Valdštejn v roce 1623 nařídil vypustit rybníky v olomouckém, hradištském a brněnském kraji, aby zvýšil hladinu Moravy a zlepšil tak obranu Hodonína před vojsky Gábora Bethlena.

Sušení rybníka

Rovinatý terén Hané si vynutil stavbu mělkých plošně rozsáhlých rybníků. Většina rybníků měla čelní i boční hráze, na Tovačovsku (rybník Škašovský, Hradecký) a Chropýňsku (rybník Hejtman)

najdeme rybníky, které mají hráze kolem celého rybníka, což byla spíše slezská specialita při budování rybníků na rovinách. Zaplavení pozemků v okolí rybníků bylo častou příčinou soudních sporů a vyznačení hranice zátopy na Hané se řešilo nejčastěji přioráním pluhem nebo kameny.

Tak jako zemědělec poznal podle velikosti úrody, že je pole vyčerpáné, poznali i rybníkáři u rybníka podle množství, hmotnosti a velikosti ryb jeho vytěženost. V dnešní době to hospodáři řeší příkrmováním ryb a hnojením. V minulosti bylo hlavním receptem tzv. sušení rybníka. Sušení rybníka, dnes označované jako letnění, bylo

nezbytné pro obnovu výnosů. V podmínkách Hané je uváděno letnění v periodách tří až pěti let, výjimečně i po více letech. Po výlovu na podzim nebo na jaře se rybník důkladně odvodnil a jeho dno se zoralo a povláčelo, mohlo se před orbou i pohnojit. Takto upravené dno se oselo obilovinami (proso, ječmen, oves, pohanka nebo pšenice), nebo prostor sloužil jako pastvina. Doba letnění probíhala podle okolností jeden, dva nebo tři roky. Sušení rybníků a práce s tím spojené byly pochopitelně zahrnuté do robotních povinností poddaných. Díky velké ploše rybníků a pravidelnému letnění tak měli rybníkáři na Hané nemalé zisky i z takto

Ukázka zachování lokace rybníků na pomístních jménech topografických map. Zdroj: Geoprohlížeč ČÚZK, <https://ags.cuzk.cz/archiv>.

vzrostlého obilí. Pokud měl majitel rybníka dostatek orné půdy pro pěstování obilovin, pronajal půdu letněného rybníka měšťanům nebo poddaným pro pastvu nebo osetí.

Ryby a jiná havěť

Úrodná půda Hané, dostatek vody a tepla v létě byly výhodou nejen pro zemědělské plodiny, ale i pro růst kaprů. V úvalových oblastech Moravy, v Polabí, na Českomoravské vrchovině i v jižních Čechách byla v 16. století obvyklá chovná doba vážných kaprů dvě léta (dvou horková). V oblastech s horšími podmínkami se prodlužovala lhůta růstu tříletého plodu na odrost na tři roky. Kapr se tedy nejčastěji prodával pětiletý, případně šestiletý. Na Hané se díky rychlým přírůstkům dostala váha kapra na potřebnou míru i za jeden rok. Takto rychlé přírůstky byly dosažitelné pravděpodobně jen první rok po letnění nebo díky dostatečnému přísunu živin s optimálními podmínkami. Kromě kaprů byla žádaná poptávka také po štikách a pro poddané se využívaly i ostatní ryby nazývané rybí drůbež. Pochopitelně hlavním zdrojem příjmů byl prodej kapra nebo kapří násady. Kromě ryb byly rybníky domovem vodního ptactva. Husy a kachny byly na podzim vítaným zpestřením panských hostin. V tehdejší době se ale pohlíželo na vodní ptactvo jako na škůdce rybí násady. Díky poctivě vedeným účetním záznamům olomoucké městské pokladny si můžeme udělat obrázek o zástupcích vodního ptactva a savců, kteří obývali rybníky na Hané. Město totiž vyplácelo peněžitou odměnu za odlovené kusy zvěře. Kormoráni (vodní havrani), čápi, volavky, roháci, kachny, husy, čejky a motáci pochopi byli často uváděnými ptáky společně s kolpíky nebo lžičáky. Vzácnými

v seznamu vyplacených odměn byli labuť, jeřábi nebo pelikáni a orli. Ze savců jsou nejčastěji uváděni bobři, za které městská kasa vyplácela jeden zlatý, dále následují vydry v doprovodu lišek a kun, které se zdržovaly v rákosinách.

Co nám po rybnících zbylo?

Nic netrvá věčně. Výnosné rybníkářství na Hané i jinde v českých zemích negativně ovlivnila třicetiletá válka. Až na výjimky jihočeských panství se nepodařilo obnovit původní počty rybníků. Počty poddaných zdecimovaných válkou nestačily na obnovu původních rybníčních ploch zničených během války, objevila se také zvýšená poptávka po produkčních plochách pro pěstování obilovin a po loukách a pastvinách pro živočišnou výrobu. Velký podíl na rušení rybníků mělo také omezení robotních povinností poddaných (robotní patent 1775). Rušení klášterů Josefem II. přineslo možnost získání nových ploch pro obyvatelstvo rozdělením klášterního majetku a pochopitelně se zmenšil odbyt ryb (postního jídla). Zvýšený tlak na rozšiřování zemědělské půdy přineslo na konci 18. a v 19. století také pěstování nových druhů píce (jetel, vojtěška). Poslední ranou rybníkářství na Hané byl přechod na střídavé hospodářství a pěstování řepy cukrovky. Řepa cukrovka je výbornou předplodinou pro sladovnický ječmen. Sladovnický ječmen z Hané byl s vynikající pověstí velmi ceněný v zahraničí. Pěstování cukrovky bylo velmi náročné a trvalo dlouho, než se Hanáci nechali přesvědčit o jejích výhodách. Prospěch z cukrovarnictví měl i hanácký dobytek, který měl vítané zpestření jídelničku v podobě řepných řízků, melasy nebo chrástu. Dynamický rozvoj sladovnictví a cukrovarnictví v druhé polovině 19. století znamenal faktický zánik většiny rybníků

v oblasti severně i jižně od Olomouce. Většina hrází byla rozorána, zůstaly pouze ty, které tvořily páteř silniční sítě. Náhoný, svodnice a některé jezy byly zachovány, protože sloužily pro pohon mlýnů, k závlahám nebo odvodněním ploché krajiny v době povodní.

O existenci rybníků se nám naštěstí dochovala informace v topografických mapách v podobě pomístních jmen (obr. str. 25). Ta nám mohou v lepším případě prozradit jméno bývalého rybníka, nebo jen vyznačit v mapě místo, kde stával (Rybníky, Pod hrází apod.). Jen ve výjimečném případě se nám do dnešní doby zachovaly rybníky v původním rozsahu. Z bývalých rybníčních soustav nám zbyly pouze jednotlivé rybníky. Z chropýňské rybníční soustavy to jsou nejstarší Zámecký rybník a zbytek rybníka Hejtman, na Plumlově rybník Bidelec a Podhradský rybník, v Zábřehu Oborník, na Uničovsku Šumvaldský rybník. Jednou z mála stále funkčních rybníčních soustav je ta tovačovská. Hradecký rybník,

Křenovský rybník a rybník Kolečko společně s mlýnským náhonem vedoucím krajem Hané od Bolelouce až ke Kojetínu s unikátními technickými památkami jsou zachovalými svědky rybníkářského snažení na střední Moravě. Kromě rybníků najdeme naštěstí stále zachované náhoný zásobující původní rybníční soustavy. Příkladem může být Hlavnice zásobující a odvodňující v minulosti Pňovickou soustavu, Strhanec zásobující rybníky mezi Lipníkem a Přerovem nebo Malá Bečva zásobující Chropýňskou soustavu.

Uplynulo už hodně vody v řece Moravě od doby zániku rozsáhlých rybníčních soustav na Hané a krajina vlivem člověka dostala jinou tvář. I přes velké změny, které přinesla do zemědělské krajiny kolektivizace, nám paměť krajiny zanechala drobné fragmenty, ze kterých může cvičené oko rozklíčovat původní objekty, nebo funkci. V souvislosti se změnou klimatu a nutností zadržování vody v krajině je možné, že vybraným oblastem v budoucnu vrátíme jejich ztracenou funkci.

Aleš Létal (* 1973) vystudoval obory biologie, geografie a ochrana a tvorba životního prostředí na PŘF Univerzity Palackého a obor fyzická geografie na PŘF Univerzity Karlovy. Pracuje jako odborný asistent Katedry geografie PŘF Univerzity Palackého.

» ales.letal@upol.cz

Cisterciácké klášterní krajiny – dědictví rozmanitosti v jednotě

PETR HUDEC

Životní styl cisterciáků je bytostně spjat s vodou, půdou, krajinou a celkovými přírodními podmínkami, jejichž zdánlivou nevhodnost obrátili v pravý opak. Zapřáhli vzdornou přírodu do služeb tisíciletého díla. Také cisterciácké krajiny v naší zemi nesou tento duchovní náboj.

Každá krajina má svůj příběh a svou jedinečnost. Platí to i o cisterciáckých krajinách, které však současně vykazují nemalé množství podobných vlastností. Není to náhoda. Cisterciácký řád dbal více než jiné organizace na jednotu – ať už v oblasti předpisů, jak uspořádat život mnichů, či jak má klášter vypadat z hlediska architektury. Tyto jednotné předpisy však dokázal současně přizpůsobit různorodým podmínkám v jednotlivých evropských zemích. Lze tedy hovořit o „rozmanitosti v jednotě“. Prošlo několik staletí, mnohé kláštery byly zrušeny, ale krajiny si působení těchto mnichů pamatují stále.

Cisterciácké krajiny zahrnují nejen místo samotného kláštera, které je zpravidla situováno do údolí, ale také oblasti, které byly delší dobu pod jejich vlivem. Většinou se jedná o několikakilomet-

rový okruh či pás kolem daného kláštera. Mozaiku těchto krajin spoluutvářely vesnice ve vlastnictví kláštera, hospodářské dvory, pole, síť cest, kostely, drobné sakrální památky i věhlasná poutní místa. Dále také lesy, pastviny a rybníky, které mniši zakládali nejen k chovu ryb či udržení vody v krajině, ale také jako hnací sílu pro četné mlýny. V závislosti na půdě a klimatu to byly také vinice, chmelnice, sady. Po staletí mnichy obhospodařovaná území jsou v pravém slova smyslu kulturní – vždyť slovo *kultura* se odvozuje od zemědělského zušlechťování krajiny. Generace cisterciáků rozhodovaly o tom, kde budou stát vsi a dvory, kudy povedou cesty, kolik lesa zůstane zachováno a co se bude kácet. Díky specifickému způsobu obhospodařování se v krajině zachovala řada stop, která ji dodnes činí pozoruhodnou.

Výjimečnost cisterciáckých krajin souvisí se specifickostí samotného cisterciáckého řádu. Ten vznikl v Burgundsku v závěru 11. století jako pokus o důsledný křesťanský život uspořádaný podle Kristova učení a pravidel řehole sv. Benedikta. Ideálem cisterciáků byl návrat k chudobě a ke každodenní

Hraniční kámen mezi velehradským a buchlovským panstvím. Foto: T. Vrtal.

fyzické práci všech členů řádu. Pokusili se zavést systém, v němž by bylo možné vyprodukovat vše, co potřebují k životu, a nebyli tak závislí na okolním světě. Usilovali o vytvoření uzavřeného hospodářského systému s vlastní výrobou, spotřebou i zdroji, čímž mělo být dosaženo oddělení klášterů od laického prostředí. Mniši však brzy zjistili, že to není možné ani žádoucí, a tak se posunuli do pozice velmi schopných hospodářů a správců s řadou poddaných či zaměstnanců. Díky systému hospodářských dvorů spravovali i velká klášterní panství. Ke krajině přistupovali z pozice dobrého hospodáře, který myslí i za následující generace. Jejich zájem

o obhospodařování krajiny se snoubil se vztahem k přírodě, kterou shledávali jako „moudrou“ – viz slova kladená do úst sv. Bernardovi z Clairvaux: *„Znalému věř – víc najdeš v lesích než v knihách, dřevo a kameny tě naučí víc, než můžeš slyšet od učitelů.“* Ekologický přístup ke krajině vycházel z „ekologie duše“.

Lze shrnout, že cisterciáci se podíleli na vzniku krajiny, které dnes říkáme evropská krajina, ačkoliv to nebyl jejich záměr. Dle slov opata Gérarda je jejich dobrodružství v první řadě dobrodružstvím nitra, jehož jediným hybatelem byla či je žízeň po absolutnu, po jiném světě.

Na Moravě byl jako první zbudován velehradský cisterciácký klášter, založený v roce 1204 moravským markrabím Vladislavem Jindřichem za spoluúčasti českého krále Přemysla Otakara I. a olomouckého biskupa Roberta, který byl sám původně cisterciáckým mnichem. Ačkoliv počátky kláštera byly velmi skromné (vlastnil jen malý statek, pole a mlýn), během třináctého století se stal díky podpoře panovníků, šlechty, olomouc-

kých biskupů i vlastní hospodářské obratnosti mimořádně úspěšným. V době největšího rozvoje vlastnil 71 vesnic, a to nejen na jihovýchodě Moravy, kde leželo jádro jeho území, nýbrž také v dalších enklávách. Na území dnešního Olomouckého kraje tak spadaly pod vliv kláštera třeba vsi Bochoř u Přerova, Doloplazy u Olomouce, Týneček, Chvalkovice a Povel (dnes městské části Olomouce) či vízberské panství (Loučná nad Desnou),

Letecký pohled na klášter na Velehradě. Zdroj: archiv ŘKF Velehrad.

kde cisterciáci v době baroka rozvíjeli železářský průmysl.

Rozsáhlé území s jednadvaceti osadami v čele se Stěbořicemi klášter postupně vytvořil a spravoval i na Opavsku. Původně se jednalo o velmi lesnatou krajinu, která byla předmětem hraničních sporů s polskými Piastovci a teprve před koncem 12. století byla přičleněna k území ovládanému Přemyslovci. Zde se projevil kolonizační význam cisterciáků.

Hospodářský úpadek způsobil velehradskému klášteru husitský vpád v roce 1421 a následující léta zmaru. K novému rozkvětu povstal v období baroka: jím spravovaná území byla zušlechtěna v barokní kulturní krajinu. Zánik tohoto způsobu hospodaření přivedilo zrušení velehradského kláštera císařem Josefem II. v roce 1784. Klášterní dvory byly zrušeny nebo dány do nájmu. Část pozemků si mohli odkoupit poddaní. Krajina tak byla

Prosperita velehradského kláštera byla spojena s rozvojem vinohradnictví. Na snímku jsou vinice v Polešovicích. Foto: T. Vrtal.

nadále obhospodařována, ale již bez vazby na vyšší celek. Stopy takřka šestisetletého působení kláštera jsou v ní však dosud patrné, zejména z posledních dvou století jeho trvání.

Z iniciativy Zemského kraje Bamberg (Bavorsko) vznikl projekt široké mezinárodní spolupráce CISTERSCAPES, jehož cílem je vytvoření evropské sítě regionů, v nichž se doposud nacházejí krajiny významně ovlivněné působením jednotlivých klášterů cisterciáckého řádu. Na mezinárodním projektu se podílí 17 partnerů z Německa, České republiky, Rakouska, Slovinska a Polska. Za Českou republiku jsou smluvními partnery v projektu místní akční skupiny, které působí v cisterciáckých krajinách Vyššího Brodu, Velehradu, Plas a Žďáru nad Sázavou. Partneři zapojení do sítě CISTERSCAPES usilují o získání prestižního ocenění European Heritage Label (Evropské dědictví), kterým jsou označeny ty pamětihodnosti, které mají symbolickou hod-

notu nejen národní, ale mají přesah i do dalších evropských států.

Vytčený cíl se stal motivací k lepšímu poznání cisterciáckých krajin (terénní výzkum aj.) i rozlišení významných prvků, k popularizaci formou přednášek a výstav, vycházkám do krajiny, edukačním aktivitám i pořádání společenských akcí, například výstav a degustace mešních vín. To vše má posílit vědomí hodnoty a krásy cisterciáckých krajin, jejich ochranu i turistické využití.

Z mnoha výsledků společné práce zde krátce představujeme dvě publikace: V roce 2022 vyšla kniha *Putování cisterciáckými klášterními krajinami*, sestavená Radkou Ranochovou. Představuje klášterní krajiny Vyššího Brodu, Velehradu, Plas a Žďáru nad Sázavou. Čtenář má možnost srovnávat společné znaky i rozdíly, rozlišit jedinečné i sdílené. Velehradské krajině se dostalo zvláštní pozornosti v samostatné publikaci *Galerie velehradské cisterciácké krajiny*, kterou sestavili Petr Hudec a Aleš Létal.

Petr Hudec (* 1979) vystudoval obor křesťanská výchova na CMTF Univerzity Palackého. Pracuje jako lektor a metodik edukačních programů Národního památkového ústavu. Systematicky se zabývá historií a uměleckými památkami Velehradu.

» hudec.petr@npu.cz

Svatý Kopeček – dominanta hanácké roviny u Olomouce a pohled do jeho historie

VLASTA HLŮZOVÁ

Složité i různorodé geologické a geomorfologické poměry na území Olomouckého kraje jsou výsledkem více než 800 milionů let trvajících horotvorných procesů (včetně sopečné činnosti). Během nich vznikl v podzemí kraje nejen značný počet minerálů a hornin, které byly později na řadě míst těženy, ale nacházejí se zde také prameniště přírodních minerálních vod a vápencové masivy s jeskynnými systémy. Povrch Olomouckého kraje tak nabízí pohled na mimořádné přírodní scenérie dané nárůstem nadmořských výšek od 190 až po 1492 metrů. Více než třetinu povrchu kraje pokrývají lesy, v současné době převážně jehličnaté.

Hornatou severní část kraje modelují pohoří Jeseníků (hornatina Kralického Sněžníku, Rychlebské hory, Hrubý a Nízký Jeseník a jejich podhůří), z nichž všechna – s výjimkou Nízkého Jeseníku (nejvyšší hora Slunečná, 798 m) – překračují nadmořskou výšku 1000 metrů. Nejvyšší je Hrubý Jeseník, v jehož východní části se nachází i nejvyšší hora Moravy a Slezska Praděd (1492 m). Tato oblast je též hlavním rozvodím mezi Baltským a Černým mořem,

ovšem s výjimkou Tiché Orlice, pramenící pod horou Klepy u Kralického Sněžníku; ta odtéká do Labe. Pod vrcholem Kralického Sněžníku pramení nejdelší moravská řeka Morava. Ne nadarmo se Jeseníkům říká „*botanická zahrada Česka*“; celá tato oblast má totiž velmi bohatou a též jedinečně vzácnou floru i faunu. Vrcholy hor jsou pokryty horskými loukami, horské hřebeny spadají prudce do hlubokých koryt horských říček. Perlami Jeseníků jsou maloplošná, zvláště chráněná území – Národní přírodní rezervace (NPR) Praděd, největší chráněné území Hrubého Jeseníku, a NPR Šerák-Keprník, nejstarší přírodní rezervace na Moravě, o jejíž vyhlášení se zasloužil (na popud botaniků) v roce 1903 majitel panství, kníže Jan II. z Lichtenštejna. Součástí rezervace je i tzv. Lichtenštejnský prales. Národními přírodními památkami (NPP) jsou také Rašeliniště Skřítek a Javorový vrch. Největším přírodním moravským rašeliništěm je Rejvíz (poblíž horské osady se zachovalou dřevěnou architekturou). Vyhlášení Chráněné krajinné oblasti (CHKO) Jeseníky 19. 6. 1969 se stalo též určitou pojistkou proti ničení zdejší krásné přírody turisty či soukromými podnikateli.

Krajinu podhůří tvoří mnohotvárná údolí a pahorkatina přecházející do nížin. Zajímavými oblastmi jsou Přírodní park Sovinecko a dne 29. 10. 1990 vyhlášená CHKO Litovelské Pomoraví s tokem řeky Moravy a rozsáhlými, místy dosud nenarušenými lužními lesy a nívnými loukami.

Směrem k jihu se nadmořská výška povrchu Olomouckého kraje postupně snižuje do roviny Hornomoravského úvalu. V nížinné části kraje (Prostějovsko, Přerovsko a Hranicko) jsou velmi dobré podmínky pro pěstování obilnin, ale i chmele, řepy cukrovky, ovoce, zeleniny a také pro chov ryb.

Výškovou dominantou Hané je velký kopec kosovitého tvaru se dvěma vrcholy a rozhlednou, Velký Kosíř (442 m), obecně též zvaný Hanácký Mont Blanc. Nachází se asi 10 km severně od Prostějova v Bouzovské vrchovině. Chráněným územím je např. i přírodní rezervace Království u Grygova, geomorfologickou raritou je Hranická propast, nejhlubší zatopené sladkovodní jezero na světě, avšak s dosud geology nedoměřenou celkovou hloubkou, odhadovanou až na jeden kilometr (jedno z několika různých posledních měření – robotické – uvádí hloubku 473,5 m).

Působením termálních minerálních vod vystupujících z hlubin podzemí vznikly unikátní jeskynní systémy. Z pěti zpřístupněných krasových jeskyní patří k nejzajímavějším útvary ve Zbrašovských aragonitových jeskyních. Poblíž Litovle se nacházejí Mladečské a Javoříčské jeskyně. V evropském kontextu jsou též významné paleontologické lokality, především Stínava a Čelechovice.

Z Olomouce na Kopeček

V krajině úrodné rovinaté Hané leží i historická moravská metropole Olomouc, od roku 2000

krajské město. Její střed má nadmořskou výšku 219 metrů. V roce 1974 se stala místní částí Olomouce nedaleká obec Svatý Kopeček. Všeobecná obliba této lokality stále vzrůstá.

Svůj láskyplný vztah ke Svatému Kopečku vyjádřil už více než před 100 lety mladý moravský básník Jiří Wolker (29. 3. 1900, Prostějov – 3. 1. 1924, Prostějov) takto:

*Žlutavý kostel vlá na hoře zelené,
to je ta korouhev krajiny tiché a svěcené,
to je Svatý Kopeček u Olomouce,
místo pro poutníky a výletníky...*

Svatý Kopeček u Olomouce je v současnosti nejnavštěvovanějším a nejoblíbenějším výletním (i poutním) místem v regionu. Turistika v dnešním pojetí se sice začala rozvíjet až v druhé polovině 19. století, její smysl se však dodnes nezměnil: touha po návratu k přírodě, regenerace sil, zdraví prospěšný pohyb na čerstvém vzduchu, poznávání zajímavých míst, nové zážitky, smysluplné trávení volného času.

Trasa na Svatý Kopeček, vypínající se do výšky 393 metrů, je vhodná i pro pěší turisty (naučná stezka má délku 7,1 km) a pro cyklisty. Těm se nabízejí rovněž cyklostezky různé délky a náročnosti (vhodné též pro elektrokola). Navazují na Jantarovou stezku, jednu z evropských základních cyklostezek. Svatý Kopeček je dostupný i pravidelnou autobusovou linkou MHD č. 11 od olomouckého hlavního nádraží. V letech 1946–1964 vedla územím Samotišek, Droždína a Bukovan, obcemi pod Svatým Kopečkem, trať tzv. Svatokopeckého okruhu, na níž se konaly

→ Pohled na Praděd z Dlouhých Strání. Foto: Jakub Volný.

rychlostní motocyklové závody, od roku 1947 s mezinárodní účastí. Nejvýrazněji se zapsaly do historie Samotišek.

Turismu předcházela tradice hromadného putování i do vzdálenějších poutních center. Do 15. století konali poutníci časově náročné poutě za spásu své duše ponejvíce do Říma, Jeruzaléma anebo španělského města Santiago de Compostella k hrobu sv. Jakuba, dále např. do Bari, Cách, Wilsnacku, Lazia, Lourdu a Čenstochové, později též do řady poutních míst u nás (od roku 1263 do Kájova v jižních Čechách, do Chlumu sv. Maří /dříve Chlumu nad Ohří/, Kadaně v severních Čechách, Bohosudova /Mariaschein/, Kostelního Vydří u Dačic, Křtin u Brna, Dobré Vody u Českých Budějovic, na Svatou Horu u Příbrami, na Moravě na Velehrad, do Bystřice pod Hostýnem, na Svatý Kopeček u Olomouce, do Dubu nad Moravou, Maria Hilf u Zlatých Hor aj.).

Regionální vlastivědný badatel Karel Morav (18. 1. 1906, Štarnov – 21. 4. 1993, Olomouc) uvádí v rukopise své poslední práce *Staré šternberské obrázky*, vydané in memoriam v letech 2002 a 2016 ve Šternberku, že např. „Šternberané konali procesí na Svatý Kopeček u Olomouce každoročně. Rozhodnuto o tom bylo 5. 7. 1768 v sezení městské rady, kdy purkmistr Johann Götz vysvětlil, že roku 1627 byl ve městě velký oheň a mor, a proto se na paměť toho budou procesí konat.“ Poutě organizovala městská rada a cestou poutníky doprovázela městská kapela – muzika byla zdarma. Za vlády císařovny Marie Terezie byla povolena jen jednodenní procesí a pouti na půdě dědičných zemí, s výjimkou poutí ke štýrské Pance Marii Zellské. V roce 1748 svatokopecký

kostel sama císařovna navštívila. Císař Josef II. ubral průvodům poutníků lesku, vydal totiž zákaz nošení kostelních a cechovních praporů, střelby z hmoždířů, pušek a také ohňostrojů ve městě.

Zrušení patronátního premonstrátského kláštera na Hradisku v roce 1784 znamenalo pro Svatý Kopeček mj. ztrátu finanční podpory pravidelné a nákladné údržby, kterou tento areál potřeboval. Dotace přicházely pouze z náboženského fondu (400 zlatých ročně) a výnosu z několika polností. Pro chrám na někdejší Svaté Hoře, kam přes zákazy a omezení proudily davy věřících ve víře, že budou vyslyšeny jejich modlitby a budou zbaveni svého trápení nebo jim budou odpuštěny hříchy, to znamenalo jeho postupné chátrání. Téměř 50 let po zrušení kláštera (1832) se připravovala oslava 100. výročí obnovení budovy a korunovace obrazu patronky chrámu Panny Marie, avšak z důvodu havarijního stavu svatokopeckého areálu se nakonec neuskutečnila. Zásadní bylo rozhodnutí strahovského opata Josefa Ziedlera roku 1844, aby správu Svatého Kopečku převzali strahovští premonstráti. Od té doby se rozběhly opravy budov a strahovský opat poskytoval Svatému Kopečku pravidelné částky na obnovu, zahrnující stavební práce jak na exteriérech, tak v interiérech budov.

Tradice (nejen) šternberských poutí na Svatý Kopeček přetrvala až do 19. století, pokračovala však dále převážně v duchu turismu.

Z historie poutního kostela

Chrám vznikl na místě původní malé kaple vybudované v 17. století (1629–1633) zámožným olomouckým obchodníkem s vínem Janem

Andrýskem (1595–1673), a to na základě jeho zbožného slibu Panně Marii, která mu toto místo údajně ukázala ve snu. Duchovní správy kaple se ujal klášter Hradisko, jemuž pozemek patřil. Na konci třicetileté války byla kaple zapálena švédským vojákem. Protože zvyšující se počet poutníků už nemohla kaple uspokojit, vybudovali premonstráti v letech 1669–1679 na jejím místě podle projektu vlášského architekta Pietra Giovanniho Tencally kostel nový. Na architekturu chrámu i jeho výzdobě se podíleli nejvýznačnější umělci své doby, nechyběli např. sochař Josef Winterhalder nebo malíř Jan Kryštof Handke. Honosnou architekturu hlavního oltáře navrhl italský umělec Baldassarro Fontana. Zajímavostí je i to, že osa kláštera směřuje (na rozdíl od většiny křesťanských chrámů orientovaných na východ) na mateřský klášter Hradisko.

Věhlas místa rychle rostl. Svěťice Panna Marie byla četnými poutníky časem uctívána jako Královna Moravy. Kolem roku 1770 jich sem přicházelo 120 až 130 tisíc ročně. V druhé fázi (1719–1721) byl chrám dobudován podle projektu Domenica Martinelliho. Byla připojena boční křídla a kaple Panny Marie. Historická poutní alej vedoucí od Klášterního Hradiska byla doplněna kaplemi a sochami. Kolem chrámu a hospodářského dvora postupně vyrostla malá osada.

Již v roce 1785 se stal Svatý Kopeček farností pro několik blízkých obcí: Samotišky, Droždín, Radíkov, Lošov a Posluchov.

Smělá monumentální stavba svatokopeckého chrámu se tyčí na kopci v rovinaté krajině jako její zdaleka viditelná dominanta. Z návrší od baziliky se otevírá široký výhled na Olomouc

s okolím i na Drahanskou vrchovinu, Hostýnské vrchy, Chříby a Bílé Karpaty. Od roku 1975 nabízí vyhlídku do kraje také ocelová, 32 metrů nad úrovní okolního terénu vystupující tříboká věž, navržená architektem Janem Navrátillem a vybudovaná svépomocí v letech 1972–1974. V roce 2015 byla vyhlídková věž od základu zrestaurována. Na horní plošinu ve výšce 27 metrů lze vystoupit po 128 schodech. Z ní můžeme za jasného počasí dohlédnout až na Praděd v Jeseníkách.

V živé paměti nejstarších občanů z místa i okolí zůstala noc 6. května 1945, kdy byla na konci druhé světové války bombardováním hrubě poškozena jižní věž a střecha chrámu, proražena kopule a poškozena štuková výzdoba interiéru. Později byly restaurovány fresky, malby, štuková výzdoba, zlacení v interiéru chrámu a Svaté schody. Bazilika spolu s bočními křídly a dalšími objekty kláštera vytváří spolu s čtyřřadou alejí zdaleka viditelný kříž v krajině.

Poutní areál tvoří chrám, obytné budovy, hospodářské budovy a ambit s kaplí uprostřed. Majestátní průčelí baziliky umocňují dvě 45 metrů vysoké baňaté věže s hodinami. K chrámu přiléhají z obou stran rezidenční budovy, na jejichž římsách stojí sochy dvanácti apoštolů a dvou světců. Celková délka průčelí tak měří 97 metrů. Na severní a jižní rezidenci navazují jednopatrová křídla a areál uzavírá půlkruhový ambit s kaplí. Kolem vnějších zdí jižního křídla stojí řada malých prodejních stánků, které byly pro toto místo typické už v 18. století. Interiér chrámu je svou celkovou malířskou, sochařskou i štukovou výzdobou a četným zlacením úchvatný. Pro poutníky má dodnes největší význam v interiéru vystavený vzácný reliéf Panny Marie

s děfátkem, který je považován za palladium, tedy posvátnou ochranu Hané.

V dubnu 1995 byl svatokopecký poutní kostel povýšen papežským dekretem Jana Pavla II. na baziliku minor, což je čestný titul používaný již od 18. století, který významným chrámům, zejména těm poutním, propůjčuje samotný římský papež. Papež Jan Pavel II. navštívil Svatý Kopeček během své apoštolské cesty do ČR ve dnech 20.–22. května 1995. V bazilice se tehdy uskutečnilo 21. května svatořečení umučeného kněze a faráře Jana Sarkandra, patrona zpovědníků a zpovědního tajemství (20. 12. 1576, Skoczów, Těšínské knížectví – 17. 3. 1620, Olomouc) a české šlechtičny a zakladatelky klášterů a špitálů Zdislavy z Lemberka (1220?, Křižanov u Velkého Meziříčí – 1252, Lemberk), již byl přiznán zázrak oživení osoby z klinické smrti. (Obě historické události připomínají pamětní cedulky s datací.)

Pozornosti návštěvníků svatokopecké baziliky jistě neujdou drobné upomínky na vzácnou osobnost papeže Jana Pavla II.: v interiéru budovy jeho portrétní fotografie a růženec navlečený na ručce jednoho z andělíčků na hlavním oltáři napravo, původně osobní dar tehdejšímu olomouckému arcibiskupskému knihovníkovi Bohuslavu Smejkalovi ze Samotíšek, roku 2015 na stěně baziliky umístěný pozlacený relikvíář s papežovými ostatky (kapkou krve získanou polskými lékaři po jeho posledním lékařském vyšetření). Také část prostoru před bazilikou nese jméno svatořečeného Jana Pavla II. (vlastním jménem Karola Wojtyły / 18. 5. 1920, Wadowice – 2. 4. 2005, Vatikán), jenž stál v čele římskokatolické církve v letech 1978–2005.

Nyní je bazilika ve správě a vlastnictví pražských premonstrátů (Královská kanonie premonstrátů na Strahově). Realizovaná generální rekonstrukce, financovaná z prostředků EU, zahrnuje v první etapě veškeré stavební a restaurátorské práce baziliky Svatý Kopeček, historický mobiliář i Svatokopecké muzeum, v další etapě půjde o zkrášlení kaple a restaurování soch v aleji.

Matice svatokopecká nabízí návštěvníkům různé kulturní programy, naučné přednášky i komentované prohlídky poutního areálu, Svatokopecké muzeum v přízemních prostorách i v patře prezentuje restaurované cenné historické artefakty. Opomenuta není ani poutnická tradice Svatého Kopečku. V muzeu se orientujeme díky rozmístěným informačním kioskům. Vlastníci „chytrých“ mobilních telefonů a tabletů se tu jako návštěvníci mohou „setkat“ coby s průvodcem s obchodníkem Janem Andryškem, jenž stál ve 30. letech 17. století u počátků historie tohoto místa. V roce 2018 byl areál prohlášen národní kulturní památkou.

Zoologická zahrada Olomouc – Svatý Kopeček

Vděčným cílem jednodenních školních výletů, zájezdů i výletů rodinných je návštěva Zoologické zahrady Olomouc – Svatý Kopeček, otevřená od 3. června 1956 v přilehlých smíšených lesích na ploše více než 40 ha. Úroveň chovu množství zvířat z různých koutů světa v postupně budovaných a modernizovaných geografických zónách (Safari Euroasie, Afrika, Amerika, Austrálie, Arktida), ve venkovních výbězích či obří voliére zvané „bábovka“ i chovu zvířat domestikovaných a exponátů z mořského světa v akváriích

s korálovými útesy a rostlinstvem je profesionální. Zhlédnout tu můžeme mj. i ojedinělý pavilon nočních zvířat anebo žraločí akvárium, v současné době největší v ČR. V moderním areálu nechybí ani různé atrakce (např. safari vláček, pro děti lanové centrum Lanáček se skluzavkou, zábavná luštitelská „hledáčka“ s úkoly pro rodinu nebo školní třídu, doprovodné programy pro děti různého věku). U pokladny je možno zakoupit také propagační předměty a suvenýry a přispět tak na chov a výživu zvířat, jichž je zde v současné době zhruba 1700 kusů ve 330 druzích. ZOO navštíví na 600 tisíc lidí ročně. Dobré orientaci návštěvníků napomáhají informační tabule, osobním automobilům slouží automatický parkovací systém. Kapacita pěti parkovišť ovšem v návštěvnické sezóně občas nepostačuje, bohužel v ochranném pásmu národní kulturní památky ji nelze již příliš zvyšovat. Problém parkování osobních aut lze řešit kombinováním cesty autem s autobusovou dopravou z Olomouce, která pokračuje i do dalších místních částí, Radíkova a Lošova.

Z kulturní historie Svatého Kopečku

Starší žáky, studenty nebo dospělé může zaujmout kulturní historie Svatého Kopečku. (V letech 1959–1999 byl z názvu odstraněn přívlástek Svatý. Nesměl se užívat hlavně ve školách a premonstráti byli internováni v různých pracovních táborech.)

Svatý Kopeček je rodištěm národního umělce, malíře a grafika Karla Svolinského (14. 1. 1896, Svatý Kopeček u Olomouce – 16. 9. 1986, Praha), jemuž je Olomouc zavázána za mnohé, stejně tak česká kniha. Věnoval národu jako trvalý poklad

i rozsáhlé grafické dílo a užité umění. Velkým a nadšeným ctitelem Svatého Kopečku byl básník Jiří Wolker. Pamětní tabulkou je označeno místo, kde u svých prarodičů rád pobýval. Vilka v zahradě byla nazvána Bellevue (tj. Krásná vyhlídka) a je dnes památkově chráněna. J. Wolker vytvořil v krátkém čase, jenž mu byl životem dán, krásné a živé básnické dílo, čtené i po stu letech. Svoje básnické pásmo *Svatý Kopeček* chtěl vydat též ve formě samostatného bibliofilského tisku; toho se však již nedožil. Tisk vyšel až v roce 1926, později také dvakrát v Olomouci s ilustracemi akademického malíře Bohumíra Dvorského (21. 10. 1902, Paskov – 11. 1. 1976, Svatý Kopeček). Tento umělec se přestěhoval na Svatý Kopeček z Ostravska v roce 1939. Nové místo pobytu a vnímání krajiny a ovzduší na Svatém Kopečku, Olomoucku a jižní Moravě působilo pozitivně nejen na B. Dvorského, ale i na živost jeho palety a vzniklých prací. Umělec získal pro sebe i rodinu výborné trvalé sídlo včetně ateliéru. Žil zde až do svých posledních dnů. Hlavní ulice, která tvoří osu Svatého Kopečku, je po něm nazvána Dvorského. Na Svatém Kopečku bydlel také spisovatel, překladatel a bibliofil Otto František Babler (26. 1. 1901, Zenica, dn. Bosna a Hercegovina – 24. 2. 1984, Olomouc), celoživotně činný umělec slova s mnoha kulturními aktivitami, vzácný člověk. Manželé Bablerovi si postavili v roce 1933 rodinný dům na úbočí Svatého Kopečku, od té doby se O. F. Babler s tímto místem sblížoval, poznával je a srůstal s prostředím a lidmi. Zmiňuje se o tom ve svých vzpomínkách *Krajina mého srdce* (1971). A o půvabech této krajiny hovoří i jinde (*Haná*, 1971).

O. F. Babler byl celoživotním otcovským přítelem i spolupracovníkem další významné kulturní osobnosti z blízkých Samotišek, Bohuslava Smejkal (11. 5. 1924, Olomouc-Holice – 30. 7. 2015, Samotišky). Knihovník, bibliofil, milovník umění a publicista, nositel Ceny města Olomouce 1998 za kulturní a osvětovou práci a řady pracovních uznání, získal díky svému celoživotnímu povolání v knihovnách (celkem 50 let, z toho 35 let ve Státní vědecké knihovně Olomouc) téměř encyklopedické znalosti. Zúročil je publicisticky, kdy se věnoval také Svatému Kopečku. Tvořili zde i další umělci, např. spisovatel a básník Stanislav Krejčí (2. 5. 1889, Dolany – 29. 7. 1976, Olomouc) anebo malíř, autodidakt Stanislav Menšík (9. 11. 1912, Svatý Kopeček – 16. 6. 1970, Olomouc), po němž je zde také pojmenována jedna z ulic. Náměty z okolí Olomouce a Svatého Kopečku zachycoval paleou rovněž malíř a autodidakt Jindřich Lenhart (6. 4. 1878, Grossjedelsdorf u Vídně – 14. 9. 1955, Svatý Kopeček), jenž na Kopečku náhle zemřel na srdeční chorobu při jedné ze svých četných návštěv (připomíná jej zde pamětní deska). Na Svatém Kopečku zemřel také olomoucký vysokoškolský pedagog prof. PhDr. Oldřich Králík, DrSc. (9. 6. 1907, Kroměříž – 20. 8. 1975, Olomouc), filolog, literární historik a kritik, publicista, editor, a dne 2. března 1947 čestný občan Olomouce, olomoucký arcibiskup Leopold Prečan, narozený 8. března 1866 ve Velkém Týnci.

Rodákem ze Svatého Kopečku je také Josef Ander (5. 11. 1888, Svatý Kopeček u Olomouce – 24. 10. 1976, Olomouc), český podnikatel,

Bazilika Navštívení Panny Marie na Svatém Kopečku. Foto: Miloslav Jančík.

zakladatel sítě obchodních domů ASO (Ander a syn Olomouc). Společnost založil jeho otec Josef Ander st. (1865–1933), který začínal v kramářské budce č. 20 na Svatém Kopečku, převzaté již po otci Janovi. Vyráběl a prodával zde sošky Panny Marie z biskvitu. Dařilo se mu a v roce 1906 si otevřel v Olomouci obchod s galantním zbožím a hračkami, později rozšířil sortiment na spotřební zboží. Podnikal úspěšně i se svými pěti syny. Ve 30. letech 20. století měla síť obchodních domů ASO kromě administrativní budovy v Olomouci dvacet vlastních obchodních domů např. v Praze, Plzni, Brně, Ostravě, Košicích, ale i ve Vídni a peruánské Limě. Obchodní domy firmy ASO navrhoval v duchu funkcionalismu architekt Bohumír F. A. Čermák. Firma používala úsměvný reklamní slogan „*Šetři kasu, kupuj v ASU*“. Tradice těchto obchodních domů u nás zanikla po znárodnění v roce 1948. V Olomouci byl na místě někdejšího ASA, zbořeného v roce 1972, vybudován PRIOR. Příjmení mecenáše sportu, zvláště fotbalu, nám dosud připomíná olomoucký sportovní stadion (Andrův). Po válce byli příslušníci rodiny komunistickým režimem pronásledováni, majetek – včetně rodinné vily na svatém Kopečku – jim byl zabaven (ve vilce byla umístěna mateřská škola).

Pozapomenutou zajímavostí týkající se proslulého poutního místa u Olomouce je, že v roce 1934 byla podle stejnojmenné lidové operety, těžící především z moravského folkloru, natočena komedie *Na Svatém Kopečku*, v hlavních rolích s Jaroslavem Vojtou, Světlou Svozilovou, Ladislavem Peškem a také brněnským komikem Valentinem Šindlerem jako „stréčkem Křópalem“. Film se také dostal na televizní obrazovky.

Co ještě najdeme na Svatém Kopečku? Jsou tu mateřská a základní škola, dětský diagnostický ústav, střední škola (pro gastroobory) pro zdravotně postižené, domov pro nesoběstačné bezdomovce, nově se zde nabízí i pracovní a sociální zařazení některým propuštěným vězňům. (Zdejší známá škola pro žáky s poruchami sluchu a řeči, která zde byla otevřena v 50.–90. letech minulého století po internaci kněží i apoštolsky činných sester premonstrátek, pokračuje od roku 1999 v dlouholeté tradici jako Střední základní a mateřská škola pro sluchově postižené v Olomouci na třídě Kosmonautů 4.)

Na Svatém Kopečku bývá jeden den v týdnu otevřen poštovní úřad, má zde svou provozovnu i policejní stanice Městské policie Olomouc, v obci najdeme zahrádkářské stánky, potraviny, dobré restaurace. V roce 2009 vznikl na Svatém Kopečku menší pivovar, jenž našel v roce 2012 i komerční využití, takže za horkých dnů mohou návštěvníci otestovat kvalitu a chuť zdejšího pivního moku.

Nedaleko baziliky byl v roce 2002 otevřen Hospic na Svatém Kopečku (Sadové náměstí 24). Toto odlehčovací pobytové zařízení s kapacitou zhruba 30 lůžek poskytuje paliativní péči osobám se sníženou soběstačností, pohyblivostí nebo chronickým onemocněním. Kromě lékařů a ošetřovatelek je zde zaměstnána i řada jiných profesí, rovněž dobrovolníci a studenti některých olomouckých škol přicházející na praxi.

Zařízení bylo vybudováno v někdejší špitále sv. Norberta, zakladatele premonstrátského řádu, pozdějším poutním domě, jehož historie je spojována s tragickou událostí, kdy v něm dne 28. září 1705 vypukl požár, při němž uhořelo 121 poutníků. Oběti byly pohřbeny za chrámem, nad tímto

místem byla později postavena kaple svaté Barbory a kolem kaple vznikl roku 1784 svatokopecký hřbitov.

Návštěvou Svatého Kopečku nebudeme zklamáni v kterémkoli ročním období. Zaujmout může nejenom bohatá kulturní historie tohoto poutního místa, architektura, malířská a sochařská výzdoba monumentálního barokního chrámu

Navštívení Panny Marie, ale i okolní krásná příroda a vyhlášená zoologická zahrada, která se již v současné době stala synonymem Svatého Kopečku. Její moderní expozice uprostřed zeleně, nabízející rovněž úchvatné výhledy do krajiny, je otevřena celoročně. V krásném prostředí můžeme na Svatém Kopečku prožít nezapomenutelný den a jistě se sem budeme rádi vracet!

Vlasta Hlůzová (* 1935) žije ve Šternberku, kde působila jako učitelka na základní škole (aprobace český jazyk, dějepis, výtvarná výchova). Zabývá se kulturní historií šternberského regionu.

» bronislav-hluza@volny.cz

Krajinná ronda

FRANTIŠEK VŠETIČKA

Krajina na dohled

Ze čtvrtého poschodí vidím
z kostela Hradiska špici,
za ní se Svatý Kopeček líčí,
na jesenický val v dáli hledím.

Kopecký chrám s horským pozadím
na hřebetě kopce dumající,
obestřen v noci tisíci svící,
ze čtvrtého poschodí vidím.

Venkovský kraj prostoupen strdím,
před ním se rozkládající,
je stroze uřat městskou ulicí –
strastně to ze čtvrtého vidím.

Rurální

Městská a venkovská krajina,
sestry nevlastní nevražící,
v noci neklidně spící,
každá z nich napjatá tětíva.

Městská má cosi z mouřenína,
její oči jsou nepřející,
náklonnost pouze předstírající –
panovačná šedá krajina.

Venkovská je zcela jiná,
sebe i okolí sílící,
s přimhouřeným okem snící –
toužebná modrá krajina.

Rudolfovo stromořadí

Rudolfovo stromořadí
osudu pohnutého,
bylo a nyní není ho,
vytratilo se kradí.

Smetana dnes v jeho pozadí,
on ze světa světského,
Rudolf z domu církevního –
avšak jen jedno stromořadí.

Sadům to ale nevadí,
neb Bedřich z rodu hudebního,
Rudolf navíc z beethovenovského,
spájí je spolné stromořadí.

František Všeticka (* 1932) je literární teoretik, beletrista a překladatel. Zabývá se převážně českou, slovenskou a ruskou literaturou, ponejvíce její poetikou. Odbornou práci vyvažuje prací beletristickou a překladatelskou.

» fvseticka@seznam.cz

Krajina

MARIE DOKOUPILOVÁ

Kolem rovinaté vesnice Šumvald s nízkou nadmořskou výškou, odkud pocházím, nevyhlíží krajina příliš zajímavě a ani atraktivně, ale celé široké údolí je obtočeno věncem Nízkého Jeseníku. Z hor sestupují žleby říčky a potoky.

Blízké okolí skýtá hodně pozoruhodností. Pokud postupujeme od východu kolem bývalého plicního sanatoria v obci Paseka, můžeme navštívit hrad Sovinec a jeho okolí. Postavili ho v první třetině 14. století, později rozšířili v pozdně gotickém a renesančním slohu a nakonec raně barokně přestavěli. Opevnění hradu vznikalo v letech 1632–1643. V letech 1784 a 1945 objekt vyhořel. Od roku 1963 je hrad chráněn jako kulturní památka. V Jiříkově vybízí k návštěvě Pradědova galerie u Halouzků.

K nejzajímavějším výletům v okolí směrem k západu patří výprava k Rešovským vodopádům přes Dlouhou Loučku a Valšovský žleb. Rešovské vodopády se nacházejí v údolí na horním toku říčky Huntavy, asi 1,5 km od vsi Rešov, a patří k největším v Nízkém Jeseníku. Říčka

zde prochází hlubokým úzkým kaňonem přes několik vodopádů a kaskád. Území je od roku 2013 chráněno jako Národní přírodní rezervace Rešovské vodopády (NPP už od roku 1966) a má rozlohu 71,6 ha. V údolí tvaru kaňonu se kolem vodopádů zachovaly původní jedlové a bukové lesy s kapradinami. Velký přírodovědecký význam mají mechová společenstva stinných skal, vlhkých balvanů a padlých kmenů.

Turistických tras vede k Rešovským vodopádům několik: z obce Horní Město, velmi příkře dolů a zpět vzhůru z a do obce Rešov, z Rýmařova, Rudy, hradu Sovince, ale i skoro po rovině od Dlouhé Loučky a Valšovského žlebu. Shodou okolností jsme se tam vypravili právě toho dne, kdy vybuchla jaderná elektrárna v Černobylu, 26. dubna 1986, kdy nikdo netušil, že se něco děje. Panovaly nádherné dny, rodiny se vydávaly na výlety s dětmi.

Jedním z tradičních cílů může být také pouť. Než jsem se narodila, hospodařili rodiče jako soukromí zemědělci, takže neměli čas věnovat se cestování krajinou, samozřejmě kromě nejnútnejších

Pohled z Bradla na Novou Hradečnou. Foto: Miloslav Jančík.

záležitostí. I poté, co je začlenili do jednotného zemědělského družstva, nezměnilo se na jejich životním stylu nic, dřiny neubylo, volného času nepřibýlo. Kolem velkého statku, kde jsme bydleli, bylo pořád co dělat, takže volná neděle patřila odpočinku.

Nevím, co nás to napadlo, zjistili jsme, že v obci Ruda u Křížového vrchu se koná začátkem srpna pouť, a začali jsme tam pravidelně chodit. Do nedaleké obce Břevenec jsme dojeli na kolech, která jsme si schovali většinou u malíře pokojů a obrazů Konráda Straky (dost často spojil službu malování pokojů s podmínkou zakoupení některého z jeho výtvarných děl). Dál jsme šli pěšky. Odbočili jsme doprava přes potok a prošli vnitřkem ohrady pro

krávy. Na pastvinách se v okolí v létě pásli dobytek, což už se v Šumvaldě nedělalo, protože pole se intenzivně obdělávala, nejen spásala. Skot se ustajoval ve starých stacích nebo v nově zbudovaných kravínech.

Cestou kolem ohrad s dobytkem to občas mohlo být dobrodružné. Některé krávy projevovaly někdy výbojnější povahu a netvářily se zrovna mírumilovně. Přelezli nebo prolezli jsme pár dřevěných ohrazení a ocitli se za dědinou. Jestli tam bylo nějaké turistické značení, nevím, ale nám stačilo stoupat pořád vzhůru do kopce. Začátkem srpna bývalo samozřejmě horko hned po ránu, ale touha být na pouti nás hnala vzhůru. Po pastvinách přišly lesní partie, kde jsme se dočkali i chládku, a nahoře

na kopci zase pastvíska, kde se však pásal dobytek z Rudý. Ten jsme ale většinou viděli jen z dálky. Sotva jsme došli do dědiny, vrhli jsme se na první stánky se sodovkami, dospěli na pivo, protože jsme cestou do vrchu vyprahli.

Pak se samozřejmě muselo jít do kostela na mši. Podle článku Hany Vitešnickové *Křížová cesta v Rudě u Rýmařova* z roku 2012 je Křížový vrch (německy Kreuzberg) u Rudy vrcholem Nížkého Jeseníku, známým pozoruhodnou křížovou cestou se čtrnácti zastaveními s uměleckými plastikami ve tvaru srdce na dřívku. Obsahuje reliéfy pašijových scén. Barokní památka z roku 1760, působivě začleněná do zdejší krajiny, křížová cesta a kostel Panny Marie Sněžné v Rudě byly v roce 2018 prohlášeny za národní

kulturní památku. Patří k vyhledávaným turistickým cílům a poutním místům.

Křížovou cestu zřídil v roce 1760 na svůj náklad Jiří Gröschelsberger, jeden z posledních královských rychtářů města Uničova. Nejprve nechal v letech 1756–1758 v Rudě vybudovat kostel Panny Marie za záchranu svého života při nehodě, kdy jeho kočár sjel do propasti. Od kostela na blízký Křížový vrch pak nechal postavit čtrnáct zastavení křížové cesty včetně Kalvárie. Začíná u filiálního kostela Panny Marie Sněžné v Rudě a končí na blízském Křížovém vrchu ve výšce 589 metrů n. m. monumentálním sousoším kalvárie jako 12. zastavením. Po něm následují ještě dvě zastavení, kterými soubor končí. Křížový vrch tvoří

výraznou dominantu krajiny a poskytuje daleký výhled ve spojení s duchovním zážitkem.

Komplex vyniká neobyčejným výtvarným a kompozičním řešením. Jednotlivá zastavení tvoří ozdobné, asi tři a půl metru vysoké sloupy z maletínského a mladějovického pískovce. Na tvarovaných soklech jsou ve střední části umístěna zrcadla s tesanými nápisy v němčině, která popisují jednotlivé výjevy zastavení. Výrazná římsa nese nástavec srdcovitého tvaru, v kartuších na přední straně jsou vlastní reliéfy. Na zadní části jsou vytesána jména donátorů, kteří se podíleli na opravě v 19. století. Sloupy zakončuje kříž, který jako by vyrůstal z vrcholu srdce. Dvanácté zastavení ukřížování s výškou asi 7 metrů je pojata odlišně a vytváří dominantu celého souboru. Má podobu figurálního sousoší, v němž na masivním podstavci stojí kříž s tělem Ježíše Krista. U paty kříže klečí Máří Magdaléna, po stranách na nižších soklech stojí vlevo postava Panny Marie a vpravo Jana Evangelisty.

Po mši a návštěvě pouti včetně kolotočů a houpáček, zakoupení obcerstvení a suvenýrů a popovídání se známými, které jsme zde potkali, jsme se vydali vzhůru podél křížové cesty na vršek kopce. Odtud se naskýtal nádherný rozhled po širém okolí, pod námi Břevenec, dál Šumvald s jeho rybníkem, za ním v oparu Uničov a další okolní obce. Pak jsme mohli sběhnout s kopce rovnou dolů, bez námahy a obdření pěknými zážitky. Vyzvedli jsme schovaná kola a dojeli domů, kde na nás čekala mou maminkou upečená husa se zelím, také buchty a odpočinek.

K jediným výletním místům poblíž Šumvaldu patřily dva lesíky, Malá a Velká Horka. Chodilo se tam na výlety už ve školce, pak na branné pochody se školou, ale i na houby nebo jen tak na výlety pěšky nebo na kole. V Malé Horce fungovalo ložisko

žlutého stavebního písku, Velká Horka byla trochu komplikovanější díky skalnatým partiím v lese. Spolek Svazarm si tam později postavil závodní střelnici k pořádání různých soutěží.

Kromě chovného rybníku, kde se v letních vedrech v bahně, s nedalekými chovy husí a kachen, moc osvěžovat nedalo, měl Šumvald ještě jednu atrakci. Říkalo se jí sauna a v létě jsme se tam chodili koupat. Zbudovali ji hasiči jako požární nádrž kvůli ochraně úrody během žní a voda se sem přiváděla z okolo protékajícího potoka Dražůvky. Ta sice byla čistá, ale v nádrži, kterou zaplňovaly v horkých dnech ochlazení chtivé davy, se nacházelo víc bahna než vody. Nenápadný potok Dražůvka po přívalovém dešti v červnu 2020 poškodil a kontaminoval v obci na 300 domů, z nichž dva musely být zbourány.

Vyhlídkové skály Velký Rabštejn ve výšce 803 metrů s hradní zříceninou leží v Hraběšické hornatině, dva kilometry na sever od Bedřichova za obcí Oskava. Z vyhlídky na vrcholu zadních skal, kam lze vylézt po dřevěném žebříku ve skalní puklině, je krásný pohled na Jeseníky a na druhé straně až na Hanou.

Velký Rabštejn u Rýmařova na Jesenícku je největším skalním městem na severní Moravě. Láká nejen turisty, ale taky horolezce. Ti si užívají výhledu do kraje z řady skalních věží. K dispozici mají na dvě stovky tras. Některé jsou poměrně mladé, ale jiné vznikly už před válkou. Jsou zde cesty všech stupňů obtížnosti, takže si zde zalezou jak rekreační lezci, tak lovci extrémů. Skála je pevná a bohatě členěná. Lezení je rozmanité, od stěnového lezení a převisů po komíny a spáry. Cvičné skály tvoří dvě skupiny. Přední skály dosahují výšky patnácti až dvaceti

→ Rešovské vodopády. Foto: Miloslav Jančík.

metrů, zadní skály, na kterých stával hrad, se tyčí až do výšky 35 metrů.

K oblíbeným výletním cílům patří také zřícenina hradu Rabštejn, na kterou jezdili i trampové z Prostějova. Hrad se rozkládal na dvou vysokých skaliscích (25 a 35 m) a ve své době byl nejvyšše postaveným hradem na Moravě. Na jeho vrchol je v současné době možné se dostat jedině pomocí žebříků. O vzniku jeho názvu vypráví pověst. Podle ní měl hradnímu pánovi poté, co upadl do zajetí, přinést havran prsten, který věnoval své milé a ona ho zahodila.

Přístup od auta či autobusu je ze sedla Skřítek (7 km, modrá značka) nebo pěšky lesem či po asfaltové silnici z Bedřichova (4 km, červená značka. Zdroj: www.kudyznudy.cz/aktivity/lezeni-po-skalach-v-okoli-rabstejn).

V létě se můžete cestou zpět zastavit a vykoupat u malé přírodní přehrady v obci Mostkov. Na protější západní straně úvalu se od obce Libina a Obědné nabízí výstup na Bradlo u obce Nová Hradečná. Nejvyšší vrchol Úsovské vrchoviny ve výšce 600 metrů nad mořem se někdy označuje jako Moravský Blaník. Z vrcholu Bradla se otevírá jeden z nejkrásnějších kruhových výhledů na Moravě, odkud můžete spatřit Hrubý Jeseník, Králický Sněžník, prakticky

celý Hornomoravský úval a za zvlášť jasného počasí i Hostýn.

Skalní útvar Bradlo se nachází nad obcemi Nová Hradečná a Libina. Z geologického hlediska jsou skály tvořeny z krystalického křemence. Skála je pevná, dostatečně členěná a nabízí silové a technické lezení v kolmých, převíslých stěnách, převisech a spárách. Cesty jsou označeny šipkou a číslem a jsou jistěny kruhy, nýty, borháky a skobami. Výška stěn dosahuje až dvaceti metrů. Po kůrovcové kalamitě je bohužel celý původně zalesněný vrchol Bradla holý.

V historii sem mířily hromadné akce, výlety, konaly se zde slavnosti a manifestace, které Němci pořádali o první květnové neděli a o slunovratu. Protože Bradlo leželo blízko národnostní hranice (Horní Libina, Obědné, Nedvězí, Kamenná patřily k německým oblastem), pořádali zde národní slavnosti také Češi z okolních pěti českých obcí Veleboř, Lipinka, Pískov, Troubelice a Šumvald. První taková slavnost za účasti tisíců lidí a několika pěveckých sborů se konala 20. června 1897. V nacionálně vyostřeném období druhé poloviny třicátých let minulého století se na Bradle organizovaly české slavnosti hraničářů. Němečtí nacionální fanatici zde v té době zažehovali velké hákové kříže napuštěné hořlavinou. Poslední česká manifestace se na Bradle konala v roce 1948.

Marie Dokoupilová (* 1960) je česká regionální historička, věnující se především dějinám židovské menšiny v Prostějově a dějinám Prostějovska od konce 18. století do poloviny 20. století. Působila v Muzeu a galerii v Prostějově.

» mandoka@seznam.cz

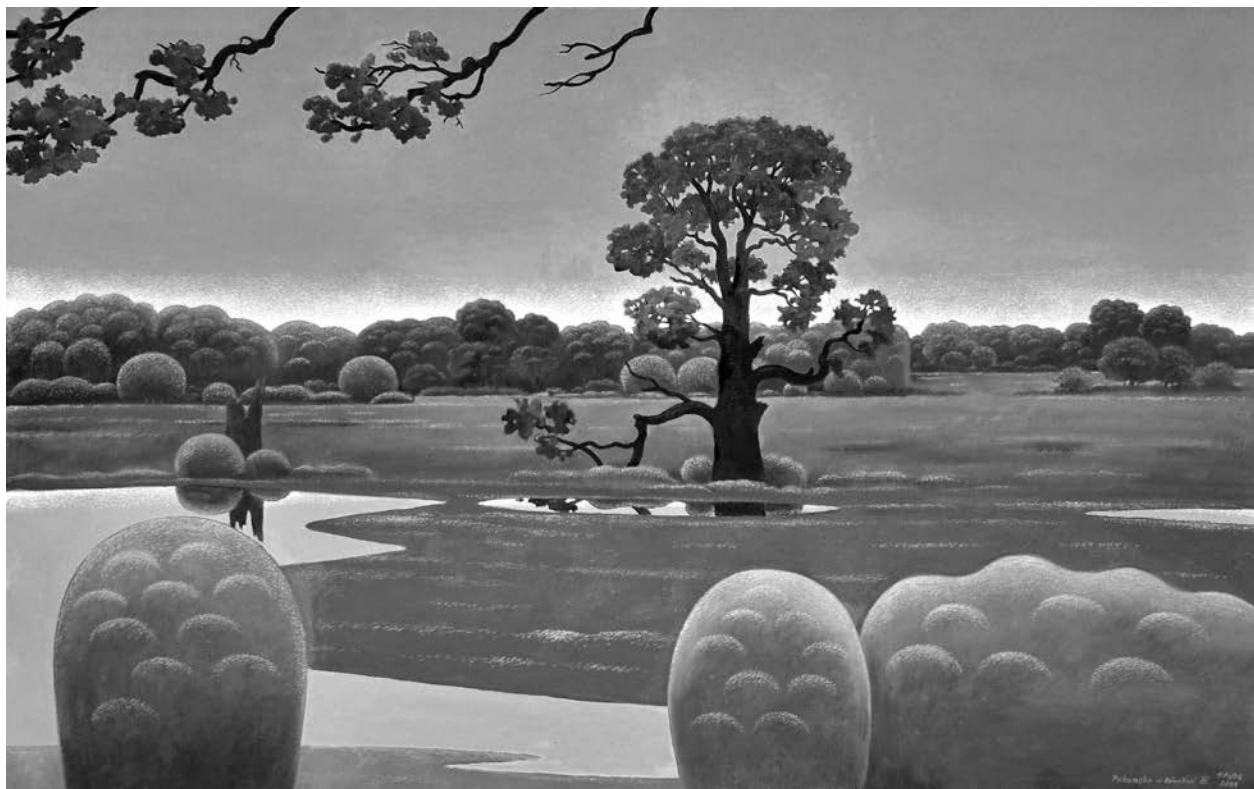
Krajina malíře Antonína Vojtka

VERONIKA HRBÁČKOVÁ

Dožít se devadesáti let v plné síle a kondici, k tomu mít chuť a touhu stále pracovat, to je výjimečný dar osudu, který bývá dopřán jen vyvoleným. Antonín Vojtek, malíř z jižní Moravy, v letošním roce 10. ledna tyto neuvěřitelné narozeniny s radostí a optimismem sobě vlastním oslavil. Mistr se narodil v roce 1934 v Horních Bojanovicích Františce a Antonínu Vojtkovým jako nejstarší a zároveň jediný syn ze čtyř sourozenců. Rodina žila v chudých poměrech, maminka byla za svobodna služkou na faře nebo v rodinách a tatínek byl zedníkem. Malého Antonína nikdo příliš neopečovával, byl zvyklý starat se sám o sebe. Malovat zkoušel od dětství, ale do žádných zájmových kroužků nechodil. Byl však všímavý a na gymnáziu v Hustopečích u Brna, kam jezdil na střední školu, se snažil v tomto směru sebezvzdělávat. Po maturitě se hlásil na Akademii výtvarných umění do Prahy, ale, jak sám vzpomíná, pozvání k talentovým zkouškám mu bylo doručeno pozdě, nemohl tak absolvovat všechny testy, navíc si

Antonín Vojtek, 2023. Foto: Jitka Vojtková.

Pohansko u Břeclavi III, 2021, r. 125 × 200 cm.

uvědomil, že není dostatečně připraven. Dostal umístěnku do západních Čech, kde pracoval jako učitel prvního stupně základní školy v Mariánských Lázních, v Lázních Kynžvart a v různých vesnických školách. Po druhé světové válce bylo v republice málo učitelů, zvláště v pohraničí jich byl nedostatek. Mladí maturanti získali toto povolání snadno na základě pedagogického kurzu, časem se ale museli dovzdělat. Aprobaci biologií a tělocvik začal Antonín Vojtek studovat na Masarykově univerzitě v Brně v době, kdy už vyučoval

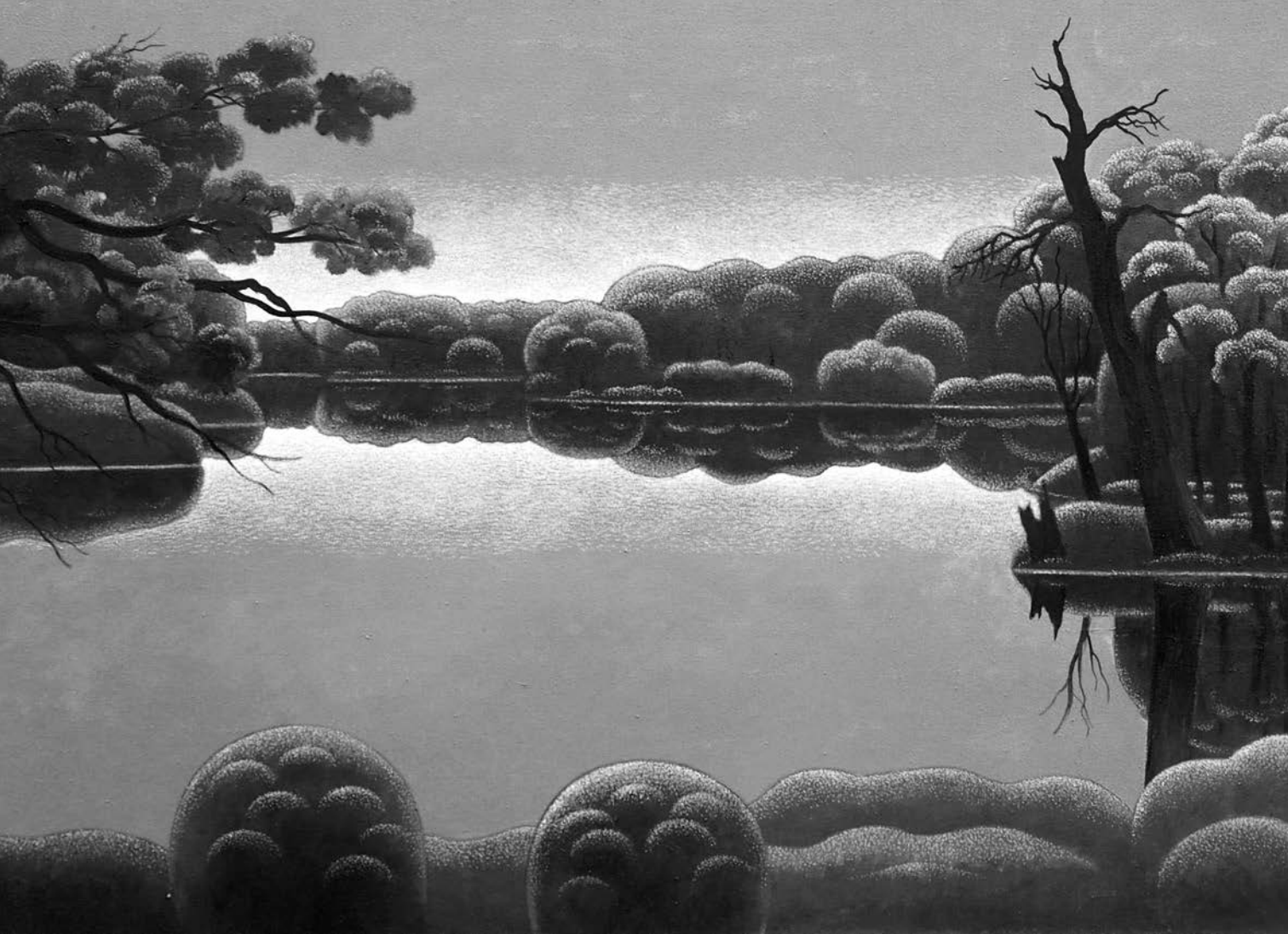
žáky základních škol na druhém stupni, tentokrát již na jižní Moravě. Ve volných chvílích rád kreslil a snažil se kreslení trénovat. Své výstavní aktivity zahájil v roce 1965 v rodné vesnici. V následujících letech však stále hledal svůj styl, který se snažil zdokonalovat. Jeho dnes již nezaměnitelný rukopis lze vysledovat od 80. let 20. století, kdy tvoří své obrazy nanášením barvy na plátno ve třech plánech. První plán je zároveň skicou, ve které

→ Ledové jezírko, 2019, 60 × 75 cm.

nejdříve načrtne tvary a ladí kompozici. Ve druhém plánu nanáší finální tóny barev a ve třetím se věnuje hlavně detailům a pro něj typickému tupování, které modeluje světlo a stín a dotváří tak celkový dojem a atmosféru obrazu. Celoživotním vzorem mu je Max Švabinský, od kterého převzal

rčení „ani den bez čárky“, tomu zůstává věrný dodnes. Jako samouk se snažil na poli malířského umění postupně prosadit, obstát. To se mu nakonec podařilo. Svá díla vystavoval na 250 místech doma i v zahraničí. Jeho obrazy jsou zastoupeny v galeriích i soukromých sbírkách v téměř padesáti

Břeclavské jezírko, Bruksa, 2020, r. 100 × 200 cm.

zemích světa. Množství obrazů, které za svůj život namaloval, snad ani nelze spočítat. A maluje dál, snaží se stále zdokonalovat a přemýšlí, jak malovat ještě lépe. Jeho přáním je vytvořit *ten nejkrásnější obraz* milované krajiny kolem Břeclavi.

Během „svého“ letošního jubilejního roku hodlá Antonín Vojtek uspořádat několik výstav, některé jsou zatím ještě v jednání. Presentaci svých děl zahájí 16. května v Městském muzeu a galerii (pod vodárnou) v Břeclavi. Muzeum a galerie

v Prostějově připravuje v termínu od 4. července do 13. října ve spolupráci s umělcem poměrně rozsáhlou výstavu s názvem *Antonín Vojtka „90“: Krajina mého srdce*. V ní autor vzdá hold milované krajině jižní Moravy, kde se narodil, žije a stále

tvoří, nutno dodat s neutuchajícím entuziasmem. Pro toto číslo časopisu *KROK*, jehož tématem je právě krajina, jsme Antonína Vojtka požádali, zda by nám popsal svůj vztah k ní. Zajímalo nás, kdy na něho kouzlo přírody rodného kraje začalo působit tak mocně, že tato tematika v jeho díle, které zahrnuje také portréty, akty, zátiší či abstraktní tvorbu, převládla natolik, že olejomalby všech tónů ročních dob opěvující háje, luhy, lesy, solitérní stromy jako archetyp Boha, vodní hladinu, drobné ptactvo a lokální květeny, nás při pohledu na jeho obrazy tak silně přitahují a fascinují svou klidnou a mírumilovnou atmosférou, ale i s ní související pohádkově čistou a tajemnou krásou připomínající věčný sen o ráji. Autor nám den po svých narozeninách napsal:

„... Celý svůj život žiji v náruči přírody. Dobře to vystihli novináři, když v magazínu *Pálava* charakterizovali můj život a mou výtvarnou činnost slovy: *„Splynul s krajinou, která ho přijala.“* Také se ve spojitosti s mou prací často mluví o osudu, o magii, o barvách, a hlavně o lásce k mému kraji.

Prožil jsem devadesát let jako ve snu, jako v nějakém vytvořeném filmu. Chtěl bych onoho ‚tvůrce‘ nazvat *Osud*. Nicméně jsem člověk naplněný fantazií, takže připouštím, že všechno může být i jinak. Vesnička Horní Bojanovice se nachází na dohled od řek Dyje, Svratky a Moravy a také nedaleko od naší tajuplné hory Pálavy. Z kopců mé vesničky jsem viděl tam v modré mlze ležící krajinu luhů a lesů, která mě vábila a lákala. Byla to příroda, která také měla svůj osud, měla svou historii, měla svá tajemství. Musím však vyprávět od počátku. Hned v prvním roce života jsem onemocněl. Lékař mamince řekl: *„Lék na černý kašel nemám. Ale je tu les, krajina. Ta umí dělat zázraky! A modlete se,*

aby to kluk zvládl. Moje zbožná maminka, děvče z Bořetic, jedno dítě z dvanácti, se zhostila dobře svého úkolu, svého poslání. V proutěném kočárku s velkými koly jsem celé dny pobýval v lesích. A když jsem začal vnímat okolí, žasl jsem nad světem, nad barvami. Rázem jsem žil v barevném ,ráji'. Jenže realita vesnice, dědiny, byla daleko drsnější. Málokdo, málokteré dítě mělo šanci se vymanit z bídy a zaostalosti světa třicátých let. Geny mého tatínka, věčně nespokojeného člověka hledajícího spravedlnost a rovnost ve světě, mě přivedly k tomu, abych i já hledal. Jako zázrakem jsem se ocitl na gymnáziu v sousedním městečku Hustopeče u Brna. Odtud k řece Dyji to už bylo jen pár kilometrů. A tak jsem jednoho dne stál jako student u hluboké jámy, kde na mě svými bílými kly a celou kostrou ,hleděl' obrovský mamut. Fascinoval mě ten úžas okolo stojících vědců, ale i prostých lidí! A hned pár metrů odtud se nacházelo zdivo starodávného kostelíku, do kterého se vešlo asi dvacet lidí, rozhodně ne více. A já si uvědomil, že ten písek řeky, že ty půltisícileté staré duby ukrývají velké tajemství. Ne, nemaloval jsem jako dítě, jako malý kluk. Já se stal pozorovatelem, já se stal součástí přírody, a to už od dvou, tří let. Dnes tomu asi nikdo už neuvěří, ale rodiče tehdy bojovali o přežití a mě svěřili do náruče chůvy – přírody. Celé dny jsem trávil v polích, lesích, často sám nebo s kamarádem. I mně tyto časy teď připadají neuvěřitelné, když se dívám do ,zpětného zrcátka časů'. Tak maličký jsem jako tulák, jako bezbranné mládě bloudil krajinou. Ta mě objímala, ukazovala cestu, nabízela pokrm. Byly to šípky, dřínky, jahody, maliny,

← Na pokraji Břeclavi, 35 × 40 cm, 2007.

lískové oříšky, ořechy, na polích u lesa i zelenina a ovoce...

A byl tu věk dospělosti. V čase studií jsem poznal, co je to boj o uznání, boj za prosazení se, boj o to jít za svým snem. Když jsem poznal ,marnost', která dlouhá léta sužovala mého otce a na kterou, ač relativně mlád, jednoho dne i zemřel, upnul jsem se alespoň ke vzdělání a hledání tajů v přírodě. Začal jsem kreslit, malovat, přečetl jsem desítky malých monografií z Odeonu o umělcích a později vystudoval Masarykovu univerzitu, a to oblast biologie. Poznám tak přírodu i z té vědecké stránky. Po ukončení studia na gymnáziu mě okolnosti přenesly jako ,vyhnance' do pohraničí, a to na šest, sedm let... Ale já se vrátil naplněn touhou do své krajiny, krajiny něžných ,ženských' tvarů, krajiny, která si uchovává své taje a čeká, kdo je objeví. A stalo se vlivem politické situace, že jsem se z intelektuála a učitele stal na řadu let zemědělcem, slévačem, skladníkem, svářečem... Ale i tato skutečnost mě svým způsobem ,osvobozovala' a dávala mi sílu jít za svým snem. Akce *Mizející krajina* byla pro mne výzvou. Bylo nás jen pár, kteří jsme zachytili krásu krajiny, kterou mělo brzy pohltnout Mušovské jezero. A tak se stalo, co se muselo stát. A je tomu už neuvěřitelných padesát let!

Podarilo se mi přesvědčit pražské ústředí, že mám svůj výtvarný vhled, který spisovatel Jan Kostrhun nazval ,magickým realismem'. Mohl jsem se po letech oficiálně stát umělcem na volné noze. Podvědomě jsem zúročil svá přírodovědná studia, svou lásku ke krajině a ke geometrii. K přírodě jsem se ,utíkal' jako ke zpovědi, kde jsem zpytoval své svědomí, kde jsem usínal

v náruči travin, podražců, bledulí, katránů, žlutých kosatců či pálavských netřesků.

Nyní je mi devadesát let. Stále tvořím. Umění nezná pojem ‚dost‘ či ‚konec‘. Umění je nekončné a nesmrtelné jako ta ‚moje‘ příroda, moje krajina pod horou Pálavou. Říkají mi ‚malíř jižní Moravy‘. I to jsem přijal. Já a moje krajina jedno jsme. Rozumíme si bezzbytku. Stromy se mnou ‚hovoří‘, louky mi ustýlají ‚lože‘. Hora mně dala možnost vzlétnout na rogallu a být ‚nad věcí‘, být ‚nad vším‘. Procestoval jsem desítky zemí světa. Hledal jsem krásu. Našel jsem ji zde, u nás doma, v naší krajině. Vystavoval jsem své obrazy na dvě stě padesáti místech doma i ve světě, to abych podával svědectví o kráse, něze a laskavosti mé krajiny. Neboť jsem poznal, že člověk takové poselství potřebuje.

I naplnil se vševesmírný zákon přitažlivosti. Tajemná krajina tam v údolích jižní Moravy mě přitáhla. Byla to síla, které nešlo odolat. A já se nebránil...“

Antonín Vojtek se i nyní ničemu krásnému a ušlechtilému nebrání. Malování pro něho není práce, ale radost. On totiž už padesát let, jak sám říká, „nepracuje“, on se padesát let jenom raduje. V roce svého životního jubilea je o to více výjimečný svou mimořádnou uměleckou neúnavností, zaníceností a pozitivním postojem k veškerému pozemskému bytí. Jeho vsudypřítomný úsměv na tváři a laskavý humor je osvěžující pro každého, kdo ho v jeho domově v Břeclavi navštíví.

Popřejme mu, aby jeho radostná činorodost vydržela, aby múza krásy a inspirace při něm stála a my se nadále tak mohli těšit z jeho vzácné tvorby.

Veronika Hrbáčková vystudovala FF Masarykovy univerzity v Brně, obory historie a etnografie. Pět let působila na Památkovém ústavu v Olomouci jako specialistka na lidovou architekturu, od roku 2003 byla kurátorkou fondu Etnografie ve Vlastivědném muzeu v Olomouci, kde prosadila projekty národopisné expozice Od kolébky do hrobu nebo veřejnou sbírku Oblečme obra Drásala. Systematicky se věnovala záchraně sbírkových předmětů, jejich restaurování a propagaci. Od roku 2021 je ředitelkou Muzea a galerie v Prostějově.

» vhrbackova@muzeumpv.cz

Ratkowskeho anachronický pamflet

Lubomír Novotný

Otom, že fond Vědecké knihovny v Olomouci (dále VKOL), především jeho historická část, je nesmírně cenným dokladem historického vývoje a neopominutelnou pramennou základnou pro badatele v podstatě všech oborů humanitních i přírodovědného či technického zaměření, netřeba pochybovat. Tezaurus rukopisů, prvotisků, starých tisků, kartografických dokumentů, čítající několik desítek tisíců kusů, je jistě impozantní, ale neměli bychom opomíjet ani tisky a tiskoviny 19. století. Bohatě ilustrované publikace se secesní tváří, vydávané k významným císařským výročím, představila na základě svého fondu Vědecká knihovna v Olomouci kupříkladu v roce 2018 v knize *Sbohem, monarchie: habsburské mocnářství 1804–1918* (sign. 2-039.645). Nicméně nejen monumentální, výtvarně vyvedená díla jsou tím, co by mělo být připomínáno. Zdánlivě bezvýznamné brožury bez estetických ambic v sobě mohou ukrývat cenné informace, jež nám umožní porozumět důležitým aspektům veřejných zápasů, jež hýbaly posledními desetiletími existence rakousko-uherské monarchie.

Když historici VKOL v letech 2013–2016 chystali výstavu ke 450. výročí založení knihovny, procházely jim rukama stovky dokumentů. V připravovaném výstavním katalogu měla být jedna kapitola věnována i kuriozitám a zajímavostem. Při této příležitosti se mi do rukou dostal paperback, na pohled ničím zajímavá knížečka o rozměrech 16 × 10 cm. Jméno autora Mathias Ratkowsky mi nic neříkalo, název brožurky *Das Recht und die Pflicht, die Czechen und Slovenen zu germanisiren* (VKOL, sign. 55.626) ovšem nabádal k tomu, abych začal tiskovinou listovat. V Jihlavě v roce 1892 vydanou publikaci jsem přelétl a učinil si do svého poznámkového sešitu zápis „znovu prostudovat“. Ono „znovu“ sice nastalo až po osmi letech, nicméně se domnívám, že esteticky fádni knížečka stojí kvůli svému obsahu, autorovi, době a místu vydání i historickému kontextu za připomenutí a může i dnešnímu čtenáři ledacos přinést.

Když novináři jihlavského německojazyčného periodika *Mährische Grenzbote* zveřejnili dne 15. září 1892 v rubrice *Místní novinky* zprávu o kolportování letáku vyzývajícího jihlavské Čechy,

aby své děti přihlašovali do českých škol, jinak se dopustí hříchu (autorem letáku byl český kněz) a jejich dětem bude v německých školách hrozit zhroupení a stanou se renegáty, klusal se z toho městský skandál, jeden z mnoha, jež znesvařoval Čechy a Němce v Jihlavě a okolí. Zdejší německý jazykový ostrov na česko-moravském pomezí náležel k oněm laboratořím, kde každé vyjednávání mezi Čechy a Němci, ať v Markrabství moravském, či Království českém, každá pře, ať se odehrávala na říšské radě ve Vídni, či zemských sněmch v Praze a Brně, měly oproti jiným místům dvojnásobný ohlas. Jednalo se o hraniční prostor v nejširším slova smyslu. Na půli cesty mezi spíše německojazyčnou Jihlavou a českojazyčnou Třebíčí se (dle vlastních slov) v roce 1832 ve vesnici Číchov narodil Mathias Ratkowsky. Podíváme-li se ovšem do matričních záznamů příbyslavické farnosti (tvorily ji od roku 1786 vesnice Bransouze, Petrovice, Příbyslavice, Radonice, Číchov a brtnický Číchov), narazíme na několik nesrovnalostí. V první řadě není Mathiasovo narození zaznamenáno v knize narozených (Geburtsbuch) a v druhé řadě postihlo jeho širší příbuzenstvo (pravděpodobně rodinu strýce) v srpnu 1832 obrovské neštěstí, když vymřela během několika srpnových dnů za cholerové pandemie (orientalische Brechruhr) téměř celá rodina Josefa Ratkowskeho (Josef ve věku 40 let, jeho manželka Františka 39 let, syn Josef 16 let a dcera Mariana dva roky). Lze se snad na základě výše uvedeného domnívat, že těhotná Mathiasova matka či celá rodina opustily Číchov ze strachu před hrozící nákazou, která nemilosrdně kosila venkovské obyvatelstvo, a Mathias/Matěj přišel na svět jinde? Nebo pan farář opomněl v době, kdy denně zaopatřoval umí-

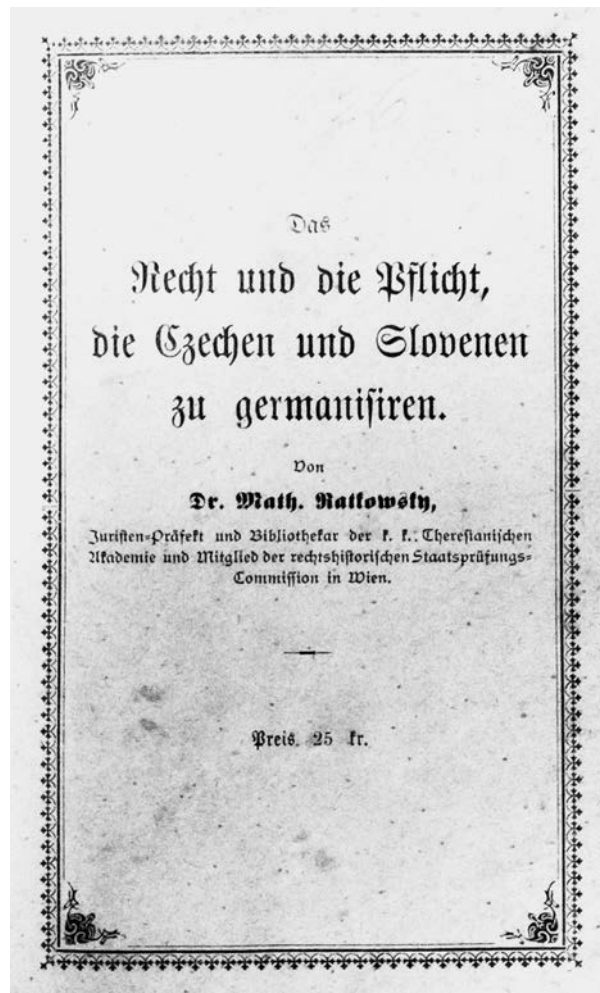
rající, novorozence zapsat do knihy narozených? Případně rodina požádala o asistenci kněze z jiné farnosti, jen aby v době, kdy se masově umíralo, byl novorozenec urychleně pokřtěn?

Malý Ratkowsky se dle vlastních slov narodil do českojazyčné mlynářské rodiny, o čemž svědčí matriční zápisy, mlynářskému řemeslu se věnovala rodina Josefa Ratkowskeho i Mathiase Ratkowskeho. Do osmi let neuměl jediné slovo německy. Pak učinili jeho rodiče zásadní rozhodnutí. Poslali jej na německé školy do Jihlavy a z Matýska vyrostl učený jurista a knihovník dr. Mathias Ratkowsky, který působil na císařsko-královské Tereziánské akademii ve Vídni. Ve své odborné práci se věnoval především právní historii a státovědě. Ve veřejném životě nebyl personou neznámou. Názorově náležel do německého nacionálního tábora (již v roce 1848 sám sebe považoval jednoznačně za Němce) a do veřejných rozprav zasahoval svými ekonomicko-právními nacionálně laděnými spisky (*Zwei Vorträge über die Lösung der sozialen Frage* či *Zur Beseitigung aller Staatsschulden, Defizits so wie der österreichischen insbesondere*, oba z roku 1868, či *Encyklopädie der Rechts- und Staatswissenschaften als Einleitung in deren Studium* z roku 1890 ad.). Dr. Ratkowsky nezapomněl, kde se narodil, a neztratil kontakt, ač již žil ve Vídni, se svými geografickými kořeny. Když se v září roku 1892 začel do textu v *Mährische Grenzboten*, velmi se rozhořčil. Jednalo se o dobu nesmírně senzitivní. Krátce předtím ztroskotala punktační jednání a z politické scény zmizeli staročeši. Na pódium se drali mladočeši, nová generace politiků včetně Tomáše G. Masaryka, Josefa Kaizla či Karla Kramáře. Leták s výzvou k přihlašování dětí českých rodičů do českých škol Ratkowsky bral jako útok

na sebe, své rodiče, podstatu rakouské říše i jako útok na kulturu. Chopil se pera a sepsal pamflet *Das Recht und die Pflicht, die Czechen und Slovenen zu germanisiren*, v němž rekapituloval svůj život, své chápání pojetí národa, jazyka, rovnosti jazyků, významu a pojetí kultury.

Ratkowsky se rozepsal o tom, jak v roce 1840 přišel do Jihlavy do rodiny řemeslnického mistra Donatha, v jehož rodině se nestrpělo jediné české slovo. Záhy začal navštěvovat jihlavskou hlavní školu, za dva měsíce už rozuměl a po prvním semestru už mluvil plynule německy a absolvoval s dobrými výsledky. Do školy přišel jako tzv. Stockböhm, tedy Čech jako poleno, ale nikdo mu nebránil ve vývoji. Po absolvování třetí třídy hlavní školy nastoupil na německé gymnázium v Jihlavě a poté na německé vysoké školy v Bonnu, Vídni a Lipsku. Němčina mu jistě otevřela dveře do světa a umožnila vzdělanostní, finanční i kulturní vzestup. Ovšem Ratkowsky k tomu vzestupu přistoupil tak, že češtinu odhodil jako přebytečnou inferiorní zátěž. Na stránkách svého pamfletu se chlubil, že ještě dnes (tedy v roce 1892) se dorozumí s českým pomocníkem (a po celý život hovořil česky s matkou), ale nerozumí veřejným projevům v češtině, nečte českojazyčné noviny, knihy, není schopen napsat dopis v češtině. Odmítl dvoujazyčnost, dvě kultury. Volal po dobrovolné germanizaci jakožto velkém dobrodiní, čehož on je příkladem. A hněvivě se ptal: „*Spáchali na mě mí rodičové hřích?*“ A jeho odpověď zněla jednoznačně. „*Germanizaci jsem tedy neutrpěl ničeho bolestného. Germanizace není pro žádného Čecha nejen zlem, nýbrž nezměrně velkým dobrem.*“

Ratkowsky se ve svém myšlenkovém světě dopustil jednoho zásadního lapsu, jenž byl typickým

Přední obálka pamfletu. Zdroj: VKOL, sign. 55.626.

pro masu Němců v Rakousku. Zcela opominul, neviděl, nevnímal obrovský vzestup české společnosti ve druhé polovině 19. století. Myšlenkově jako by zůstával na horáckém venkově za časů biedermeieru, v době, kdy se slovanští obyvatelé

západní části Moravy domlouvali středomoravským nářečím a kdy byly sociální vzestup a opuštění tradičních rolí spojeny s alespoň vnějškovou asimilací s německou kulturou. Ratkowsky ve svých vývodech otočil vyznění jihlavského letáku, a to v tom smyslu, že naopak negermanizace Čechů je hřích a nespravedlnost. Přičemž k celému předlitavskému národnostně-jazykovému problému přistupoval z pohledu mocensko-direktivního. Neporozuměl nejen tomu, že národy se modernizovaly, znovu zformovaly a prožívaly dynamický vývoj, ale nechápal ani, že kořeny zapustily i demokratické myšlenky, jistoty právního státu, parlamentarismus. Pak jeho výzvy k tomu: *„Jestliže legislativa a exekutiva dojdou k názoru, že je v zájmu Slovanů a ve společném zájmu všech občanů germanizovat jejich slovanské děti prostřednictvím německých škol, tak jsou k tomu nejen oprávněny, nýbrž morálně a právně povinny, protože státní moc je jim svěřena pouze za účelem uspokojení všech společných zájmů občanů státu...“* působily nanejvýš anachronicky a technokraticky.

Vinu na tom, že Rakousko zabředlo do víru národnostních třenic, viděl v ústavě ze 60. let 19. století. Navrhoval tedy nově vykládat termíny typu „rovnost“ či „spravedlnost“, obsažené v právních předpisech. Rovnost jazyků nesměla dle něj totiž znamenat, že všechny národy a etnika musí mít školy ve svém jazyku. Naopak, když stát neumožní dětem v raném věku navštěvovat školu s německým vyučovacím jazykem, dopouští se na nich zločinu. O vnitřní či vnější úřední řeči nemohlo být dle Ratkowskeho v celém Předlitavsku (s výjimkou Haliče, jež měla mít status podobný Chorvatsku v Uhrách) vůbec sporu. Měla jí být výlučně němčina (i z tohoto důvodu je vlastně

školství v neněmeckých jazycích brzdou rozvoje Rakouska, ale i osobních ambicí každého občana západní části habsburské říše). Čeština či slovinština neměly pro občany Rakouska (tak jak on občanství chápal) smysl, jelikož je upozaďovaly v jejich profesních možnostech. Tohle chápal jako hřích, nikoliv že dítě nebude absolvovat školní docházku v mateřském jazyku. Navíc se Ratkowsky domníval, že používání mateřštiny ve školní výuce nevytváří vazbu ke státu, neposiluje vlastenectví, nýbrž vytváří nepřátelský vztah vůči Němcům v jednotlivých korunních zemích, nemluvě o školských osnovách, jež byly na těchto slovanských školách používány. Ratkowsky centralisticky též pojímal otázku *„Co je vlast pro Čechy?“* O tom, že by jí mohly být jednotlivé země Koruny české či samotná konstrukce všech tří zemí sv. Václava, vůbec reálně neuvažoval (pojmy širší a užší vlast vůbec nepoužíval). Na otázku odpovídal jen dvěma způsoby. Buďto je to pouze české jazykové území, ale to zajisté vlastní pro Čechy být nemůže, takže potom pouze Rakousko, „krásné Rakousko“. Takovýto vlastenecký cit ovšem dle Ratkowskeho nemohly české či slovinské děti získat ve slovanských školách, nýbrž pouze tím, že by byly podrobeny německé docházce a zgermanizovány. Bylo by to jejich osobní dobro, dobro jejich rodičů i samotného státu. Jejich rodiče by to měli brát jako čest, že dítěti německou školní docházkou poskytnou ten nejlepší vklad do života.

Za tímto účelem dával za vzor maďarizaci v Uhrách, přičemž dle něj by byla germanizace mnohem oprávněnější než maďarizace, i když maďarský přístup mu byl inspirativním vzorem. K tomu všemu požadoval i nový přístup v chápání a výkladu termínu „rovnost jazyků“. Přistupoval

k tomu paradoxně. Rovnost měla být zajištěna tím, že se státním jazykem stane němčina. Tím mělo dojít k automatické germanizaci slovanských středních a vysokých škol a posílení státního zájmu. Ratkowsky navíc situaci Rakouska vyhrcoval tím, že dle něj neexistovala pro západní část říše jiná možnost než slavizace nebo germanizace. Tertium non datur. Pokud vídeňská vláda povolí a umožní vznik českého státu na severozápadní hranici Předlitavska, znamená to konec Rakouska, jelikož okamžitě bude následovat gravitace rakouských Němců k Hohenzollernům, mínil Ratkowsky.

Publikace vydaná a vytištěná u tradiční jihlavské firmy Johann Rippl a syn vzbudila poprask. Ne, že by byla ve vznícené „předbadeniovské“ době výrazně provokativní, upozornila na sebe spíše tím, že Ratkowskeho kořeny byly české a autor se tím netajil. Tím, že dával vlastně návod k dobrovolné autogermanizaci jakožto modelu k vytvoření mocného, silného a jednotného „krásného Rakouska“, ovšem působil dosti nepatříčně. Na rozdíl od Hugo Gordona Schauera, který pár let před Ratkowským též vznesl otázku, nebylo-li by lepší investovat energii do velkého německého kulturního díla. Oba popudili, ale každý jinak, jelikož jejich úvahy vycházely z rozdílných základů. O Ratkowskeho brožuru hovořil v listopadu 1892 i poslanec říšské rady Masaryk. Jeho slova mířila na přehlízivé a zabetonované názory velké části německých politiků v Rakousku, když je označil za „... *pláčky před Trójou a [pokud] nepůjdete věci na kloub, nevybředneme z obviňování a rekriminací*“. Ratkowskeho názory byly již jako z jiného světa. Něco takového jako „*dobrovolná germanizace, a když to nepůjde po dobrém, tak germanizace shora*“, to již nebylo na sklonku 19. století u tak početného

národa, jakým byli Češi, a v centrifugálních poměrech Rakouska možné. Masaryk a mladočeská garnitura volali sice též po „krásném Rakousku“,

Úvodní stránka práce M. Ratkowskeho. Zdroj: VKOL, sign. 55.626.

ale jejich představa působila na drtivou většinu německorakouských politiků jako červený hadr na býka. Masarykova slova pronesená ve vídeňském parlamentu 18. listopadu 1892 se vlastně stala leitmotivem české politiky až do Velké války. „Pánové, nechceme být tolerováni, nechceme být považováni za zlo, jehož se nemůžete zbavit, chceme být uznáni

za plnoprávné občany tohoto státu, chceme být v Rakousku se svým českým způsobem a svérázem bez výhrad plně uznáni. Chceme – konečně, aby se nám důvěřovalo. Důvěřujte nám, vy a směřodatné kruhy, pak bude moci projevovat důvěru také český národ. Důvěra vytváří důvěru.“ Důvěru se až do roku 1918 vytvořit nepodařilo.

Lubomír Novotný (* 1978) vystudoval historii a právo na FF a PF Univerzity Palackého v Olomouci, od roku 2004 pracuje na oddělení historických fondů VKOL, odborně se věnuje moderním a soudobým dějinám.

» lubomir.novotny@vkol.cz

Závěr revolučního roku 1848 na c. k. Františkově univerzitě v Olomouci

JIŘÍ FIALA

Vánoční svátky roku 1848 a Nový rok 1849 v Olomouci byly zcela výjimečné faktem, že je zde poprvé a naposledy trávil císař Rakouské říše, teprve osmnáctiletý František Josef I. Habsbursko-Lotrinský. Dne 14. října 1848 uprchl z revolučně rozbouřené Vídně do Olomouce císař Ferdinand I. Habsbursko-Lotrinský, řečený Dobrotivý, se svými nejbližšími příbuznými i s císařským dvorem. Vládu nad Rakouskou říší převzal František Josef I. jako „konstituční císař“ v olomouckém arcibiskupském paláci 2. prosince 1848, když téhož dne abdikoval jeho strýc, císař Ferdinand I., a svého nástupnictví na císařském trůně se zřekl jeho otec, arcivévoda Franz Karl. Útočištěm odstoupivšího císaře a jeho choti, císařovny Marie Anny Karolíny Savojské, se vzápětí staly Pražský hrad a zámek Zákupy, zatímco nový rakouský monarcha se přestěhoval z rezidence olomouckého kapitulního probošta (nyní budova rektorátu Univerzity Palackého) do sídla svého předchůdce – arcibiskupského paláce. Olomoucký arcibiskup Maximilian Joseph Gottfried svobodný pán von Sommerau Beeckh zde nadále poskytoval

reprezentační prostory k panovnickým audiencím a politickým jednáním, jež neustaly, jak se dozvídáme z tehdejších novin, ani o vánočních svátcích – mimo jiné do Olomouce dorazil 26. prosince 1848 velkokníže Konstantin Nikolajevič, syn cara ruského impéria Mikuláše I. Protože se v rodině arcivévody Franze Karla žilo spíše měšťansky než aristokraticky a císař nehodlal měnit své zvyky, zaznamenala si jedna dvorní dáma, že španělský ceremoniál rázem zmizel a u dvorní tabule zasedali vedle císaře jak členové deputací, tak důstojníci jeho tělesné stráže. Dvůr řídila císařova matka, arcivévodkyně Sophie Friederike Bavorská; zářící mateřskou pýchou neopominula žádnou příležitost ukázat se na veřejnosti po boku svého syna.

Habsburské Vánoce

Co se jinak dělo v rodinném okolí Františka Josefa I. o Štědrém večeru, jenž roku 1848 připadl na neděli stejně jako Štědrý večer roku minulého, netušíme. Kromě panovnickových rodičů, arcivévody Franze Karla Habsbursko-Lotrinského a arcivévodkyně Sophie Friederike Bavorské, jakož i císařovny

vdovy po rakouském císaři Františkovi I., Charlotty Augusty Karolíny Bavorské, nevlastní sestry arcivévodkyně Sophie Frederike Bavorské, tvořili nejbližší panovníkovu rodinu jeho bratři – šestnáctiletý arcivévoda Ferdinand Maximilian Joseph Habsbursko-Lotrinský, patnáctiletý arcivévoda Karl Ludwig Joseph Habsbursko-Lotrinský a šestiletý Ludwig Viktor Joseph Habsbursko-Lotrinský. Můžeme jen předpokládat, že kvůli nim se i v olomouckém arcibiskupském paláci objevil vánoční stromek (*Christbaum*). Tento severoněmecký obyčej zavedla ve svém vídeňském sídle manželka arcivévody Karla Ludwiga Rakousko-Těšínského, Henriette von Nassau-Weilburg, jež pocházela ze švýcarské protestantské rodiny. Poprvé se tak stalo o vánočním večeru roku 1816, jehož se zúčastnil i císař František I., který následujícího roku nařídil instalovat vánoční stromek též v Hofburgu. Ale už v roce 1814 zaznamenala vídeňská státní policie, že o Vánocích se v salonu židovské bankovní rodiny baronů von Arnstein objevil vánoční stromek a pod ním našli přítomní mnoho dárků, což zinscenovala Franziska (Fanny) von Arnstein, narozená jako Vögele Itzigová v bohaté židovské rodině v Berlíně. Arcivévoda Johann, bratr arcivévody Karla, ale nový vánoční obyčej nevítal nijak nadšeně:

„Večer jsem (...) šel za bratrem Karlem. Protože byl Štědrý den, byly tam shromážděny všechny děti a my všichni. Ačkoli jsem měl jisté potěšení z toho, že vidím veškeré potomstvo, jež tvoří naději domu, okamžitě mě vyrušilo velké horko způsobené množstvím světél. V dřívějších dobách, když jsem byl malý, mívali jsme osvětlený betlém se sladkostmi – ale nic jiného. Teď už tu žádný betlém není!

Viděli jsme vánoční strom se spoustou cukroví a světýlek a celou místnost plnou hraček všeho druhu a opravdu mnoho velmi krásných věcí, které budou za pár týdnů rozbity, rozšlapány, odklizeny a které jistě stály tisíc zlatých. (...) Nakonec, když (...) jsem procházel pokoj za pokojem a nemohl jsem už najít jediné místečko v domě, jak jsem ho znal, když jsem viděl vše vyvedené v takové nádheře a s takovými náklady, bylo mi to divné, připadal jsem si tuze osamělý a nemohl jsem se na to už dívat se šťastnou tváří.“

První dny mladého mocnáře

Noviny roku 1848 ještě neobjevily kouzlo bulváru, a tak jen z pokoutních zdrojů víme, že vtipálci přepisovali na vylepovaných císařských manifestech a proklamacích jméno Franz na Fratz (tj. fracek) a že si nový panovník vysloužil vzhledem ke své zálibě v armádě a uniformách, v nichž občas navštěvoval i olomoucké divadlo, pohrdlivé označení „lajtnant v červených gaticích“. Daleko jedovatější byly klevety, že císař a jeho druhorozený bratr se svým vzhledem a intelektem nápadně liší od svých dvou mladších bratrů z toho důvodu, že jejich pravným otcem byl jediný legitimní syn francouzského císaře Napoleona I. Bonaparta a Marie-Louise Rakouské, dcery rakouského císaře Františka I., Napoléon François Joseph Bonaparte, narozený 20. března 1811. Ten pobýval jako vévoda záupský (*Herzog von Reichstadt*) na vídeňském dvoře a zemřel na tuberkulózu hrtanu 22. července 1832 (v Čechách byl posmrtně nazýván Orlík – *l'Aiglon*, dosl. orlí mládě). Skutečnost je ale taková, že arcivévodkyně Sophie Frederike Bavorská jedenáctkrát otěhotněla, jenže během prvních pěti let svého

manželství pětkrát potratila a teprve po několikaletém léčení v Bad Ischlu přivedla 18. srpna 1830 na svět svého prvorozence. Pro její milostný poměr s Napoléonem Françoisem Josephem Bonapartem chybí důkazy, stejně jako pro její intimní přátelství s Gustavem Gustavssonem Vasou, neúspěšným pretendentem švédského královského trůnu a od roku 1824 vysokým důstojníkem c. k. armády. Přejdeme však od těchto povídaček k olomouckému studentstvu. Zimní semestr akademického roku 1848/1849 započal na c. k. Františkově univerzitě v Olomouci až 1. prosince 1848, údajně s 946 studenty. Univerzitní rektor, zvolený téhož dne, profesor práv Theodor Pachmann, uzamkl univerzitní aulu (v budově nynější Cyrilometodějské teologické fakulty UP) s tím, že aula bude nadále sloužit výhradně školským účelům. Po nástupu Františka Josefa I. na rakouský trůn přispěchal rektor Pachmann již 3. prosince 1848 s ujištěním císaře a vlády v čele s premiérem Felixem knížetem von und zu Schwarzenbeg o loajalitě olomouckého vysokého učení. Jak sděluje brněnský německý obdeník *Moravia* 7. prosince toho roku, „na projev rektora magnifika doktora Pachmanna Jeho Veličenstvo odpovědělo, že se bude vždy snažit chránit a podporovat vědu a umění“. K císařské tabuli byli nadále zvaní konzervativně se projevující profesori univerzity, z nichž předseda měšťanského komunálního výboru a direktor právnické fakulty Josef Alois Helm obdržel 14. května 1849 Řád železné koruny 3. třídy. Naproti tomu liberální demokraté a němečtí nacionalisté, profesor náboženství Hartmann Zeibig (řeholník augustiniánského kláštera v Klosterneuburgu) a posléze rovněž profesor dějin Adolf Ficker, byli nuceni c. k. Františkovu univerzitu opustit.

František Josef I., konstituční císař Rakouska atd. V Olomouci v prosinci 1848 nakresleno podle skutečnosti Augustem Prinzhofere a litografováno Josephem Antonem Bauerem. Panovník je vypořádán v občanském oděvu s Řádem zlatého rouna.

Jakobínské čapky v Olomouci

O republikánském smýšlení radikální části olomouckého studentstva koncem roku 1848 svědčí události z 18. a 19. prosince 1848. Deník *Moravské noviny*, vydávaný v Brně nákladem moravského zemského sněmu a redigovaný Františkem Matoušem Klácelem spolu s Aloisem Vojtěchem Šemberou, sděloval 27. prosince toho roku toto:

„Shromáždilo se totiž, jednou ve městě v hospodě, jednou v předměstí, a když mysl trochu se rozveselila, připíjeli na zdar republiky. Rektor jim to přísně zakázal, pravě, že to proti základům konstituční monarchie; i krajský se vyjádřil, že přeje svobodě spojování, ale že nemůže trpěti shromáždění, při kterýchž někteří prý i červené jakobínské čapky měli na hlavě. Zdá se ale, že to s těmi čapkami byl jen přepjatý žert nějaké strany studentstva.“

Olomoucký krajský hejtman Franz hrabě Mercandin považoval tento incident za natolik závažný, že zaslal rektorovi c. k. Františku Pachmanovi tento německý přípis (citujeme český překlad Františka Drkala a Miloše Trapla, in: *Poslední revoluční akce olomouckého studentstva roku 1848*, Zprávy Krajského vlastivědného střediska v Olomouci, červen 1960, č. 86, s. 99):

Od Cís. král. krajského úřadu v Olomouci.
Čís. 2831 praesid.
Krajskému úřadu bylo oznámeno, že 18. dne tohoto měsíce v Kvasnicově hostinci na Bělidle a pak dne 19. t. m. v Langrově hostinci vedle Kateřinské brány se shromáždilo večer několik studentů a někteří z nich měli na hlavách červené čepice po způsobu jakobínů, zpívali revoluční písně a provolávali slávu republice. Toto udání dává C. k. krajskému úřadu příležitost požádati slavný rektorát, aby zdejšími akademikům bylo na vědomost dáno, že krajský úřad má odpovědnost a povinnost udržovati klid a bezpečnost, přičemž je krajský úřad dalek toho, aby ovlivňoval právo volného sdružování se, avšak nemůže připustit a nepřipustí, aby toto právo nějakým

způsobem, pro vládu a panující státní formu snižujícím a nepřátelským, bylo zneužíváno k destruktivním tendencím. Podle toho nemůže býti trpěno, aby u akademiků hodlajících pořádati shromáždění k podobným excesům, jakými jsou shora uvedené, docházelo. Krajský úřad očividně by jednal proti své povinnosti, jestliže by takové věci, jsoucí v rozporu s čestnou pověstí této vysoké školy a se základními zásadami konstituční vlády, sledoval a posuzoval lhostejně. Krajský úřad klade svou plnou důvěru do dosavadně osvědčeného dobrého ducha a rozvážného postoje akademiků a domnívá se, že může věřiti, že akademici svůj příkladný, účinný vliv i tehdy vykonají, jestliže by jedinci z nich se pokoušeli opustit dráhu pořádku a zákona. Slavný c. k. rektorát račiž podle toho akademiky o této výzvě vhodnou cestou uvědomiti s tímto dodatkem: jestliže by proti této výzvě, vycházející v zájmu veřejného klidu a pořádku, proti očekávání bylo jednáno a jestliže by svoboda ilegálními snahami byla zneužívána, pak politický úřad, ač nerad, byl by nucen přísným důrazem zákonitým nařízením zjednat platnost. Olomouc 21. XII. 1848

Podepsán: Mercandin

Rektor Theodor Pachmann postoupil přípis krajského hejtmana direktorátu filozofické fakulty, aby se ten postaral o jeho zveřejnění, čímž považoval záležitost s „jakobínskými čapkami“ na hlavách studentů za vyřízenou. „Konstituční vláda“ ostatně neměla dlouhého trvání – 7. března roku 1849 zabránilo vojsko dalším zasedáním Ústavního sněmu v Kroměříži, panovníkem téhož dne oktrojovaná (nařízená) ústava nevstoupila

v platnost a 31. prosince 1851 byla zrušena. Císař František Josef I. opustil Olomouc bez rozloučení 4. května 1849 a 26. května ho do Vídně následoval i císařský dvůr.

Dovětek

Připomeňme ještě dvoje vánoční svátky v rodině císaře rakousko-uherské říše Františka Josefa I., jež měly ve svém letopočtu rovněž číslici 8. O Vánocích roku 1888 se zasnoubila císařova nejmladší dcera, arcivévodkyně Marie Valérie, s arcivévodou Františkem Salvátorem Rakousko-Toskánským, za něhož se provdala 30. července 1890 v Bad Ischlu. Její matka, císařovna Alžběta (Sisi) Bavorská, se narodila 24. prosince 1834 v Mnichově, slavila tedy o Štědrém dnu narozeniny. O prvních Vánocích ve své nové rodině arcivévodkyně Marie Valérie napsala ve svém deníku:

„Radostná pospolitost se služebnictvem učinila Štědrý večer šťastnějším, než jsem kdy zažila.

Jaký to kontrast proti Štědrým večerům v Hofburgu, kde bylo všechno tak strnulé a trapné!“

Vánoce v Hofburgu roku 1888 byly posledními vánočními svátky, jichž se účastnil následník rakousko-uherského trůnu arcivévoda Rudolf, neboť ten spáchal dne 30. ledna 1889 v Mayerlingu sebevraždu střelnou zbraní, když bezprostředně před svou sebevraždou zastřelil svou milenkou Marii Alexandrine baronesu von Vetsera.

O deset let později, roku 1898, byly vánoční svátky v císařské rodině hořce poznamenány vraždou rakousko-uherské císařovny Alžběty Bavorské, kterou 10. září 1898 na břehu Ženevského jezera probodl trojhranným pilníkem italský anarchista Luigi Lucheni. Císařovna se značným předstihem připravovala toho roku vánoční dárky a pro svého manžela opatřila drahocennou vázu. Když tento dárek císař František Josef I., oslavivší 2. prosince 1898 50. jubileum své vlády, u vánočního stromku rozbalil, polily ho slzy...

Jiří Fiala (* 1944) je emeritním profesorem katedry bohemistiky FF Univerzity Palackého v Olomouci. Ve své publikační činnosti se věnuje dějinám české literatury 18. a 19. století, folkloristice a historii města Olomouce.

» jiri.fiala@upol.cz

Malíř Oldřich Lasák, sochař Jan Tříška a portréty Jiřího Wolкера v jejich díle

MARKÉTA ODEHNALOVÁ

V roce 2024 slavíme hned tři výročí umělců spojených s městem Prostějov. Malíř Oldřich Lasák se narodil před 140 lety, 19. prosince 1884 na Běleckém Mlýně kousek od Prostějova. Sochař Jan Tříška byl o 20 let mladší a také prosincové dítě – na svět přišel v Pelhřimově 4. prosince roku 1904. Roku 1932 se přestěhoval za svou ženou do Prostějova, kde žil a tvořil dalších 44 let. Jak Jan Tříška, tak i Oldřich Lasák vytvořili portréty Jiřího Wolкера, jehož 100. výročí úmrtí jsme si letos 3. ledna připomněli.

Malíř ze mlýna a přítel básníka

Oldřich Lasák Jiřího Wolкера osobně znal, stýkali se a byli velkými přáteli. Podle Lasáka se poznali roku 1920 v kavárně prostějovského Národního domu a často spolu vedli hovory na různá témata. Lasák na Wolkerovi, který byl téměř o 16 let mladší, oceňoval jeho bystrost, zvědavost, duševní vyspělost a celkový rozhled. Často zůstali vzhůru dlouho do noci, chodili ulicemi Prostějova a probírali různé životní i umělecké otázky. Wolker Lasáka seznamoval s novými umělci a uměleckou

literaturou; upozornil jej na knížku Josefa Čapka *Nejskromnější umění*, která měla přes své drobné rozměry poměrně velký vliv na tehdejší proudy civilismu a poetismu v umění 20. let 20. století. V knížce Josef Čapek vyzdvihl krásu prostých věcí tak, jak ji popsal i Jiří Wolker ve své sbírce *Host do domu*, jejíž básně vznikly v letech 1920–1921. Josef Čapek v *Nejskromnějším umění* chválil tvorbu naivistického malíře Henryho Rousseaua, který podle něj ve svých obrazech zachytil všední radosti a skutečný život prostých „malých“ lidí. Čapek tohoto malíře přirovnal k malířům vývěsních štítů, které postavil na stejnou úroveň. Umění Henryho Rousseaua bylo svou jednoduchostí blízké i Jiřímu Wolkerovi, který s ním seznámil Oldřicha Lasáka.

Lasák na básnickovy dobré znalosti současného umění vzpomínal o více jak 20 let později ve své knize *Z malířova zápisníku*, kde popsal vzhled Jiřího Wolкера: „*Wolker (...) nebyl tlustý ve tváři, spíš ve tříčtvrtním profilu vystupovaly lícní kosti a línie oválu byla poněkud propadlá. Tvář pravidelně modelovaná, bledé barvy, měkký pohled očí s dobře*

Oldřich Lasák, fotografie z katalogu Výstava Prostějov 1940.

nakreslým obočím a pěkně modelované dívčí rty. Kreslil jsem ho v jednadvacátém roce a tehdy ještě připomínal podobu ze své dnes známé maturitní fotografie.“ Wolker tenkrát Lasáka požádal, aby nakreslil jeho portrét pro matku Zdenu k svátku. Hned první náčrt, který Lasák vytvořil ve svém ateliéru, se oběma mužům líbil; podle Lasáka netrvalo sezení ani hodinu. Kresba tužkou je uložena ve sbírkách Muzea a galerie v Prostějově. Podle tohoto portréту vznikla kresba tuší a také grafika, která se nachází ve zmiňované Lasákově knize

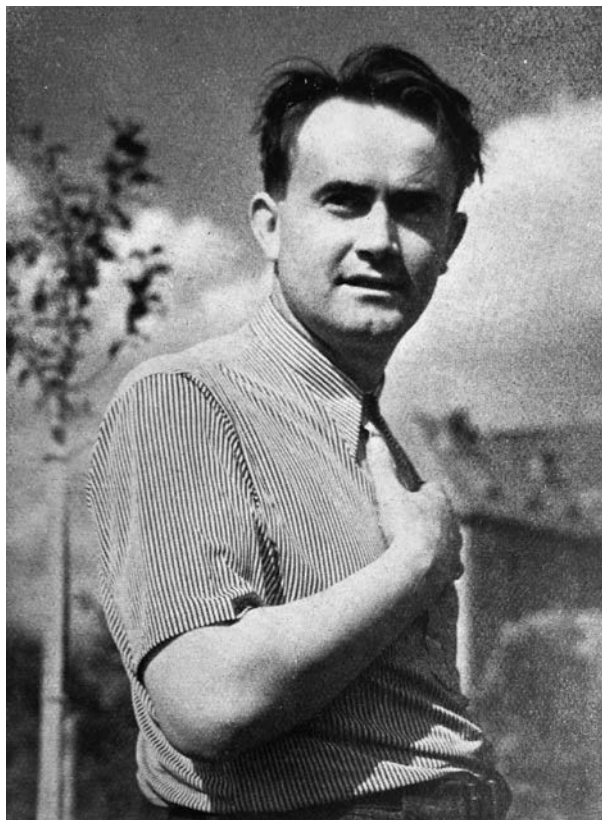
Oldřich Lasák, Portrét Jiřího Wolker, tuš, papír, 25 × 32,5 cm, 1921. Zdroj: MGP, sbírka Literární památky, podsběrka Jiří Wolker, inv. č. 026550.

přímo u malířových vzpomínek na básníka. Podle této kresby Lasák s největší pravděpodobností namaloval roku 1932 *Podobiznu* básníka J. Wolker, která se dnes nachází ve sbírkách Muzea umění v Olomouci. Roku 1938 vytvořil Oldřich Lasák malbu Wolker sedícího na lavičce a o jedenáct let později podobiznu Wolker v grafice (obě vlastní Muzeum a galerie v Prostějově).

Wolker věnoval Lasákovi báseň *Oči*, která vyšla v roce 1922 ve sbírce *Těžká hodina*.

Z Vysočiny na Hanou

Jan Tříska se jako rodák z Pelhřimova dostal do Prostějova roku 1932 po studiích sochařství na pražské Akademii výtvarných umění u sochaře Otakara Španiela. Odstěhoval se sem za svou budoucí ženou Eliškou Třískovou, se kterou se oženil roku 1933 a s níž měl syna Milana. Jan Tříska už tedy Jiřího Wolкера osobně nepoznal. Přesto vytvořil jeho portrétní bustu na rodném domě na náměstí T. G. Masaryka v Prostějově.

Jan Tříska, fotografie z katalogu *Výstava Prostějov 1940*.

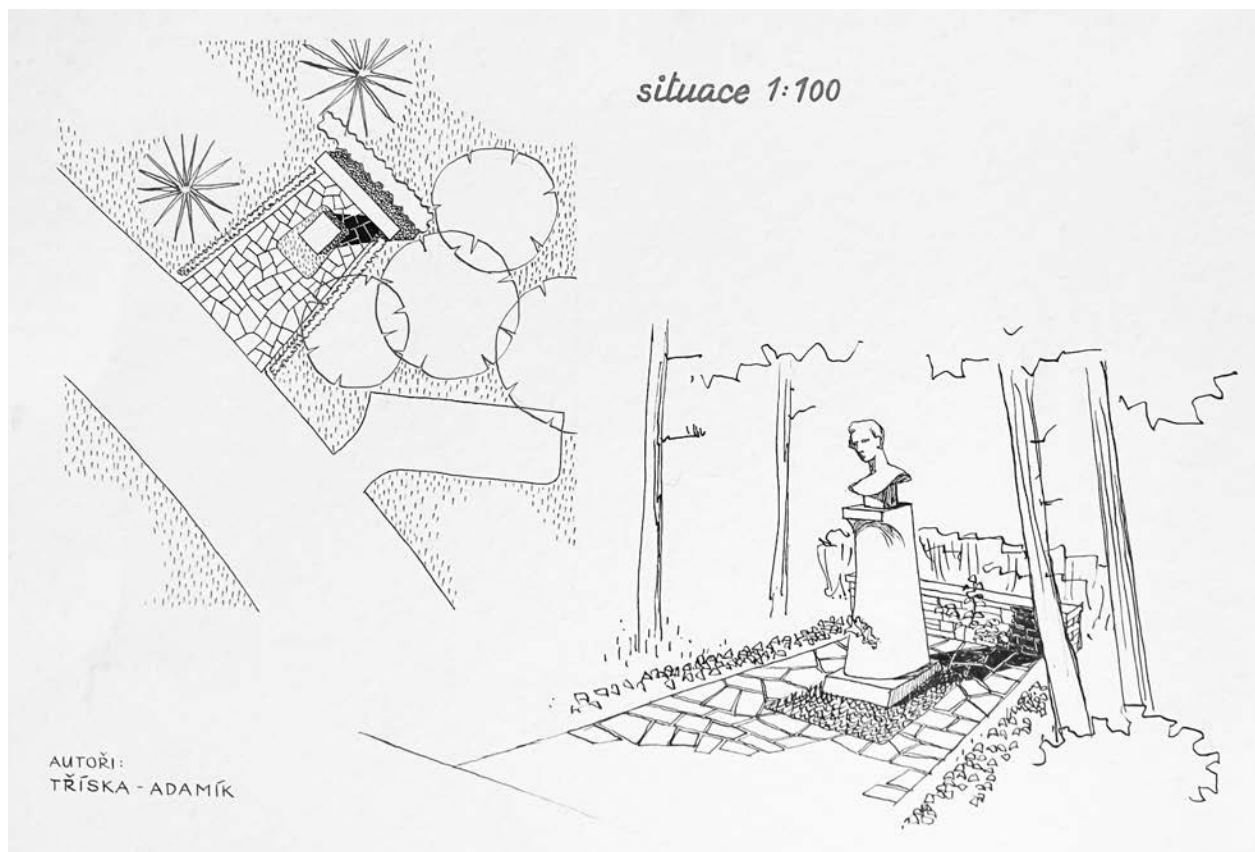

Jan Tříska, Podobizna Jiřího Wolкера s motýlkem, žlutě patinovaná sádra, v. 38 cm, signováno vpravo dole na soklu: J. Tříska, nedatováno. Zdroj: MGP, sbírka Výtvarné umění, podsбірka Plastiky, kat. č. Kg 164, inv. č. 001152.

Bronzová busta nad hlavním vchodem měšťanského domu je umístěna na travertinové desce s podstavcem a bronzovým nápisem: „V tomto domě se narodil, žil, tvořil a zemřel básník Jiří Wolker 1900–1924.“ Architektonické řešení průčelí

domu je dílem architekta Antonína Navrátila (1902, Morkovice-Slížany – 1975, Praha). Jak bakalářská práce Marie Švédové z roku 2015, tak i katalog výstavy plastik a medailí Jana Třísky, vydaný Muzeem Prostějovska roku 1978, tedy dva roky po Třískově smrti, uvádí jako datum vzniku plastiky rok 1966. Jan Tříška však dílo vytvořil o sedm let dříve a odhalení pamětní desky dne

20. května 1959 v 18 hodin proběhlo v den zahájení Wolkerova Prostějova. Zároveň byla od 17. května do 6. června 1959 v Okresním vlastivědném muzeu v Prostějově instalována výstava o životě a díle tohoto básníka. Z odhalení busty na rodném domě existuje šest fotografií datovaných dnem 20. 5. 1959, které se nachází ve sbírkách Muzea a galerie v Prostějově.

Blahoslav Adamík, Jan Tříška, Návrh na pomník J. Wolker v Tatranské Poliance, tuš, papír, 29,6 × 41,8 cm, nedatováno. Zdroj: MGP, sbírka Literární památky, podsbírká Jiří Wolker, kat. č. V 162, inv. č. 275810.

Busta Jiřího Wolкера na jeho rodném domě však není jediným dílem Jana Třísky vztahujícím se k básníkovi. Ve sbírkách prostějovského muzea se nachází tři nedatované básnickovy busty, jedna z pálené hlíny a dvě ze sádry se světle žlutou patinou, dále sádrový reliéf, podle kterého byla vytvořena pamětní deska, odhalená 19. prosince 1969 ve vstupní hale Gymnázia Jiřího Wolкера v Prostějově, a také deset medailí a jeden návrh na medaili na památku Wolkerova Prostějova a k výročí Jiřího Wolкера. Jan Tříška se spolu s architektem Blahoslavem Adamíkem (1925, Zborovice – 2008, Prostějov) zúčastnil soutěže na pomník Jiřího Wolкера v Tatranské Poliance. Dílo nakonec realizoval roku 1960 sochař Vladimír Kýn (1923, Holešov – 2004, Praha), v prostějovském muzeu se však dochovaly původní nákresy památníku. V originální složce tu jsou uloženy dva listy velikosti A3 s kresbou tužkou a perem zobrazující detaily a umístění pomníku v krajině. Busta je umístěna na vysokém podstavci s nápisem J. WOLKER, za pomníkem stojí nízká kamenná zídka, okolní plocha je dlážděná velkými plochými kameny a obklopují ji vzrostlé stromy. Podle průvodní zprávy sochaře a architekta měl být pomník vysoký asi 2,5 metru, busta odlita z bronzu a sokl měl být zhotoven z leštěné žuly.

Prostějov jako pojítka

Jan Tříška se narodil na Vysočině a Oldřich Lasák prožil velkou část života v Ostravě, přesto se život a tvorba obou umělců v určitém okamžiku propojily s městem Prostějovem. Jan Tříška byl v letech 1954–1956 ředitelem prostějovského muzea a oba umělce ovlivnila osobnost Jiřího Wolкера, jehož výročí bude letos doprovázet mnoho akcí nejen v jeho rodném městě.

*Nejhlubší moře lidské oči jsou,
dnem svým až k srdci dosáhnou.*

*Co v očích ztroskotá, k srdci se propadne,
do srdce zaroste a srdce ovládne...*

Jiří Wolker, výňatek z básně *Oči (Těžká hodina)*

Informace čerpány z knih Josefa Čapka *Nejskromnější umění* (1920), Oldřicha Lasáka *Z malířova zápisníku* (1946), katalogu výstavy *Jan Tříška. Plastiky – medaile* (Prostějov 1978), nepublikované bakalářské práce Marie Švédové *Sochař Jan Tříška 1904–1976* (FF UP Olomouc 2015), prostějovského *Kulturního kalendáře* (1959) a sbírek Muzea a galerie v Prostějově (*Literární památky a Výtvarné umění*).

Markéta Odehnalová (* 1982), historička umění, věnuje se umění 20. století, od roku 2023 pracuje jako kurátorka sbírek v Muzeu a galerii v Prostějově.

» modehnalova@muzeumpv.cz

Záhadné předměty jesenických sbírek

Před loňskými Vánoce byla v Červeném kostele slavnostně pokřtěna nová kniha *Záhadné předměty jesenických sbírek*, kterou společně připravili odborní pracovníci tří muzeí – Vlastivědného muzea Jesenicka, Vlastivědného muzea v Šumperku a Muzea v Bruntále. Jako součást své ediční řady ji vydal Olomoucký kraj. Na co vše se mohou čtenáři těšit a zda se třeba chystá i výstava záhadou opředěných předmětů, jsme se v krátkém rozhovoru zeptali editora knihy, ředitele Vlastivědného muzea Jesenicka Mgr. Pavla Rušara.

Knih je členěna do čtyř hlavních kapitol, můžete je čtenářům ve stručnosti představit?

Zatímco kapitola *Víme něco, ale nevíme mnoho* upozorňuje na předměty, o kterých máme určité množství informací, ale neodkrývají nám to hlavní – něco podstatného nám zkrátka uniká, tak část *Pověsti, mýty a legendy* přibližuje artefakty, které se pojí právě s příběhem mytologického charakteru. A zatímco kapitola *Artefakt, kuriózní či symbolický* představuje jednotlivosti s nezodpovězenými otázkami kolem jejich původu, příběhu či účelu, pak poslední kapitola

Předměty v zemi ukryté nás zase zavede zejména k archeologickým hádankám lidské minulosti.

Jistě nejsou v publikaci všechny „záhadné“ předměty z jesenických muzeí. Podle jakého klíče jste exponáty do publikace vybírali, chystáte případně i pokračování?

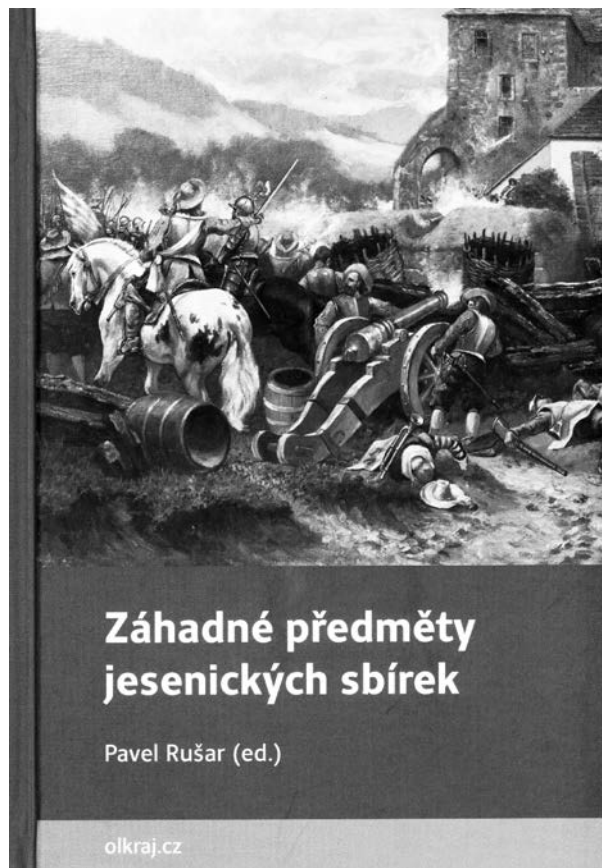
Představen je samozřejmě pouze výběr předmětů. Ty splnily podmínku, že jsou spjaté se záhadou, tajemstvím, legendou či mýtem, nebo že například nevíme, k čemu sloužily, jak se ocitly ve sbírkách či obecněji v našem kraji. O případném pokračování knihy mohou pomoci rozhodnout právě naši čtenáři, budeme se totiž těšit na všechny tipy na další podobné záhady a zajímavosti. Ty budeme sbírat, schraňovat, „případy budeme vyšetřovat“ a je možné, že za pár let zde budeme mít krásný materiál pro druhý díl.

Kromě fotografií exponátů je kniha doplněna také o ilustrace studentů. Jak se pracovalo s mladými umělci?

Jako muzeum se snažíme prakticky do všech oblastí činnosti zapojovat mladé studenty z regionu,

k tomuto publikačnímu projektu jsme přizvali středoškoláky. Myslím, že jejich nadšení pro věc se krásně zrcadlí na výsledných ilustracích, které čtenáře svou zápletkou a občasnou fabulací zaručeně pobaví.

Psovníkový čepceček, fajánsové albarello, příběh Pramátí z Velkých Losin, sesterské kostely – jen

Obálka knihy s obrazem zachycujícím dobývání Vodní tvrze v Jeseníku. Obraz mohou návštěvníci Vodní tvrze (sídlo Vlastivědného muzea Jesenicka) spatřit ve stálé historické expozici.

malý výčet záhadou opředěných předmětů a pověstí, se kterými se čtenář seznámí. Jaký exponát je konkrétně pro vás tím nejzáhadnějším?

Viděno mýma očima je skutečně výjimečným nález Menasovy ampule na rychlebském hradě v první polovině 20. století. Musíme vzít v potaz, že Menas, původně římský voják, který se stal křesťanem a byl později kvůli své víře umučen, žil ve starověkém Egyptě. Poblíž jeho hrobu vytryskl podle pověsti pramen, jehož vodou plnili křesťané malé nádoby – Menasovy ampule. Jaká musela být dobrodružství držitelů této malé okrové ampulky, když ta putovala tisíce kilometrů skrze téměř dvě tisíceletí? Kéž bychom někdy mohli některé z příběhů odhalit! To se nám však už zřejmě nepodaří.

Ne všechny předměty zmíněné v knize si mohou návštěvníci muzeí prohlédnout. Uvažujete i nad tím, že byste připravili výstavu?

Ano, v průběhu roku 2024 připravíme ve Vlastivědném muzeu Jesenicka malou výstavku vybraných předmětů s několika informačními panely, výstava bude přístupná všem, kteří do muzea přijdou. Je možné, že se pak výstava přestěhuje i do partnerských muzeí – Vlastivědného muzea v Šumperku a do Muzea v Bruntále. Pro informace stačí sledovat náš Facebook či Instagram.

Cílem publikace je nejen popularizovat muzejní sbírky pomocí jejich příběhů, ale současně přizvat širokou veřejnou k odhalování minulých záhad. Myslíte si, že se vám podaří poodhalit další tajemství, která v sobě exponáty ukrývají?

Už se to dokonce děje! Kniha se dostala například k jednomu vlastivědnému znalci z přerovského

Ilustrace doplňující záhadný předmět pojmenovaný Lambrechtův hygienický meteorologický rádce. Zdroj: Vlastivědné muzeum Jesenicka.

muzea a díky němu jsme na stopě odhalení polohy lurdské jeskyně, o které se vedlo mnoho spekulací. A ano, jsme optimisté, myslíme, že se nám čtenáři budou ozývat s nápady, myšlenkami, novými

informacemi a snad právě i tipy na další záhadné předměty z našeho tajuplného horského a podhorského kraje.

Michaela Heloňová

Autorské čtení románu *Ada* mělo hořkosladký nádech

VERONIKA WDÓWKOVÁ

V režii Vědecké knihovny v Olomouci se v roce 2023 konal 9. ročník festivalu *Olmützer Kulturtag*. Probíhal od 1. do 8. listopadu a programem třetího dne festivalu bylo autorské čtení románu *Ada*, jehož autorkou je novinářka Veronika Jonášová. Úryvky z románu doplnila diskuse s historikem Martinem Hájkem a vše moderoval bývalý zahraniční zpravodaj pro ČT Martin Jonáš.

Román je kombinací beletrie a skutečných osudů Němců na Olomoucku po druhé světové válce. A tato tematika není zvolena náhodně. I v autorčině rodině se díky jejímu německému původu odehrál tragický příběh. Prababička Veroniky Jonášové, Hedwig Müllerová, byla jednou z mnoha vysídlených Němců, přesunuta byla do západního Německa. „*Tam však nebyla přijata nijak přívětivě, Němci jako ona byli vnímáni jako cizopasníci, beroucí rodilým Němcům práci,*“ říká Jonášová. Stále to však nebyl osud tak krutý jako ten, který potkal jejího manžela Franze Müllera, který skončil v olomouckém internačním táboře, nechvalně známém jako „Hodolanské peklo“.

Veronika Jonášová se svou knihou *Ada*. Zdroj: archiv VKOL, foto Olomoucký fotograf.

Úryvky z románu v podání Veroniky Jonášové doplnila diskuse s historikem Martinem Hájkem (vpravo), setkání v Červeném kostele VKOL moderoval Martin Jonáš. Zdroj: archiv VKOL, foto Olomoucký fotograf.

V rodinách s takovou historií se o tomto tématu často moc nemluví. Buď proto, že je příliš citlivé, anebo proto, že se potomci určitým způsobem odstříhli od svých německých kořenů a plně se začlenili do české společnosti. A v rodině autorky *Ady* tomu nebylo jinak. Až po letech se Jonášová sama začala ptát své babičky, která nebyla odsunuta, jelikož její matka měla českého manžela a ona sama chodila do české školy. A díky rozhovorům s babičkou, která je vnučkou již zmiňované Hedwigy Müllerové, se Jonášové začaly odkrývat tragické osudy německé větve její rodiny. V roce 1945 však měla babička pou-

hých osm let, a proto od ní získala jenom kusé informace. Díky spolupráci s historikem Martinem Hájkem, který jako první zevrubně zpracoval osudy Němců na Olomoucku, je však dokázala doplnit a rozšířit o osobní příběhy dalších vysídlených Němců a jejich rodin. A tak vznikl román, který jako prozaický debut Jonášové vyšel v lednu minulého roku.

Martin Hájek v rámci tohoto čtení vysvětlil vývoj česko-německých vztahů od německého osídlování českých zemí ve středověku přes období probuzení nacionálního cítění českého obyvatelstva na přelomu 18. a 19. století, kdy se

ochladily vztahy s tím německým, až po druhou světovou válku a následné vypořádání s německým obyvatelstvem. „Vysídlení bylo vnímáno jako naprosto mainstreamová věc, rozdíl ve vnímání lidí byl pouze v tom, že někteří nesouhlasili s až nacistickými technikami v internačních táborech. Někteří lidé na to dokonce poblíželi z čistě ekonomického hlediska, chtěli, aby Němci byli pracovní výtěžení, než budou odsunuti,“ doplnil ke konci svého povídání Hájek. Nádech reality těmto historickým reáliím potom dodaly příběhy z knihy, které autorka dle svých slov vybírala podle toho, zda se na nich shodlo více pamětníků. Moderátor nejenže částečně určoval směr debaty Jonášové a Hájka a pokládal jim doplňující dotazy, ale na konci také poskytl posluchačům prostor na dotazy nebo jakákoli sdělení související s tématem. Díky tomu byla debata doplněna

o spoustu osobních příběhů lidí, kteří se na území Olomoucka v období vysídlování německého obyvatelstva nacházeli, anebo měli ve své rodině dokonce někoho, koho se to přímo týkalo.

Po skončení diskuse měli hosté možnost nechat si podepsat román *Ada* a také knihy Martina Hájka věnující se tomuto tématu (*Odsun Němců z Olomouce* a *Olomoučtí Němci 1918–1938*). Zmíněné knihy bylo možné zakoupit přímo na místě.

V prostoru Červeného kostela, kde se autorské čtení konalo, se v rámci festivalu nacházela ještě putovní výstava fotografií s názvem *Tváře žen*, kterou zapůjčil pražský Goethe Institut. Festival se konal ve spolupráci s Univerzitou Palackého a Muzeem umění, za finanční podpory Česko-německého fondu budoucnosti, statutárního města Olomouc a dalších partnerů.

Veronika Wdóvková (* 2002), studentka 1. ročníku žurnalistiky na Katedře mediálních a kulturních studií a žurnalistiky FF Univerzity Palackého.

» veronika.wdovkova01@upol.cz

O historii ve Vědecké knihovně v Olomouci

LUBOMÍR NOVOTNÝ

Prostory nově otevřeného Červeného kostela dávají Vědecké knihovně v Olomouci možnost prezentovat své nesmírně cenné historické fondy, pořádat koncerty, divadelní představení, čtení, ale i možnost pokusit se nabídnout široké veřejnosti přednáškový program. Ten může mít mnoho tváří (k populárním vystoupením na půdě VKOL již delší čas náleží například cestovatelské přednášky), ale vzhledem k tomu, jak významným historickým fondem VKOL disponuje, se přímo nabízí, aby se jádrem přednášek stal historický cyklus.

V lednu 2024 proto VKOL odstartovala nový program, cyklus *Pohledy do minulosti*. Prvním vystupujícím se stal emeritní profesor PhDr. Jiří Fiala, CSc., který působil na Katedře bohemistiky FF UP. Profesor Fiala prezentoval příběhy ze svých populárních knih *Olomoucký pitaval* a *Hanácký pitaval*. Touto přednáškou započala „regionální“ linie celého cyklu. V ní zamýšlí VKOL prezentovat historická témata spojená s regionem, čímž není myšlena pouze oblast Hané či Olomouckého kraje, nýbrž Moravy a Českého Slezska. Tuto geografic-

kou množinu již naplnil v únoru svou přednáškou ředitel Archivu UP PhDr. Pavel Urbášek tématem týkajícím se obnovy univerzity v Olomouci po 2. světové válce. Pokračovat bude PhDr. Zdeněk Orlita, Ph.D., historik z Muzea Novojičínska, který v květnu posluchače seznámí s tématem univerzálním – flagellantstvím, nicméně na příkladech moravských měst, především Olomouce a Brna. Na pomezí dějin „regionálních“ a „velkých“ stojí téma přednášky historičky doc. Mgr. Radmily Švaříčkové Slabákové, Ph.D., z Katedry historie FF UP. Ta se dlouhodobě věnuje významu a roli šlechty, rodinným strategiím a „proplouváním“ středoevropských šlechtických rodů v moderních časech 19. a 20. století. Rod Mensdorff-Pouilly navíc geograficky propojuje region (Mikulov, Boskovice apod.) s širším kontextem, když se jeho členové v roli diplomatů, politiků či vojáků podíleli na událostech celoevropského charakteru.

Druhá linie cyklu bude tvořena tématy, jež by se dala nazvat celostátními, evropskými či globálními. V tomto ranku seznámí olomoucké obcenstvo s osobností posledního premiéra

Cílem Vědecké knihovny v Olomouci je především vytvoření kvalitního přednáškového programu, který si najde své trvalé zájemce a zároveň obohatí olomouckou vědeckou a kulturní nabídku.

Program cyklu jaro 2024:

9. 1. 2024 / 17.00 / Červený kostel
Hanácký a Olomoucký pitaval
prof. PhDr. Jiří Fiala, CSc.

13. 2. 202 / 17.00 / Červený kostel
Univerzita Palackého v Olomouci 1946–1968. Příběh vzestupů a pádů olomouckého vysokého učení
PhDr. Pavel Urbášek, ředitel Archivu UP

12. 3. 2024 / 17.00 / Červený kostel
Rod Mensdorff-Pouilly a jeho stopa v rakouské diplomacii, českých dějinách a Boskovicích
doc. Mgr. Radmila Švaříčková Slabáková, Ph.D.,
Katedra historie FF UP

9. 4. 2024 / 17.00 / Červený kostel
Zrádce nebo odbojář? Poslední předseda agrární strany Rudolf Beran
doc. PhDr. Jaroslav Rokoský, Ph.D., Katedra historie FF UJEP

14. 5. 2024 / 17.00 / Červený kostel
Svatá bolest. Flagelantství v raném novověku
PhDr. Zdeněk Orlita, Ph.D., historik Muzea Novojičínska

Vzpomínka na fotografku Františku Ševčíkovou

KAREL TABERY

V roce 2023 uplynulo 100 let od svatby a 120 let od narození prostějovské fotografky Františky Ševčíkové (1903–1987), rozené Roháčkové. Narodila se v Čechůvkách u Prostějova v početné rodině, měla ještě deset sourozenců. Doma jí říkali „Fanyňka“. Byla snad vůbec první nebo jednou z prvních vyučených fotografek na Moravě. Do učení nastoupila u prostějovské firmy Rafael a pokračovala u Čámského v Praze, kde se seznámila se svým budoucím manželem Václavem Ševčíkem (1900–1971). Její rodiče nebyli jejich známosti příliš nakloněni, neboť měla již na Hané bohatého sedláckého nápadníka. Nakonec ale fotografického tovaryše z Čech přijali a v roce 1923 se konala svatba. Svůj první ateliér si mladí novomanželé otevřeli v Klánovicích u Prahy, tam ale byla jen sezonní klientela, a tak se v roce 1927 přestěhovali do Prostějova. Po krátkém období ve Svatoplukově ulici si pronajali byt v novostavbě na Wilsonově (dnešním Husserlově) náměstí č. 12, kde zůstali deset let. Třetí poschodí s přístupem po schodišti nebylo pro ateliér nejvhodnějším místem, jejich fotografie si však záhy

Františka Ševčíková. Foto: Vanda Taberyová.

Františka Ševčíková v ateliéru. Foto: Václav Ševčík ml.

získaly úspěch u značného počtu obyvatel z města i okolí. Zatímco Václav měl výtvarné nadání a zkoušel různé fotografické postupy a techniky, Františka byla praktičtěji založená, byla pracovitá, organizačně schopná, sjednávala zakázky, vedla obchod, aranžovala svatební skupiny a starala se o jejich tři děti, Vratislava (1925–2011), Vandu (1926–2016) a Václava (1932–2022). Uměla jednat s lidmi a zejména s dětmi, zvládala jejich neposednost a nálady a dbala na jejich gestikulaci i výraz obličeje, aby jejich podoba byla na snímcích zachy-

cena co nejlépe. Dochovalo se množství zdařilých fotografií i jejich vlastních dětí. Když v roce 1937 postavili Ševčíkovi na stejném náměstí nový dům s atelierem, do něhož se následně přestěhovali, Václavem navržený systém osvětlení i větší prostory umožnily další rozvoj jejich činnosti. Měli zde k dispozici i malou „černou“ komoru pro zakládání filmů, čekárnu, dílnu, laboratoře, retušárnu, sušárnu i obchod s fotografickými aparáty a materiály. Františka se sama postarala o mnohé při jejich zařizování a vybavování. Zatímco za války zde

pracovala především rodina, v průběhu času se s rostoucím počtem zakázek kolektiv zaměstnanců rozšířil. Po roce 1950 a převodu do Fotografického družstva Olomouc se Václav zaměřil na odbornou výuku učňů ve škole a zpracování barevných materiálů. Vedení závodu a zakázkovému fotografování se věnovala už převážně Františka. I ve změněných podmínkách udržela dosaženou kvalitu fotografií a za svou práci získala v průběhu dalších let řadu uznání a ocenění. Některé z jejích fotografií se dobře umístily i v pravidelných družstevních soutěžích. Mezi spolupracovníky byla pro svou energickou a vstřícnou povahu značně oblíbená a jako vedoucí plně respektována. V této pozici pokračovala a řídila závod i po změně krajů a jeho přičlenění k družstvu Fotografia Gottwaldov. Další generace zájemců se k ní chodily fotit na tabla, portréty, na svatební snímky, s rodinami při různých výročí i s malými dětmi. Fotila na ploché negativy, které se zakládaly v temné komoře do kazet a vkládaly jednotlivě do velkého pojízdného fotoaparátu, kde se postavy zobrazovaly na matnici

„vzhůru nohama“. Po zaostření a zakrytí fotografující operátérky černou plachtou se exponovalo zmáčknutím spouště za pomoci gumového balonku. Zároveň se rozsvěcely a zhasínaly pojízdné lampy zavěšené na stropních kolejnicích a světelné toky se doplňovaly na pozadích bodovými světly na stojanech. Fotografované osoby byly usazovány před objektiv a aranžovány do pozic en face nebo do profilů, vybízeny k úsměvu a k omezení pohybu, aby na fotografii nedošlo k rozostření či rozmazání. U větších skupin šlo často o náročné kompozice, občas se využívaly i závěsy, vázy, sloupky a další dekorace, a také protisvětla a četné světelné efekty. Byl to celý obřad, v dnešní době digitálních fotografií už takřka nepředstavitelný, organizačně a technicky obtížný i fyzicky dosti náročný. Jako vedoucí závodu to Františka zvládala až do svých 72 let. Vedle fotografování ráda vařila, šila, chodila do přírody a starala se o rodinu. Měla v Prostějově řadu přátel a známých, někteří z nich si na ni ještě jistě vzpomenu a v mnohých domácnostech visí její snímky dodnes.

Karel Tabery (* 1951) se narodil v Prostějově. Po studii srovnávací literatury, francouzštiny a filmové vědy na FF UK v Praze pracoval jako filmový historik ve Filmovém archivu (1974–1982) a opět (1993–1996) po návratu z dlouhodobého pobytu v zahraničí. Poté přednášel filmovou historii na KTDDU UP v Olomouci, kde se habilitoval (2002), a francouzskou literaturu na FF OU v Ostravě. Publikoval řadu studií, knih a překladů, editoval Plažewského *Dějiny filmu* a uspořádal v Prostějově několik fotografických výstav.

» tabery.k@email.cz

Kulturní itinerář

Vědecká knihovna v Olomouci

Bezručova 2

Výstavy

Královna Dagmar – dánská královna a česká princezna

8. 2. – 31. 3. 2024 / Červený kostel (únor), Bezručova 3, Galerie Biblio (březen), Bezručova 2

Putovní výstava představuje Dagmar Dánskou, přezdívanou Zapomenutá Přemyslovna, dceru Přemysla Otakara I. a jednu z nejvýznamnějších dánských královen.

Eduard Hölzel a jeho nakladatelství

a souběžná výstava k publikaci *Olomouc v roce 1894*

1. 3. – 16. 4. 2024 / Červený kostel, Bezručova 3

Když byl v roce 1844 na olomouckém Horním náměstí otevřen obchod s knihami, uměním a hudebninami, jen málokdo tušil, jak významný krok v historii knižní kultury na Moravě se právě udál. Pražský rodák Eduard Hölzel (1817–1885), majitel toho obchodu, se totiž začal vedle prodeje a distribuce knih zabývat i jejich vydáváním. Díky obratné obchodní politice a vysoké kvalitě knih Hölzlova nakladatelství velmi rychle vydobyl svému podniku opravdu dobré jméno. A to neztratil ani ve Vídni, kam své nakladatelství přeložil a kde věhlasná firma pod jménem svého nakladatele úspěšně funguje dodnes jako Hölzel Verlag.

V rámci Rakouské sezóny v Olomouci, která připadá na rok 2024, představí VKOL panelové výstavy s názvy *Eduard Hölzel a jeho nakladatelství* a *Olomouc v roce 1894*. Eduard Hölzel byl význam-

ným olomouckým nakladatelem a podnikatelem, jenž přispěl ke kulturnímu dědictví českých zemí i střední Evropy řadou uměleckých i odborných publikací a učebnic. Jednou z knih, kterou nakladatelství vydalo, byla i práce autorského dua Willibalda Müllera (kustoda Studijní/Vědecké knihovny v Olomouci) a Carla Graesera, zetě Eduarda Hölzela, *Olmütz im Jahre 1894*, která rekapitulovala průběh rozšiřování města v posledních desetiletích 19. století.

Michal Cikryt – Jeseníky z výšky

duben–květen 2024 / Galerie Biblio, Bezručova 2

Autorská výstava fotografií a fotokoláží šumberského fotografa Michala Cikryta, na nichž s pomocí dronu zachytil krajinu v Jeseníkách a okolí.

Akce pro veřejnost

Vědecká knihovna v Olomouci připravila pro nacházející sezónu několik novinek. Kromě již tradičních formátů (autorských čtení, besed, slam poetry, koncertů či divadelních vystoupení) nabízí pravidelné cykly přednášek.

První formát s názvem **Pobledy do minulosti** je určen příznivcům historie, kteří se mohou každé druhé úterý v měsíci těšit na přednášku významných historiků.

Přehled přednášek je k dispozici na str. 83.

Cyklus **Univerzita v kostele** pak nabízí setkání nad společenskovedními tématy s odborníky Univerzity Palackého v Olomouci.

13. 3. 2024 / 17.30 / Červený kostel
Co je divné na vakuu? Barokní hledání a odmítání prázdna
prof. PhDr. Tomáš Nejeschleba, Ph.D., Katedra filozofie FF UP

3. 4. 2024 / 17.30 / Červený kostel
Očarované světy: Judaismus a univerzum Harryho Pottera
Mgr. Nikola Svobodníková, Theresa Hermann, Centrum judaistických studií Kurta a Ursuly Schubertových FF UP

BŘEZEN S KNIŽKOU DO ŽIVOTA
MĚSÍC ČTENÁŘŮ ŽIVOTEM S KNIHOU
3

PŘIJĎTE (SI) ČÍST S NÁMI!

Před 100 lety zemřel světoznámý pražský německy píšící spisovatel **FRANZ KAFKA**.

Pojďte se společně začíst do jeho textů a diskutovat nad jeho dílem s **prof. Ingeborg Fialovou**.

Dopolední program bude vyhrazen gymnáziím a středním školám, na odpoledne srdečně zveme veřejnost.

FRANZ KAFKA

MARATON ČTENÍ aneb **KAFKA V KOSTELE**

11. března 2024 / Vědecká knihovna v Olomouci
Červený kostel, Bezručova 3

10:00-13:00 ČÍST A POZNAT KAFKU pro SŠ a gymnázia
17:00-19:30 ČÍST A POZNAT KAFKU pro veřejnost

Více informací na www.vkol.cz

VĚDECKÁ KNIHOVNA V OLOMOUCI **VKOL** OLMOUCKÝ KRAJ ÖSTERREICH ZENTRUM OLOMOUČ
BUNDESRECHTS UNIVERSITÄT PALACKÉHO

15. 5. 2024 / 17.30 / Červený kostel
Duše a její mozek nebo mozek a jeho duše?
MUDr. PhDr. Miroslav Orel, Ph.D., Katedra psychologie FF UP

5. 6. 2024 / 17.30 / Červený kostel
Jak se podniká udržitelně
Mgr. Ondřej Kročil, Ph.D., Katedra ekonomických a manažerských studií FF UP

Nový vzdělávací formát **Dialogy o vesmíru** nabídne od 29. února rozhovory, otázky, odpovědi s významnými astronomy nad blízkým i nekonečným vesmírem (29. 2., 29. 5. vždy v 17.00).

Od března se VKOL zaměří také na téma stárí, V průběhu čtyř večerů cyklu **Umění stárnout** bude mít olomoucká veřejnost možnost vyslechnout osm pohledů odborníků z různých oblastí, jak se připravit, aby toto období člověk mohl prožít smysluplně a spokojeně (14. 3., 28. 4., 2. 5., 6. 6.).

VKOL se opět zapojí do tradičního festivalu francouzské kultury *Bonjour Olomouc*, který se bude konat ve dnech 11.–22. 3. 2024. Těšit se můžete na přednášky: *Rod Mensdorff-Pouilly a jeho stopa v rakouské diplomacii, českých dějinách a Boskovicích* (12. 3.), dále *Na kajaku od pramene Seiny do Paříže* (20. 3.), milovníci historie se pak mohou vydat na vycházku po stopách francouzské kultury v Olomouci (neděle 17. 3., nutná rezervace místa). Na Ústředním hřbitově v Olomouci-Neředíně se plánuje vzpomínková akce na občany francouzské národnosti zemřelé a pohřbené v Olomouci (17. 3.).

Podrobné informace o všech akcích na www.vkol.cz/cervenykostel.

Muzeum a galerie v Prostějově

Hlavní budova

nám. T. G. Masaryka 2

Luděk Bárta, Miloš Karásek: RE-WOLKER

2. 2. – 26. 5. 2024

U příležitosti 100 let od básníkovy úmrtí představuje veřejnosti Miloš Karásek bronzové plastiky Jiřího Wolкера a asambláže, k nimž je připojen plakátový cyklus Ludka Bárty s názvem *Re-reinkarnace Wolkerova*. Mladý básník se tak opět stane smrtelným a bude

MGP

RE-WOLKER

Luděk Bárta, Miloš Karásek:

Jiří Wolker
KEEP WRITING®

vernisáž ve čtvrtek 15. 2. 2024 v 17:00, Kino Metro 70
2. 2. 2024 — 26. 5. 2024
hlavní budova MGP, nám. T. G. Masaryka 2

Otomoucký kraj SIDA

JIRÍ WOLKER

pokračovat v životě některé ze současných pop kulturních ikon. Výstavu doplní také plastiky básníka z muzejních sbírek od umělců Antonína Kalvody, Julia Pelikána a Jana Třísky.

Michal Zajaček, Miloš Karásek: Wolkerovy lásky

2. 2. – 26. 5. 2024

Do života Jiřího Wolkerova vstoupilo více dívek a žen. Marie Horáková, Milada Nedělníková nebo Marie Koldová zanechaly nesmazatelnou stopu v jeho krátkém životě. Fotografická výstava Michala Zajačka představuje současnou podobu dívek Jiřího Wolkerova, které se těm původním co nejvíce podobají. Nechybí ani historické fotografie a úryvky z milostné korespondence, které přibližují Wolkerův vztah k dívkám. Vybrané fotografie doplňuje rekonstruovaná poezie básní, k jejichž sepsání nalezl autor inspiraci ve vlastním milostném životě.

#JIRIWOLKER 2024

od 16. 2. 2024

Výstavní projekt představuje na pozadí života a vybraných historických událostí tvorbu mladého prostějovského básníka Jiřího Wolkerova (1900–1924), jehož život vyhasl předčasně v pouhých 23 letech. Svými básněmi i způsobem života po sobě přesto zanechal významnou stopu. Žil v době plné politických, kulturních a sociálních změn, na které ve své poezii přímo nebo nepřímo reagoval. Výstava představuje básníka jako člověka, který měl své cíle, přání a touhy. Formou časové osy nás seznamuje samotný Wolker, coby vypravěč celého příběhu, se svým životem, který doplňují ukázky z jeho básnické tvorby. Na životopisnou linku navazují vybrané události z domova a ze světa, které jeho život zasazují do širšího dějinného kontextu. Součástí výstavy budou i nové

digitální technologie, díky nimž se každý na chvíli může stát *Jiřím Wolkerem* a prostřednictvím umělé inteligence vytvářet nadčasový virtuální obsah.

Milování v přírodě

Průvodce intimním životem zvířat

16. 2. – 19. 5. 2024

Vlastivědné muzeum v Olomouci v roce 2017 připravilo odvážný výstavní počín – výstavu, jejímž cílem je poodhalit návštěvníkům tajemství intimního života zvířat. K tomu poslouží kombinace sbírkových exponátů, fotografií, videí a hravých interaktivních prvků. Chybět nebudou ani paralely k lidskému sexuálnímu chování, které bylo většinou formováno podobnými selekčními tlaky jako zvířecí. V první části výstavy bude vysvětleno, proč vůbec v přírodě existuje sex a jaké jsou jeho výhody oproti nepohlavnímu rozmnožování. Druhá část bude zaměřena na způsoby námluv u zvířat a jejich párovací systémy. Autory výstavy jsou zoolog Peter Adamík a entomolog Miloš Krist, kteří jsou pracovníky Přírodovědného ústavu VMO.

Floristický workshop

11. 4. 2024 v 16.00

V dubnu připravujeme již čtvrtý floristický workshop, tentokrát pod názvem *Jaro v kytici*. Zájemci se mohou těšit na netradičně navázanou kytici za použití jarních květin, zejména cibulovin. Vlastní výrobky si účastníci odnesou domů.

Muzejní noc na téma Jiří Wolker

24. 5. 2024 15.00–20.00

vstupné: dospělý 50 Kč / dítě zdarma

Stejně jako minulý rok i letos se Muzeum a galerie v Prostějově připojí k *Festivalu muzejních nocí*.

Přijďte s námi strávit zábavné i naučné odpoledne a podvečer. Čeká vás bohatý program v podobě divadelního představení, tvořivé dílny, muzejního kvízu, foto koutku s kostýmy, malování na obličej, pozorování Slunce či hvězd na hvězdárně nebo si můžete dát kávu a zákusek ve Špalíčku v kavárně Niki's Bistro a přitom navštívit probíhající výstavu.

Restaurování / křížová cesta

23. 2. – 30. 6. 2024

V letošním roce muzeum naváže na cyklus výstav zaměřených na péči o sbírkové předměty, v jehož rámci představí obraz *Křížové cesty* od neznámého autora z přelomu 18. a 19. století, který se díky dotaci MKČR podařilo restaurovat. Výstava záměrně tematicky zapadá do postní doby a velikonočního období.

Magnum photos

31. 5. – 21. 7. 2024

Výstava ikonických fotografií společnosti MAGNUM PHOTOS zahrnuje portréty filmových legend jako Marilyn Monroe, Ingrid Bergman, James Dean nebo Elizabeth Taylor, Beatles, Jean Paul Belmondo.

Na fotografiích najdete i portréty slavných režisérů – Alfreda Hitchcocka a Orsona Wellse.

Galerie Špalíček

Uprkova 18

HaDivadlo 50 / Začalo to v Prostějově!

23. 3. – 2. 6. 2024

Vernisáž 22. 3. 2024 v 17.00 v Galerii Špalíček
Původně prostějovské poloprofesionální divadlo má za sebou už půl století svého trvání. Vznik Hanáckého divadla (což je jeho původní název) byl motivován

záměrem mít v Prostějově konformní divadelní soubor. HaDivadlo se však již od svých počátků formovalo jako avantgardní scéna, kterou prošlo i několik dobře známých hereckých osobností (např. Arnošt Goldflam, Tomáš Matonoha nebo Pavel Liška).

Výstava vás provede minulostí HaDivadla a seznámí i s jeho současností.

Hvězdárna Prostějov

Kolářovy sady 3348

Jarních odborných přednášek na hvězdárně se ujmou odborníci z různých vědeckých oblastí. Ve čtvrtek 21. 3. bude naším hostem bývalý vedoucí prostějovské hvězdárny Ing. Karel Trutnovský, který v současnosti působí na hvězdárně ve Ždánicích. Hovořit bude o cestě do dalekých Himalájí, kde podle jeho slov „září tolik hvězd jako v planetáriu“. V dubnu nás po roce navštíví prof. Mgr. Norbert Werner, Ph.D., který bude pokračovat ve vyprávění příběhu o malých družicích, na jejichž vývoji a využití se přímo podílí. V květnu přivítáme Mgr. Petra Pravce, Dr., odborníka na asteroidy, které sám objevuje a dává jim jména.

Nebeské objekty běžně zraku skryté budeme sledovat při pravidelných pozorováních Slunce nebo večerních observacích, které probíhají po telefonické domluvě vždy ve čtvrtek a v pátek. Slunce pozorujeme od 15.00, noční nebe od 21.00. Pozorování pro děti probíhá po domluvě, zpravidla od 19.00. Objednávky na telefonním čísle 724 013 039.

Astronomické pohádky pro rodiny s dětmi se v březnu uskuteční od 4. 3. do 7. 3., v dubnu od úterý 2. 4. do pátku 5. 4. a v květnu od 6. 5. do 10. 5. vždy od 15.00. Program je vždy ukončen prohlídkou dalekohledů a za příznivého počasí pozorováním Slunce.

Dne 24. 5. 2024 bude *Muzejní noc* probíhat i na hvězdárně. Návštěvníky čekají zajímavé experimenty, hry a tvořivé úkoly pro děti, prohlídky hvězdárny a za dobrého počasí samozřejmě nebude chybět pozorování objektů hlubokého vesmíru.

Muzeum Komenského v Přerově

Horní náměstí 1, Přerov (přerovský zámek)

„Teď je železný věk...“ Doba halštatská v srdci Moravy

19. 12. 2023 – duben 2024 / Velký výstavní sál, kruhový sál a předsálí přerovského zámku
Zveme vás do Přerova na výstavu, která vznikla ve spolupráci s Muzeem a galerií v Prostějově, Filozofickou fakultou Univerzity Palackého v Olomouci a Ústavem archeologické památkové péče Brno. Původní výstava *Starší doba železná na Hané* však v Přerově získala nejen nový název, ale především novou, doplněnou a značně rozšířenou podobu.

Návštěvníkům ve třech sálech představí nejvýznamnější archeologické poznatky a nálezy

z období starší doby železné objevené na území střední Moravy a uvede je do celoevropských souvislostí. Prezentována bude také řada nálezů přímo z přerovského regionu. Lide se tak seznámí nejen s obdobím, ve kterém se nejenže začíná užívat železo, ale také současně nastávají zásadní změny ve společenské struktuře pravěké společnosti.

Kromě archeologických nálezů se veřejnost bude moci seznámit s historickými souvislostmi

Muzeum Komenského v Přerově zve na dvě výstavy

KDO JE NOE?

Starý zákon na školních obrazech

Katolická liturgie v obrazech

23. 2. – 28. 7. 2024
Přerovský zámek

Společná vernisáž – Slavnostní síň města Přerova, Horní nám. 1
22. 2. 2024 od 17 hodin
Vystoupí přerovský pěvecký soubor Add Gospel.

Vstupné: 60/30 Kč

 Olomoucký kraj

Muzeum Komenského v Přerově je příspěvkovou organizací Olomouckého úřadu a pracovištěm Olomouckého kraje

od 8. do poloviny 5. století př. n. l., to vše navíc doplněno o řadu rekonstrukcí významných archeologických situací, trojrozměrných i kresebných.

Vstupné na výstavu: 80/40 Kč.

Rok v přírodě. Výukové obrazy ze sbírky MKP

4. 1. – 31. 3. 2024 / chodba v II. patře přerovského zámku

Od 4. ledna do 31. března si můžete v přerovském zámku na chodbě ve 2. patře prohlédnout další výstavu výukových nástěnných obrazů ze sbírky muzea. Přestavíme kompletní soubor dvanácti školních obrazů s názvem *Měsíce v přírodě*. Vydalo ho pražské nakladatelství O. R. Semerád v roce 1940, obrazy byly používány v prouce a přírodovědě. Vyznačují se jednotnou koncepcí, v tehdejší době neobvyklou: jsou rozděleny po měsících, nikoli po ročních obdobích. V jednoduchých kresbách ukazují zvířata, rostliny a houby v daném měsíci, s krátkým zapamatovatelným popiskem, který poučí a často i pobaví.

Kdo je Noe? Starý zákon na školních obrazech a souběžná výstava Katolická liturgie v obrazech

23. 2. – 28. 7. 2024 / Kaple a Historický sál přerovského zámku

Biblické příběhy Starého zákona patří k základům západoevropské kultury a civilizace, jejich znalost je součástí všeobecného, nejen náboženského vzdělání. Staly se inspirací pro výtvarníky, hudebníky, spisovatele i filmaře. Biblická úsloví, přirovnání a rčení se používají v běžné mluvě. To vše chce výstava *Kdo je Noe?* připomenout prostřednictvím nástěnných obrazů, původně určených pro školní výuku, které pocházejí z jedinečné sbírky přerovského muzea. K vybraným starozákonním příběhům jsou připojeny obrazové ukázky a texty, školní skupiny

mohou využít edukační program. Část výstavy tvoří přehledně uspořádané informace k vývoji školních obrazů k náboženství jako učební pomůcky.

Druhá výstava *Katolická liturgie v obrazech* pak návštěvníky seznámí s řadou církevních rituálů, které byly pevnou součástí života našich předků. Pro potřeby vyučování náboženství vznikl před více než sto lety soubor školních nástěnných obrazů, na nichž byla zpracována témata křtu, biřmování, zpovědi, svatby, mše i posledního pomazání. Část obrazů je věnována prostředí kostela a liturgickým předmětům. Jejich pojetí je možno porovnat s novějšími obrazy z doby první republiky.

Společná vernisáž obou výstav se uskuteční ve čtvrtek 22. února 2024 od 17.00 hodin v prostorách přerovského zámku, jako hudební host vystoupí přerovský pěvecký sbor Add Gospel.

Společné vstupné na výstavu: 60/30 Kč.

ORNIS – Ornitologická stanice Muzea Komenského v Přerově

Bezručova 10, 750 02, Přerov

otevírací doba celoročně: úterý–neděle 9.00–17.00

Nová expozice – Ptáci Česka

Nová expozice *Ptáci Česka* představuje návštěvníkům 365 ptačích druhů s výskytem v ČR tak, jak je můžeme v přírodě pozorovat. Pokud jsou v rámci jednoho druhu jedinci různě zbarvení během roku, nebo jsou rozdíly ve velikosti a zbarvení mezi pohlavími a dospívajícími ptáky, snažíme se vystavit všechny tyto varianty. Celkem je zde k vidění 593 exponátů, u 248 druhů jsou vystavena také vejce. Ač u některých druhů lze pochybovat, nejedná se o uprchlé jedince ze zoologických zahrad

či zookoutků, ale o doložené výskyty volně žijících živočichů.

Vstupné 80/40 Kč.

Příroda rukou krajčářky

17. 1. – 29. 2. 2024 / Výstavní sál ORNIS

Výstava motivů přírody v paličkované kraje Jitky Hanákové a dalších krajčářek nejen z Přerovska. Hmyz, ptáci, rostliny zachycené v křehké kraje budou tvořit velkou část výstavy, ta bude doplněna částí věnovanou technice paličkované krajky. Umění krajčářky předvedou ve dvou termínech, pro děti bude probíhat program s rukodělným zaměřením a tématem vzniku nití, látek, oděvů a jejich ozdob.

Vstupné: 40/20 Kč.

Kvetoucí zahrada

17. 1. – 31. 3. 2024 / chodba budovy ORNIS

Výstava výtvarných prací žáků mateřských, základních, uměleckých a speciálních škol na téma *Kvetoucí zahrada*. Malby, kresby a polytechnické práce z okresního kola soutěže pořádaného Územním sdružením

Výstavní sál ORNIS, Bezručova 10, Přerov

PŘÍRODA RUKOU KRAJČÁŘKY

17. 1.–29. 2. 2024

Vstupné 40/20 Kč
Vernisáž se uskuteční 16. 1. 2024 od 17 hod

UKÁZKY PALIČKOVÁNÍ
25. 1. a 22. 2. od 10 do 16 hod

PRO DĚTI - RUKODĚLNÉ TVOŘENÍ S NITKAMI
13. 2. a 15. 2. od 9 hod
Vstupné 50 Kč

PROGRAM PRO ŠKOLY - OD NITKY KE KRAJCE
Na objednání, 60 minut
Vstupné 40 Kč

ORNIS

Přerov Českého zahrádkářského svazu a Ekoporadnou ORNIS.

Vstupné zdarma.

Hrad Helfštýn

Týn nad Bečvou 333

Otevírací doba hradu v roce 2024:

leden–únor 2024 – hrad je veřejnosti uzavřen

březen 2.–31. 3. – soboty a neděle 9–16 hodin

duben 1.–30. 4. – denně mimo pondělí 9–17 hodin

Vlastivědné muzeum v Šumperku

Hlavní třída 342/222

Dagmar Koverdinská: Dřevěné sochy

8. 12. 2023 – 17. 3. 2024 / Výstavní síň

Na přelomu roku se do šumperského muzea s velkou autorskou výstavou vrátila sochařka Dagmar Koverdinská, která žije a tvoří v Novém Malíně. Autorka se věnuje výhradně dřevěné sočtře, jejíž přímočaře sdělovaný duchovní obsah je pro diváka dobře srozumitelný. Její rukopis charakterizuje starosvětsky stylizovaná, převážně figurální tvorba doplněná přírodními motivy a symboly.

K výstavě byl vydán katalog, který je možno zakoupit u pokladny muzea.

Výstava je pořádána za podpory obce a obyvatel Nového Malína.

Jan Zajíc (1950–1969)

6. 2. – 17. 3. 2024 / Hollarova galerie

Dne 25. února uplyne 55 let od chvíle, kdy se student šumperské střední průmyslové školy Jan Zajíc

upálil v Praze na protest proti postupující normalizaci a prohlubující se rezignaci společnosti. Muzeum v Šumperku připravilo u příležitosti tohoto výročí výstavu připomínající prostřednictvím osobních dokumentů a předmětů jeho osobnost a okolnosti činu, jímž chtěl vyburcovat společnost k boji proti útlaku a diktatuře.

Cesty křemene

9. 2. – 14. 4. 2024 / Rytířský sál

Základem geologické výstavy budou bohaté sbírky šumperského muzea, v nichž se nacházejí historické i současné kolekce křemene. Návštěvníci se seznámí s hlavními skupinami tohoto nerostu, jeho jednotlivými druhy, zbarvením a způsobem vzniku. Výstava bude i částečně mezioborově propojena – její součástí bude stručná historie sklářství na Šumpersku. Sklářství je totiž technický obor, který nejvíce využívá křemen jako surovinu, a se sklem pracuje v průběhu staletí podobně jako příroda s křemenem. V části vitrín budou proto umístěny také historické i současné výrobky ze skla a postery s geologickou tematikou doplní informace z historie výroby skla.

Vesmírná herna

24. 10. 2023 – duben 2024 / Muzejíčko

V říjnu 2023 jsme otevřeli úplně novou dětskou hernu. Muzejíčko jsme proměnili v kosmický prostor, v němž se děti mohou stát odvážnými astronauty a v raketě se vydat na dobrodružnou cestu do vesmíru. Zábavnou formou se přitom dozvědí mnohé o planetách a souhvězdích. V herně na ně čekají různé skládačky a hlavolamy s vesmírnou tematikou a na výpravě do kosmu je doprovodí i virtuální realita.

Svitlana Korytko: Masking Tape / Maskovací páska
2. 2. – 24. 3. 2024 / Galerie mladých
Středobodem stejnojmenné výstavy ukrajinské výtvarnice Svitlany Korytko je cyklus nazvaný *Masking Tape / Maskovací páska*. Malířskou plochu jejích abstraktních obrazů rozrušují vlepené fragmenty maskovací pásky. Cyklus je autorčinou reflexí procesu, ve kterém se prožitá traumata národa sužovaného válečným konfliktem postupně stávají nedílnou součástí osobnosti jedince. S postupujícím časem nejsou tato zranění na první pohled viditelná, v lidské duši

však zůstávají trvale zakořeněná. Autorka pochází z Kyjeva, od března roku 2022 žije v Šumperku, kde cyklus *Maskovací páska* vznikl.

Muzeum Zábřeh

Žižkova 1

Jedovaté rostliny

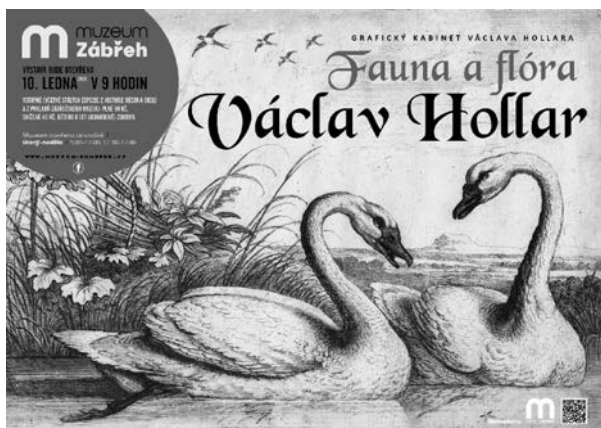
6. 2. – 12. 5. 2024

Výstava návštěvníkům přiblíží jedovaté druhy rostlin, s nimiž se mohou ve svém okolí setkat, ať už v přírodě, ve veřejné zeleni, nebo v zahradách. Jednotlivé druhy budou představeny prostřednictvím herbářových položek, fotografií, akvarelů Vojty Nováka a dalších předmětů. Kromě informací o konkrétních druzích a jejich škodlivých účincích na lidské zdraví se zde návštěvníci dozvědí i obecné informace o rostlinných jedech a otravách. Výstava bude zaměřena nejen na druhy smrtelně nebo nebezpečně jedovaté, ale i na ty, jejichž toxicita je jen mírná.

Václav Hollar. Fauna a flóra

10. 1. – prosinec 2024

Václav Hollar (1607, Praha – 1677, Londýn), věhlasný rytec a kreslíř 17. století, svou tvorbou přispěl k rozvoji techniky rytí i leptání do mědi a jako jeden z mála Čechů své doby ovlivnil výtvarné umění v evropském kontextu. Ve sbírce zábrzežského muzea se nachází impozantní kolekce grafických listů tohoto umělce, kterou daroval muzeu milovník a sběratel umění plk. Karel Lukas (1897, Brničko – 1949, Praha) a jež je dodnes řazena k nejrozsáhlejším souborům díla Václava Hollara v České republice. Pro rok 2024 byl vybrán jako nosný prvek výstavního prostoru svět fauny a flóry.

Prezentovány budou Hollarovy tisky ze zábrěžské kolekce zachycující různé druhy živočichů či rostlin.

Muzeum Mohelnice

Kostelní nám. 938

Co šeptají andělé

25. 11. 2023 – 3. 3. 2024

Andělé coby prostředníci mezi Bohem (božstvy) a lidmi člověka provázejí od nepaměti. V křesťanské tradici svou roli sehrávají nejen ve vánočním příběhu, bible o nich vypráví prakticky už od stvoření světa. Navzdory sekularizaci a kulturním změnám ve 20. století zůstává téma anděla pro mnoho lidí i umělců až do současnosti aktuální, zrcadlící spirituální rozměr člověka. Výstava představuje sochy, obrazy, grafiky i sbírkové

předměty z oblasti lidového umění a uměleckého řemesla, které motiv anděla spojuje. Vedle historických sbírek a betlémů nejsou opomenuty ani živé mikulášsko-andělské tradice.

Vlastivědné muzeum Jesenicka

Zám. náměstí 1

Řád německých rytířů v Jeseníkách a arcivévoda Evžen Habsburský

20. 2. – 2. 6. 2024 / Hlavní výstavní sál Vodní tvrze

Když roku 1621 získal bruntálské panství Řád německých rytířů, pro východní část Hrubého Jeseníků tím započalo období hospodářského a kulturního rozmachu. Pomyslný zlatý věk pak nastal s rokem 1894, kdy do křesla velmistra řádu usedl mladý arcivévoda Evžen Rakousko-Těšínský, osvícený filantrop a mecenáš, za jehož éry vznikala školská zařízení, nemocnice či horské chaty. Tuto slavnou epochu i životní osudy významného příslušníka habsburského domu přibližuje společná výstava jesenického a bruntálského muzea.

V rámci výstavy proběhne komentovaná prohlídka 21. května v 15.00 hod. u příležitosti 161. výročí Evženova narození.

Autoři: Mgr. Matěj Matela, Mgr. Veronika Juriková.

Výtvarnice: Mgr. Kamila Reichmannová.

Vstupné: 60/30 Kč.

Snímek pořízený satelitem Sentinel 2 dne 9. 9. 2021, zobrazený v syntéze přirozených barev (RGB), tedy přibližně tak, jak by objekty vnímalo z výšky lidské oko; tmavě zelená uprostřed indikuje lesy Hrubého Jeseníku. Zdroj dat: ESA, Copernicus.

KNIHOVNA MĚSTA OLOMOUCE VYHLAŠUJE
15. ROČNÍK SOUTĚŽE

PRVOTINY 2024

1. 1. - 31. 8. 2024

Poezie:

**5 básní
nebo
výběr ze sbírky**

nebo

Próza:

**20 stran A4
nebo
výběr z textu**

Dosud nezveřejněné soutěžní práce zasílejte elektronicky na prvotiny@kmol.cz,
nebo je doneste v tištěné podobě.

POVINNÉ ÚDAJE: JMÉNO - DATUM NAROZENÍ - KONTAKT

KNIHOVNA
MĚSTA
OLOMOUCE